O analiză riguroasă și necruțătoare a delirului woke.
—ALEXANDRU CĂLINESCU—

JEAN-FRANÇOIS BRAUNSTEIN

RELIGIA WOKE

CUM A CĂZUT PRADĂ OCCIDENTUL UNEI MIȘCĂRI IRAȚIONALE

HUMANITAS

Jean-François Braunstein (n. 1953, Marsilia) este profesor de filozofie contemporană la Universitatea Paris 1 Panthéon-Sorbonne, unde predă cursurile de istoria științelor, filozofia medicinei și etică medicală. A mai publicat, printre altele: *Canguilhem: Histoire des sciences et politique du vivant* (PUF, 2007); *L'histoire des sciences: Méthodes, styles et controverses* (Vrin, 2008); *La philosophie de la médecine d'Auguste Comte: Vaches carnivores, Vierge Mère et morts vivants* (PUF, 2009); *La philosophie devenue folle: Le genre, l'animal, la mort* (Grasset, 2018; în curs de traducere la Editura Humanitas). *La religion woke* (Grasset, 2022) este un bestseller, fiind tradus deja în mai multe limbi.

JEAN-FRANÇOIS BRAUNSTEIN

RELIGIA WOKE

CUM A CĂZUT PRADĂ OCCIDENTUL UNEI MIȘCĂRI IRAȚIONALE

Traducere din franceză
de Emanuela Jalbă-Șoimaru

HUMANITAS

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Manuela Maniţa, Veronica Dinu

Tipărit la Artprint

Jean-François Braunstein
La religion woke
© Éditions Grasset & Fasquelle, 2022
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2024, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Braunstein, Jean-François
Religia woke: cum a căzut pradă Occidentul unei mişcări iraţionale /
Jean-François Braunstein;
trad. din franceză de Emanuela Jalbă-Şoimaru. –
Bucureşti: Humanitas, 2024
ISBN 978-973-50-8669-5
I. Jalbă-Şoimaru, Emanuela (trad.)
1
2

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Evidența, falsul și adevărul trebuie apărate. Truismele sunt adevărate – ține-te de asta! Lumea solidă există, iar legile ei nu se modifică. Pietrele sunt tari, apa e lichidă, obiectele lăsate libere cad către centrul Pământului.

— George Orwell, *1984**

* Trad. Mihnea Gafița, Polirom (n. tr.).

Pentru Antoine şi Hélène
Pentru Corinne

Cuprins

Introducere 11
Nebunii epidemice? 14
French Theory revine în forță? 17
„Cred pentru că este absurd" 21
„Când profețiile nu se-mplinesc" 25

I. PRIMA RELIGIE CARE A LUAT NAȘTERE ÎN MEDIUL UNIVERSITAR 29
Originea termenului *woke* 29
Un cuvânt împrumutat din cultura pop a negrilor 30
O religie americană. 34
„Trezirile religioase" protestante 34
„Marea Trezire" woke 37
„Aleșii" și religia elitelor 40
O religie universitară 43
Noile „studii" și „spălarea" ideilor 46
Textele sacre woke 48
Ritualurile woke 51
O religie fără iertare: „privilegiul rasei albe" 53
Neprihăniții și impurii 58
Rescrierea istoriei 65
O religie fără ideea de viitor 67
Religia celor fragili 70
Dictatura „fulgilor de nea" 71
Fragili, prea fragili 78
„Tirania îngrijirii" 81

II. O RELIGIE CONTRA REALITĂȚII

Teoria genului 84

Inventarea genului și dispariția corpului biologic 85
Transgenderii, „eroii timpului nostru" 93
Lumea imaginară a genului 98
Femeile dispar 106
Persoanele trans *vs* lesbiene și feministe 114
Războiul cu realitatea 120

III. O RELIGIE CONTRA UNIVERSALISMULUI

Teoria critică a rasei 128

Rasismul este pretutindeni 130
„Toți albii sunt rasiști" 133
„Fragilitatea albilor" 137
Privilegiul alb și „hegemonia rasei albe" (*whiteness*) 141
„Tăcerea albilor înseamnă violență" 145
Contra indiferenței față de culoarea pielii 146
Negrii contra rasismului woke 149
Intersecționalitatea și politica woke 154

IV. O RELIGIE CONTRA ȘTIINȚEI

Epistemologiile punctului de vedere 169

Adepții woke contra științei 169
„Cunoaștere situată" *vs* știință 176
O epidemie de epistemologii 186
Mai degrabă Kuhn decât Foucault 196
Militanții woke *vs* Epoca Luminilor 200

Concluzie 205
Universități în criză 205
Îndoctrinarea tinerilor 207
Noul „război cultural" 212
Geopolitica wokismului 216
„Nu trebuie decât să spuneți nu" 219

Mulțumiri 223

Introducere

„Bărbații pot rămâne însărcinați", „femeile au penis", „femeile trans sunt tot femei", „toți albii sunt rasiști", „toți negrii sunt victime", „dacă spui că nu ești rasist, atunci sigur ești", „biologia este machistă", „matematica este rasistă", „Churchill este rasist", „Schœlcher* este sclavagist" – și așa mai departe. Astfel de proclamații sunt surprinzător de absurde. Cu toate acestea, sunt afirmațiile de bază ale gândirii woke, care devine norma în societățile occidentale. Aceasta se bazează pe teorii precum „teoria genului", „teoria critică a rasei" și „teoria intersecțională", care au devenit normative în universitățile noastre. Adepții mișcării woke explică genul ca pe „o chestiune de alegere" și susțin că tot ceea ce contează este conștiința faptului de a fi bărbat, femeie sau orice altceva. Rasa a devenit din nou un factor determinant esențial al existenței noastre în societate: oamenii albi sunt prin definiție rasiști, iar cei care sunt „rasializați" (*racialized*, în engleză; *racisés*, în franceză), adică discriminați rasial, nu pot fi niciodată rasiști. În ceea ce privește intersecționalitatea, aceasta este un „instrument" conceput să confere greutate tuturor victimelor identitare și să îndemne la luptă împotriva celor care sunt responsabili de

* Victor Schœlcher (1804–1893), jurnalist și om politic francez, unul dintre cei mai mari susținători ai abolirii sclaviei (n. tr.).

această discriminare.* Este o chestiune de la sine înțeleasă: bărbatul alb occidental heterosexual, prin definiție sexist, rasist și colonialist, este „țapul ispășitor perfect"[1]. Cei care nu acceptă aceste teorii woke sunt denunțați pe rețelele de socializare și, ori de câte ori este posibil, dați afară de la locul de muncă, din universitate sau din orice altă parte. Mass-media și numeroși politicieni îmbrățișează cu entuziasm aceste teorii, iar ceea ce era cândva doar o curiozitate americană a devenit, cu o viteză extraordinară, discursul oficial al elitelor noastre.

Am putea fi tentați să ne consolăm spunându-ne că acest fenomen vizează doar facultățile de științe umaniste, care au văzut mai de toate. Dar ofensiva woke se desfășoară în prezent în facultățile de științe și de medicină: științele exacte sunt ele însele acuzate că ar fi „rasiste" și „machiste". De asemenea, este important să ne dăm seama că valul woke nu se oprește la porțile universităților. Prin introducerea ideilor legate de gen (*gender)* și a teoriei critice a rasei (*critical race theory*), el este din ce în ce mai prezent în învățământul primar și

---

* European Institute for Gender Equality oferă următoarea definiție pentru intersecționalitate: „Instrument analitic de studiu, înțelegere și răspuns la modul în care sexul și genul se intersectează cu alte caracteristici/identități individuale și la modul în care aceste intersectări contribuie la experiențele unice de discriminare [...]. Analiza intersecțională are scopul de a dezvălui identitățile multiple și a scoate la iveală diferitele tipuri de discriminare intersecțională și multiplă și dezavantajarea care apare ca urmare a combinației de identități și a intersectării sexului și genului cu alte motive" (https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1050?language_content_entity=ro) (n. tr.).

1. P. Bruckner, *Un coupable presque parfait: La construction du bouc émissaire blanc*, Grasset, Paris, 2020 [*Un vinovat aproape perfect: Cum se construiește un nou tip de rasism*, trad. Doru Mareș, Trei, București, 2021 – n. tr.]. Pascal Bruckner prevăzuse deja această evoluție în lucrarea sa vizionară *Le sanglot de l'homme blanc: Tiers-Monde, culpabilité, haine de soi*, Le Seuil, Paris, 1983.

secundar, atât în Statele Unite, cât și în Franța. Activiștii woke care au devenit profesori sunt militanți entuziaști, hotărâți să modeleze noua umanitate pe care o predică religia woke: astfel, îi învață pe copii, începând din școala primară și fără acordul părinților, că genul este o chestiune de alegere și nu are nimic de-a face cu corpul. Îi învață pe elevii albi că sunt neapărat rasiști, iar pe elevii „rasializați" că sunt automat victime.

Dar wokismul nu se limitează la domeniul învățământului. După cum remarca pe bună dreptate jurnalistul american Andrew Sullivan, „acum trăim cu toții în campusuri"[1]. Elitele occidentale, care au devenit militante în perioada studiilor, răspândesc acum aceste idei pe rețelele sociale, în mass-media, în edituri și în sectoarele culturale. Capitalismul woke se dezvoltă în marile companii, cu politici de „Diversitate, Echitate, Incluziune"(DEI), adică politici de discriminare pozitivă, care contravin tuturor principiilor meritocrației.[2] Big Tech, la fel ca Netflix și rețelele de socializare, promovează masiv gândirea corectă din punct de vedere politic. Adeptele woke sunt și ele din ce în ce mai prezente în lumea politică; Sandrine Rousseau, de exemplu, face elogiul vrăjitoarelor în defavoarea inginerilor: „Lumea moare de prea multă raționalitate, din pricina deciziilor luate de ingineri. Aș prefera ca femeile să facă vrăji în loc ca bărbații să construiască reactoare nucleare"[3].

Cei care au crezut că această modă se va limita la țările anglo-saxone au parte de o mare surpriză. Ar fi trebuit să-și

---

1. A. Sullivan, „We All Live on Campus Now", *New York Intelligencer*, 9 febr. 2018.

2. Pentru Statele Unite, v. V. Ramaswamy, *Woke, Inc.: Inside Corporate America's Social Justice Scam*, Center Street, New York, 2021. Pentru Franța, v. A. de Guigné, *Le capitalisme woke: Quand l'entreprise dit le bien et le mal*, Presses de la Cité, Paris, 2022.

3. L. Daussy, „Sandrine Rousseau et le «féminisme inclusif»", *Charlie Hebdo*, 25 aug. 2021.

amintească legea enunțată de Bruno, în romanul *Particulele elementare* al lui Michel Houellebecq, care spunea despre tatăl său, un chirurg estetician, că „ratase complet piața sânilor siliconați": „Pentru el era o modă trecătoare, ce nu avea să treacă dincolo de piața americană. O tâmpenie, evident. Nu există exemplu de modă venită din Statele Unite care în câțiva ani să nu invadeze Europa Occidentală; nici unul"[1].

În fața acestui val de iraționalitate care mătură totul în cale, suntem tentați „să râdem" sau „să plângem", dar trebuie, conform imperativului spinozist, să încercăm „să înțelegem" ceea ce se petrece în fața ochilor noștri.[2] Lucru ce pare cu atât mai urgent cu cât aceste teorii continuă să câștige teren, chiar dacă absurditatea lor evidentă ar fi trebuit să le descalifice de mult timp. Nu mai este suficient să ne lăsăm purtați de val, ci trebuie să încercăm să înțelegem motivele succesului lor. Cel mai uimitor nu e că o mână de entuziaști propovăduiesc teorii extravagante, ci că ele se bucură de un ecou imens și se răspândesc într-un ritm exponențial. Din păcate, nu ne rămâne decât să presupunem că aceste idei nu sunt sortite să dispară prea curând.

Nebunii epidemice?

Doi dintre cei mai incisivi critici ai „culturii" woke au dat cărților lor titluri care se referă la aceasta ca la un fel de nebunie. Eseistul englez Douglas Murray a abordat cu mult spirit

1. M. Houellebecq, *Les particules élémentaires*, Flammarion, Paris, 1998, p. 93 [*Particulele elementare*, trad. Emanoil Marcu, Polirom, Iași, 2012, p. 33 – n. tr.].

2. Spinoza, *Traité politique* (I, § 4): „Am avut grijă să nu fac haz de necazul acțiunilor omenești, să nu plâng din cauza lor, să nu le osândesc, ci să dobândesc o adevărată cunoaștere a lor" (*Œuvres*, t. IV, Garnier-Flammarion, Paris, p. 12).

analitic „nebunia mulțimilor"[1]. Cartea lui se deschide cu o observație care reprezintă în egală măsură un îndemn la acțiune: „Trăim într-o perioadă de mare nebunie colectivă. În public și în privat, pe internet și în societate, în general, comportamentul oamenilor este din ce în ce mai irațional, febril, gregar și pur și simplu nesuferit [...]. Această nebunie, o demență colectivă, este un fenomen care ne copleșește și din mijlocul căruia trebuie să încercăm să ne eliberăm"[2]. În mod similar, Gad Saad, profesor la Universitatea Concordia din Montréal, diagnostichează wokismul ca pe un fel de „parazit" care afectează mințile oamenilor: „Occidentul suferă în prezent de o pandemie devastatoare, o boală colectivă care distruge capacitatea oamenilor de a gândi rațional"[3]. Saad chiar îi atribuie acestei noi maladii o denumire plină de umor. Sindromul parazitar al struțului (*ostrich parasitic syndrome* – OPS) este „o boală a gândirii dezordonate, care le răpește oamenilor capacitatea de a recunoaște adevăruri la fel de evidente precum existența soarelui"[4]. Saad diagnostichează, de fapt, pierderea totală a simțului realității în cazul acestor adepți woke, care înmulțesc afirmațiile contraintuitive. A numi wokismul „nebunie" este un mod destul de adecvat de a-l caracteriza, dar nu este suficient pentru a-l explica. Toate încercările întreprinse, începând cu secolul al XIX-lea, pentru explicarea „contagiunilor" de idei delirante, fie că sunt descrise ca „nebunie colectivă" sau „contagiune mentală", nu au dat niciodată rezultate satisfăcătoare.

---

1. D. Murray, *La grande déraison: Race, genre, identité*, Éditions du Toucan/L'Artilleur, Paris, 2020 [ed. orig.: *The Madness of Crowds: Gender, Race, and identity*, Bloomsbury, London, 2019 – n. tr.]. În ceea ce ne privește, am formulat această ipoteză și în *La philosophie devenue folle: Le genre, l'animal, la mort*, Grasset, Paris, 2018.

2. D. Murray, *La grande déraison*, ed. cit., p. 13.

3. G. Saad, *The Parasitic Mind: How Infectious Ideas Are Killing Common Sense*, Regnery Publishing, Washington, 2020, prefață, p. XI.

4. *Ibid.*, p. XII.

Aceste ipoteze nu țin seama de cel mai uimitor aspect, și anume că teoriile woke s-au dezvoltat mai întâi în cadrul universităților. Cum se face că, înzestrați fiind cu educație teoretică și cu spirit critic, universitarii au fost cei dintâi care s-au lăsat fermecați de ideea unui gen eliberat de corp sau care au relansat odioasa noțiune de rasă? Putem, desigur, să ne amintim observația profundă a lui George Orwell: „Trebuie să fii intelectual ca să scrii astfel de lucruri; un om obișnuit n-ar fi capabil de o asemenea idioțenie"[1]. Există, cu siguranță, o satisfacție reală în a profesa idei care contravin bunului-simț și care conferă discursurilor tale o aură de profunzime și de eleganță elitistă. Este foarte incitant să te proclami deținătorul unui adevărtotal inedit și, așa cum remarca în altă parte mereu iscusitul filozof englez John Gray, „cele mai nebunești idei sunt adesea cele mai influente"[2].

Dar ideologia woke nu este doar un snobism trecător și fără consecințe. Avem de-a face aici cu militanți care sunt dedicați cauzei lor. Nu mai e vorba despre cadre universitare, ci despre luptători în slujba unei ideologii ce conferă sens vieții lor. Oricine a avut ocazia să încerce să discute cu adepții woke știe foarte bine că are de-a face cel puțin cu entuziaști, iar în multe cazuri cu ceea ce Kant numea „vizionari". Este suficient să te uiți la unul dintre numeroasele videoclipuri ce relatează preluarea puterii de către aceștia la Universitatea Evergreen din Statele Unite, pentru a înțelege că este imposibil să te contrazici cu niște tineri activiști care nu se deosebesc cu nimic de Gărzile Roșii chineze din timpul Revoluției Culturale. După cum spunea foarte tranșant unul dintre

1. G. Orwell, „Notes sur le nationalisme", în *Essais, articles, letters*, vol. III (1943–1945), Ivrea-Encyclopédie des nuisances, Paris, 1998, p. 476.

2. J. Gray, *Seven Types of Atheism*, Farrar, Strauss and Giroux, New York, 2018, p. 51.

agresorii lui Bret Weinstein, singurul profesor de la Universitatea Evergreen din SUA care a avut curajul să le țină piept acestor militanți și să încerce să vorbească rațional cu ei: „Nu mai raționați, logica este rasistă"[1]. Această afirmație rezumă natura radicală a unei mișcări inaccesibile rațiunii.

French Theory revine în forță?

O altă ipoteză care ar putea explica nașterea gândirii woke ar fi aceea de a o vedea ca pe un rezultat indirect al importului în Statele Unite al autorilor French Theory („Teoria Franceză"), în principal Foucault, Derrida și Lyotard. Gânditorii și activiștii woke vor fi preluat aceste idei, care, după ce au infuzat campusurile americane, s-au întors asupra noastră, ca un bumerang. Acesta este punctul de vedere al opozanților woke, precum James Lindsay și Helen Pluckrose, autorii unei cărți fundamentale pe această temă, care îi acuză pe autorii francezi de răspândirea unor idei ce urmăresc distrugerea rațiunii.[2] Pluckrose crede chiar că acestea amenință nu doar rațiunea, ci și „democrația liberală și modernitatea însăși". Concluzia sa este clară: „Intelectualii francezi au ruinat Occidentul"[3]. Brice Couturier face aceeași analiză în studiul său asupra generației woke. Se

1. Ar trebui văzut acest videoclip în franceză care arată cum studenții woke au preluat conducerea facultății Evergreen în 2017, fără nici o rezistență din partea profesorilor, care au acceptat umilințele ce le-au fost impuse. https://www.youtube.com/watch?v=u54cA-vqLRpA. Pentru mai multe detalii despre acest caz, *v.* O. Moos, „The Great Awokening: Réveil militant, justice sociale et religion", *Études et analyses*, nr. 43, dec. 2020.

2. H. Pluckrose, J. Lindsay, *Le triomphe des impostures intellectuelles: Comment les théories sur l'identité, le genre, la race gangrènent l'université et nuisent à la société*, H&O, Béziers, 2021.

3. H. Pluckrose, „How French «Intellectuals» Ruined the West: Postmodernism and Its Impact, Explained", *Areo*, 27 mart. 2017.

spune că French Theory acționează ca un „virus" care a suferit mutații și s-a transformat într-o „adevărată forță politică ce atacă libertatea de exprimare". Acest virus s-ar fi răspândit „cu mare viteză, deoarece a evadat din mediul relativ închis al universităților". Iar acum, French Theory, „la modă în campusurile din America de Nord, se întoarce la noi ca un bumerang devastator, sub forma studiilor «postcoloniale», a „intersecționalității», a «studiilor de gen», a «rasializării» și a «indigenismului»"[1]. De partea adepților woke, Rama Yade, care le admiră „nobila luptă pentru dreptate și egalitate", se bucură, la rându-i, printr-o reacție surprinzător de șovină: „Această mișcare, care a fost denunțată ca fiind de import american, vine la noi din Franța, ca o derivație a French Theory, care a infuzat universitățile americane: de la Lacan la Foucault, gânditorii francezi au fost cei care au inspirat mișcarea woke! Să fim mândri de asta, ca francezi!"[2]

Ne îngăduim, totuși, unele rezerve cu privire la această origine franceză. În primul rând, se pare că evocarea unei astfel de filiații este, înainte de toate, marca unui anumit orgoliu al intelectualilor francezi, care ar vrea să creadă că tot ceea ce există astăzi în lumea intelectuală este încă rezultatul „teoriilor franceze" din anii '60. Nu-i deranjează că această gândire woke s-a dovedit a fi un dezastru; probabil că este un motiv în plus pentru a admira puterea ideilor franceze, care sunt capabile să schimbe lumea, fie și în rău. În spatele acestei genealogii franceze, mai există și o adevărată nostalgie pentru perioada în care gândirea franceză conta. Acestea fiind spuse,

1. B. Couturier, *OK Millenials! Puritanisme, victimisation, identitarisme, censure... L'enquête d'un baby-boomer sur les mythes de la génération „woke"*, Éditions de l'Observatoire, Paris, 2021, pp. 162–163.

2. Interviu cu R. Yade, „Passer à Paris devant la statue de Colbert est une micro-agression", *L'Express*, 18 nov. 2021.

și chiar dacă lăsăm deoparte pentru moment întrebarea dacă principalii gânditori woke au citit și citat autori francezi din anii '60, ceea ce nu-i deloc evident, ni se pare că e destul de dificil să reconciliem wokismul cu French Theory.[1]

În primul rând, pentru că filozofii francezi în cauză sunt teoreticieni puri, care dezvoltă analize extrem de rafinate, dar care nu se preocupă aproape deloc să acționeze în lume și care acordă prea puțină importanță acțiunii politice. Ei s-au distanțat definitiv de „angajamentul" lui Sartre. Ne amintim de metafora „cutiei cu unelte" a lui Foucault. Prin cărțile mele, spunea acesta, le ofer cititorilor, dacă sunt dispuși să le deschidă, „cutiuțe cu unelte" din care pot „să folosească cutare propoziție, cutare idee, cutare analiză ca pe o șurubelniță sau ca pe un patent pentru a scurtcircuita, descalifica, sparge sistemele de putere"[2]. Cu alte cuvinte, el nu oferă instrucțiuni despre modul de utilizare și evită să se „angajeze" în acțiuni politice în sensul tradițional. În această privință, după cum recunosc Lindsay și Pluckrose, acești autori sunt mai mult „descriptivi" decât „prescriptivi". Distanțarea față de politică a fost o caracteristică a tuturor scriitorilor francezi din anii '60. Suntem deci departe de gândirea eminamente politică și chiar militantă a mișcării woke. Lindsay și Pluckrose sunt conștienți de această problemă și, în încercarea de a menține legătura dintre wokism și French Theory, ei definesc, după o epocă a teoriei pure, o altă epocă a gândirii woke, între anii 2000 și 2010, pe care o descriu

1. Singura care îi citează cu adevărat pe autorii French Theory este Judith Butler, dar ea îi menționează printre nenumărate alte referințe, de la Descartes la Habermas, trecând prin Hegel, Nietzsche, Freud, Saussure, Austin, Sartre, Beauvoir, Gayle Rubin, Monique Wittig și mulți alții.

2. M. Foucault, „Des supplices aux cellules", în *Dits et écrits*, t. II, Gallimard, Paris, 1994, p. 720. Singura bătălie pe care a dus-o vreodată a fost pe tema închisorilor cu Grupul de informare asupra închisorilor (Groupe d'information sur les prisons).

drept „postmodernism aplicat". Această expresie pare contradictorie, deoarece postmodernismul este, pentru Lyotard, ca și pentru alți postmoderniști, tocmai o recunoaștere a sfârșitului marilor narațiuni ale progresului și emancipării și, prin urmare, o etapă de suspendare a acțiunii politice.

O altă diferență, sau mai exact o opoziție esențială, între militanții woke și autori precum Foucault sau Derrida o reprezintă, bineînțeles, chestiunea identității. Gânditorii woke sunt ultra-identitari care pretind că luptă în numele uneia sau alteia dintre comunitățile oprimate: persoanele de culoare, persoanele trans, homosexualii și așa mai departe. Pentru ei, este vorba pur și simplu de a consolida aceste identități vitregite, sau chiar de a le amplifica cu ajutorul teoriilor intersecționale. Noțiunea de identitate se află în centrul politicii lor și nu este niciodată pusă la îndoială. Pe de altă parte, filozofii French Theory sunt gânditori care se străduiesc să perturbe, chiar să elimine, noțiunile de identitate și de subiect. Foucault nu ar accepta să i se pună întrebări despre unitatea operei sale: „Nu mă întrebați cine sunt și nu-mi cereți să rămân același: aceasta este o morală de stare civilă; ea se ocupă de actele noastre. N-are decât să ne lase, însă, în pace când este vorba de scris"[1]. Dacă ne interesează French Theory, este destul de limpede că „subiectivismul" și „politica identitară" sunt absente. După cum observă pe bună dreptate Bruno Chaouat, „încercarea de abolire a subiectului este chiar semnul distinctiv al «French Theory». Pe urmele lui Mallarmé și ale «dispariției elocutorii a poetului», gânditorii francezi, de la Maurice Blanchot la Jacques Derrida, trecând prin Foucault și chiar prin Noul Roman, au făcut tot posibilul să se

1. M. Foucault, *L'archéologie du savoir*, Gallimard, Paris, 1969, p. 28 [v. Michel Foucault, *Arheologia cunoașterii*, trad. Bogdan Ghiu, Univers, București, 1999, p. 24 – n. tr.].

ajungă la moartea autorului [...]. Ceea ce constituie tocmai opusul subiectivismului rasial care domină acum cultura academică pe ambele maluri ale Atlanticului"[1]. A transforma o gândire care respinge însăși noțiunea de identitate în origine a politicii identitare e cel puțin curios.

O a treia diferență esențială constă în stilurile de gândire total opuse ale activiștilor woke și ale acestor intelectuali francezi. Gândirea mereu ironică și interogativă a primilor nu se potrivește cu buna-credință satisfăcută de sine a celor din urmă. Gravitatea și lipsa îndoielii de sine sunt semnele distinctive ale gândirii woke. Lipsa totală de umor este, fără îndoială, trăsătura cea mai distinctivă a gândirii woke, dar și cea mai înfricoșătoare: aici putem percepe cel mai bine caracterul său totalitar. Dimpotrivă, autorii French Theory se pun în mod constant sub semnul întrebării pe ei înșiși și normele la care nu aderă niciodată complet. Și tocmai acest „joc cu normele" îi particularizează. După cum spunea Foucault, „există întotdeauna ceva în noi înșine care se luptă cu altceva tot din sinea noastră"[2]. Aceasta este marea diferență dintre indivizii care se joacă cu normele și militanții fanatici care aderă la o normă prestabilită fără să o pună vreodată la îndoială. Pe de o parte, există filozofi, curioși și flexibili; pe de altă parte, militanți și propovăduitori.

„Cred pentru că este absurd"

E destul de surprinzător și dureros să vezi cum anumiți colegi, prieteni statornici, erudiți și respectabili, îmbrățișează brusc utopiile woke și resping tot ceea ce le amintește de lumea veche.

---

1. B. Chaouat, „Bataille des idées à l'université", *Le Point*, 30 dec. 2020.

2 M. Foucault, „Le jeu de Michel Foucault", în *Dits et écrits*, t. III, Gallimard, Paris, 1994, p. 311.

Cum poate un cadru universitar care și-a dedicat viața studiilor de greacă să propună eliminarea clasicilor pe motiv că sunt albi și bărbați? Cum poate un matematician să decidă să renunțe la predarea disciplinei sale pe motiv că este discriminatorie? Cum poate un biolog să susțină că biologia nu este o știință? Cum pot oamenii inteligenți să creadă în astfel de idei absurde? Cum se face că nici măcar nu acceptă o dezbatere și răspund la orice critică prin „anihilarea" interlocutorilor?

Natura violentă și irațională a acestor alegeri sugerează o altă explicație. Brusc, mi-am dat seama că aceste cadre universitare subscriu la asemenea teorii nu *în ciuda* absurdității lor, ci tocmai *pentru că* sunt absurde. Cea mai bună explicație pentru comportamentul lor pare să fie rezumată în celebra frază atribuită lui Tertulian, părintele Bisericii, din secolul al III-lea: *credo quia absurdum*, „cred pentru că este absurd". De fapt, Tertulian a folosit o formulă similară în cartea sa *Despre trupul lui Hristos*. Gnosticului Marcion, care considera imposibil, și chiar nedemn, ca Hristos, „Fiul lui Dumnezeu", să se fi întrupat cu adevărat, să se fi născut și mai ales să fi murit, Tertulian i-a replicat: „Fiul lui Dumnezeu a murit; este de crezut, chiar dacă este prostește. A înviat din mormânt; este neîndoielnic, chiar dacă este cu neputință"[1]. Este destul de surprinzător că Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a ales să se întrupeze, dar, potrivit lui Tertulian, tocmai aceasta constituie misterul și splendoarea religiei creștine. Prin urmare, în opinia sa, trebuie să facem loc

1. „*Mortuus est Dei filius: prorsus credibile est, quia ineptum est; et sepultus resurrexit; certum est, quia impossibile*" (Tertulian, *De Carne Christi* 5,4) [v. „Despre trupul lui Hristos", în Tertulian, *Tratate dogmatice și apologetice*, st. introd., trad. și note de Dionisie Pârvuloiu, Polirom, Iași, 2007, p. 251 – n. tr.]. Fără îndoială, acest „*credibile est quia ineptum est*", „este de crezut, chiar dacă este prostește", reprezintă ceea ce a ajuns să fie cunoscut, oarecum denaturat, drept „*credo quia absurdum*".

credinței, care este superioară înțelepciunii filozofilor. În aceeași carte, Tertulian citează celebrul pasaj din Epistola către Corinteni, care pune în contrast nebunia lui Dumnezeu cu înțelepciunea lumii: „Ci Dumnezeu Și-a ales pe cele nebune ale lumii, ca să rușineze pe cei înțelepți"[1]. La un moment dat, rațiunea trebuie să cedeze locul credinței pentru a putea înțelege cele mai profunde adevăruri. Moartea lui Hristos este cu siguranță de neînțeles, motiv pentru care este necesar să trecem dincolo de rațiunea filozofilor.

Adepții woke cred în doctrinele lor tocmai pentru că sunt absurde, pentru că ele trimit la adevăruri mai profunde, cu mult dincolo de rațiune. Este interesant să observăm că primul miracol pe care îl predică, alături de teoria genului, se referă și la relația dintre corp și conștiință. Pentru ei, nu întruparea lui Hristos pare inexplicabilă, ci integrarea conștiințelor noastre în trupuri care, precum în cazul lui Hristos, după marcioniți, sunt considerate impure. Numai conștiințele există, acesta este mesajul teoriei genului care se află în centrul acestei noi religii. Și tocmai caracterul său provocator este elementul care o face atât de seducătoare. Din acest motiv, teoria genului nu este doar o altă categorie a gândirii woke, ci reprezintă însăși esența ei, prima descoperire care deschide calea tuturor atacurilor asupra științei, asupra adevărului și asupra realității. Celelalte componente ale ideologiei woke – teoriile rasiale și ale intersecționalității, cu variantele lor indigene sau decoloniale din Franța – reprezintă simple incidente în raport cu teoria genului, care este adevăratul mister, în sens spiritual, al acestei noi religii.

Acest radicalism îi entuziasmează pe academicieni și studenți, care au sentimentul că au descoperit un adevăr superior, inaccesibil omului de rând. Atracției propunerilor paradoxale

1. Epistola către Corinteni, 1:27.

i se adaugă sentimentul de a face parte dintr-un grup de „aleși", care sunt chemați să reconstruiască lumea în conformitate cu noua doctrină. Astfel, wokismul este cu adevărat o nouă religie. Din acest punct de vedere, uimirea noastră amintește de consternarea care i-a cuprins pe ultimii filozofi păgâni în fața apariției religiei creștine. Cel mai bun exemplu în acest sens este *Cuvântul adevărat îndreptat împotriva creștinilor* al filozofului Celsus, din secolul al II-lea. El se arăta uimit și indignat de tezele primilor creștini: doctrina lor nu era „fundamentată pe rațiune"[1], „cosmogonia lor este de o naivitate care depășește limitele"[2]. Cum a fost posibil ca Dumnezeul lor să fi fost abandonat și răstignit? „Se cuvenea oare ca un Dumnezeu să se lase legat și dus la moarte ca un criminal? Cu atât mai puțin se cuvenea să fie abandonat, trădat de cei care îl cunoșteau, care îl urmau ca pe un Mesia, Fiul și mesagerul marelui Dumnezeu."[3] Cum ar fi putut, de altfel, să învieze? Și de ce a coborât pe pământ? „Să fie oare pentru a afla ce se întâmplă printre oameni? Dar nu este el omniscient?"[4] Toate acestea păreau fără sens pentru Celsus. Prăpastia care separă gândirea noastră rațională de gândirea woke pare să fie la fel de radicală precum cea dintre gândirea greacă și religia creștină.

Acești păgâni cultivați simțeau că lumea lor le scapă printre degete și că înțelepciunea pe care o moșteniseră de la filozofia greacă era pe cale să se prăbușească sub asaltul doctrinelor nebunești ale creștinilor. Situația actuală nu amintește atât de mult de ascensiunea comunismului, care este adesea invocată în acest context, cât de apariția creștinismului la apusul lumii

1. Celse, *Discours vrai contre les chrétiens*, Jean-Jacques Pauvert, Paris, 1965, p. 39.
2. *Ibid.*, p. 41.
3. *Ibid.*, pp. 51–52.
4. *Ibid.*, p. 76.

antice. La rândul lor, adepții woke intenționează să respingă din start știința; ei resping limbajul obișnuit și chiar neagă existența realității comune. Ne confruntăm cu o transformare extrem de radicală: nu este vorba doar de o nouă ideologie, ci de o nouă credință, o nouă religie. Unii autori americani sunt convinși că aceasta este „următoarea religie americană", care vrea să „șteargă întreaga memorie istorică a civilizației", la fel cum creștinismul, devenit religie de stat în secolul al IV-lea, a vrut să treacă cu buretele peste întreaga „lume greco-romană"[1].

„Când profețiile nu se-mplinesc"

Caracterul foarte intolerant al religiei woke și refuzul său de a se adresa celor care nu-i împărtășesc punctul de vedere, lipsa sa de transcendență, toate o fac să semene, pentru moment, mai degrabă cu o sectă cu dimensiune politică și socială. Iar acest fapt nu este cu adevărat încurajator, în măsura în care astfel de mișcări sunt extrem de greu de combătut: argumentele nu au nici o influență asupra membrilor acestora, iar realitatea în sine nu este suficientă pentru a le infirma convingerile. O referință foarte edificatoare pentru ceea ce se întâmplă în prezent în universitățile și societățile noastre este celebra carte scrisă de Léon Festinger și de doi dintre colegii săi, *When Prophecy Fails* (*Când profețiile nu se-mplinesc*)[2]. Acest studiu remarcabil de psihologie socială, realizat în 1954–1955, a avut ca scop să urmărească parcursul unei secte care anunța sfârșitul lumii la o anumită dată. Festinger aflase din presă că un grup de credincioși se

1. M. Vlahos, „Church of Woke: The Next American Religion", *Humanitas*, vol. XXXIV, nr. 1–2, 2021, p. 120.

2. L. Festinger, H.W. Riecken, S. Schachter, *L'échec d'une prophétie: Psychologie sociale d'un groupe de fidèles qui prédisaient la fin du monde*, PUF, Paris, 1993.

strângeau în jurul unei casnice din Chicago, pe nume Marian Keech, care prezicea sfârșitul lumii la 21 decembrie 1954, în urma unui potop. Dar Keech le spusese discipolilor ei că ar putea fi salvați și exilați pe o altă planetă de către o farfurie zburătoare, care va veni să-i ia în ajunul potopului. Așa că Festinger a decis, împreună cu doi dintre colegii săi și alături de câțiva studenți, să se integreze în grup și să observe reacțiile membrilor atunci când vor vedea că profeția lor este contrazisă de realitate. De fapt, „atunci când profeția nu s-a împlinit", cum zice titlul, membrii sectei au avut într-adevăr un moment de ezitare: ei au trăit ceea ce Festinger a numit starea de „disonanță cognitivă", o stare în care credințe contradictorii coexistă în sinea aceluiași individ. Confruntându-se cu această situație, grupul a hotărât însă să atenueze aceste tensiuni prin adaptarea convingerilor proprii. Membrii sectei au tras concluzia apoi că rugăciunile lor nu au fost în zadar, deoarece datorită lor a fost evitată catastrofa finală: „Întrunirea micului grup răspândise într-atât de multă lumină în noapte, încât Dumnezeu a salvat lumea de la distrugere"[1]. Ucenicii au hotărât, așadar, să-și reia propovăduirile la scară mai largă. Secta nu s-a destrămat imediat, ci a mai trecut ceva timp. Realitatea nu reușise să risipească iluziile acestui mic grup de credincioși. Festinger ajuns la o concluzie radicală, afirmând că este imposibil să-i convingi pe oamenii de acest gen să-și schimbe convingerile: „Credinciosul este de neclintit. Spuneți-i că nu sunteți de acord cu el, și sigur vă va întoarce spatele. Arătați-i fapte și cifre, și el se va întreba de unde vin. Faceți apel la logică, el nu va înțelege de ce l-ar privi așa ceva"[2]. Festinger continuă, incluzându-și cititorul în rezonabilul „noi" al oamenilor de știință care au efectuat studiul: „Știm cu toții din experiență ce derizoriu e să încerci

1. *Ibid.*, p. 165.
2. *Ibid.*, p. 1.

să schimbi o convingere puternică, mai ales dacă adeptul acesteia și-a dedicat o parte din viață acelei credințe. Cunoaștem foarte bine numeroasele și ingenioasele mecanisme de apărare pe care oamenii le folosesc pentru a-și proteja convingerile, precum și modul în care reușesc să le păstreze intacte, în ciuda celor mai devastatoare atacuri"[1].

Suntem îndreptățiți să ne temem că același lucru este valabil și pentru cei mai înfocați adepți woke. Studiul lui Festinger a inspirat-o pe romanciera Alison Lurie să scrie o carte deopotrivă umoristică și profundă, *Imaginary Friends* (*Prietenii imaginari*).[2] Este o reluare în versiune romanțată a studiului lui Festinger. Lurie își imaginează că principalul cercetător, profesorul plin de morgă McMann, nume foarte viril, ajunge să creadă că a fost trimis pe Pământ de extratereștri. El susține că a intrat în contact cu spiritul lui „Ro" de pe planeta „Varna" și se oferă să preia conducerea sectei. După ce încearcă să-i manipuleze pe membrii grupării, cade pradă iluziilor acestora și este închis într-un spital de psihiatrie. Tânărul și naivul cercetător care lucra cu el se duce apoi să-l viziteze, dar nu-și dă seama dacă McMann este cu adevărat nebun sau doar simulează nebunia. Cam așa s-ar putea întâmpla cu adepții cultului woke.

1. *Ibid.*
2. A. Lurie, *Des amis imaginaires*, Rivages, Paris, 1991.

I. PRIMA RELIGIE CARE A LUAT NAȘTERE ÎN MEDIUL UNIVERSITAR

Originea termenului *woke*

Termenul *woke* a fost ignorat în Franța până în anul 2020, dar în prezent câștigă teren. Îl vom folosi aici pentru că denotă originea dual a mișcării, atât dinăuntrul granițelor, cât și de afară. *Woke* înseamnă întâi de toate „treaz", „trezit" în jargonul urban afro-american și a fost preluat de mișcarea Black Lives Matter. Dar el trimite și la noțiunea de „trezire", atât de importantă în istoria religioasă a Statelor Unite, marcată de o serie întreagă de „treziri religioase" protestante.

Termenul *woke* este mai potrivit decât sintagma „corectitudine politică", folosită în anii '80 pentru a descrie curentele de gândire care anunțau aceste ideologii. Dar „corectitudinea politică" era în esență un termen peiorativ, folosit de cei care se opuneau încercărilor progresiștilor din acea vreme de a controla limbajul și de a evita expresiile „discriminatorii". Așadar, nimeni nu s-a prezentat vreodată pe sine ca fiind „corect din punct de vedere politic". Pe de altă parte, termenul *woke* are avantajul de a nu fi fost inițial denigrator, ba dimpotrivă.

O altă sintagmă folosită uneori pentru a-i descrie pe acești activiști ai identității este următoarea: „războinicii justiției sociale" (*social justice warriors*, SJW). Aceasta reflectă natura militantă a membrilor woke și faptul că, pentru acești oameni, care la origine erau în principal studenți, universitățile nu ar trebui să vizeze căutarea adevărului, ci mai degrabă stabilirea unei adevărate „justiții sociale", inclusiv prin mijloace coercitive.

Dar este clar că expresia „justiție socială" nu se potrivește cu locul central pe care activiștii woke îl acordă noțiunilor de gen și rasă, în timp ce chestiunea socială este, în mare parte, ignorată.

O a treia expresie folosită uneori pentru a descrie doctrina acestor militanți woke este aceea de *cancel culture* („cultura anulării"): ea se referă, din nou peiorativ, nu la conținutul convingerilor lor, ci la metoda lor de acțiune.[1] Obiceiul de a-ți „anula" adversarii este, într-adevăr, unul dintre cele mai caracteristice și detestabile aspecte ale mișcării. Dorința de a-ți neutraliza și elimina adversarii amintește de modul în care „dușmanii poporului" au fost treptat șterși din fotografiile sovietice. Dincolo de metodă, această noțiune de *cancel culture* nu lămurește care sunt ideile pe care adepții woke doresc cu adevărat să le promoveze.

Un cuvânt împrumutat din cultura pop a negrilor

Termenul *woke* a fost inventat de activiștii americani de culoare și a fost folosit în cultura campusurilor universitare începând cu anul 2010, mai întâi în legătură cu teoria critică a rasei, iar apoi, în sens mai larg, pentru a se referi la toate curentele academice militante, de la gen la intersecționalitate. *Woke*, în jargonul urban afro-american, a fost derivat din *woken*, participiul trecut al verbului *wake*, „a se trezi".[2] Această noțiune de trezire

1. Chiar dacă unii activiști woke nu ezită să se revendice cu mândrie de la *cancel culture*, precum istoricul Laure Murat, în *Le Monde* din 3 august 2020: „*Cancel culture* este, de asemenea, și poate mai presus de toate, tocmai asta: o imensă lehamite față de un sistem judiciar cu dublă măsură, o imensă oboseală de a vedea cum rasismul și sexismul sunt încurajate atunci când negrii sunt uciși de poliție, iar numărul de violuri și femei ucise continuă să crească în statistici".

2. Cu privire la istoria cuvântului *woke*, v. P. Valentin, *L'idéologie woke 1: Anatomie du wokisme*, Fondation pour l'Innovation Politique, iulie 2021, pp. 9–10.

a căpătat foarte repede un sens politic. Încă din anii '20, profetul rastafarian și activistul de culoare de origine jamaicană Marcus Garvey a adoptat sloganul „*Wake up Africa! Wake up Ethiopia!*" („Trezește-te, Africa! Trezește-te, Etiopia!") pentru a-i îndemna pe americanii de culoare să devină mai prezenți din punct de vedere politic. Îndemnul de a „fi treaz" avea să devină un laitmotiv în cultura reggae. În aceeași cultură pop afro-americană, cuvântul *woke* mai înseamnă „a fi în ton cu noutățile" și „a fi cool", așa cum se arată în articolul din 1962 al scriitorului de culoare William Melvin Kelley, care enumeră cuvintele de origine afro-americană folosite de beatnicii vremii. În același articol, Kelley face apel la americanii de culoare să păstreze controlul asupra propriei lor limbi.[1]

Cuvântul *woke* a căpătat un sens mai pregnant politic odată cu hitul din 2008 al cântăreței rap Erykah Badu, *Master Teacher*: „Chiar și atunci când predicatorul te minte [...] tu rămâi treaz / Chiar dacă treci prin dificultăți și conflicte / Pentru a avea o viață sănătoasă, eu rămân trează". Am putea traduce, așadar, *woke* mai degrabă prin „conștient", „informat" în materie de politică și viață socială sau chiar, într-un limbaj mai militant, „responsabil". În 2012, aceeași Erykah Badu a folosit expresia *stay woke* într-un tweet de susținere a cântărețelor din grupul punk Pussy Riots încarcerate în Rusia: „Adevărul nu are nevoie de credință. Rămâneți treze. Urmăriți cu atenție ce se întâmplă #FreePussyRiot".[2] Mișcarea woke semnalează apoi deșteptarea la o viziune globală asupra lumii, în care toate nedreptățile pot fi reperate și combătute.

---

1. Articolul se intitulează: „If You're Woke, You'll Dig It" (*New York Times*, 20 mai 1962). V. și investigația lui Elijah C. Watson despre acest jurnalist de culoare, „The Origin of Woke: William Melvin Kelley Is the «Woke» Godfather We Never Acknowledged", 2017. *Cf.* https://www.okayplayer.com/ culture/woke-history-origins.html

2. Tweet din 8 aug. 2012.

În cadrul mișcării Black Lives Matter, la sfârșitul anilor 2010, expresia *stay woke* („rămâi treaz") a devenit un strigăt de apel pentru o întreagă generație indignată de moartea tinerilor de culoare în cadrul acțiunilor poliției. Această expresie este titlul scurtmetrajului care a prezentat mișcarea Black Lives Matter în 2016 și i-a rescris istoria.[1] Pe lângă activiștii afro-americani, termenul a fost preluat ulterior de tinerii activiști albi pentru a se referi la cei care sunt „conștienți" de nedreptățile făcute membrilor tuturor minorităților oprimate, dincolo de minoritatea neagră, indiferent dacă opresiunea este legată de rasă, sex sau de orice altă afiliere la o comunitate și dacă este victimizantă. În 2017, cuvântul a fost inclus în *Oxford English Dictionary*, care îl definește astfel: „La origine: bine informat, la zi. Astăzi, în principal: atent la discriminarea și nedreptatea rasială sau socială; adesea în sintagma «stay woke»". În Franța, termenul a devenit uzual abia la sfârșitul anului 2020 și, cel mai adesea, în sens peiorativ: ecofeminista Sandrine Rousseau a dat numeroase exemple despre ceea ce poate fi gândirea woke.

Această origine a termenului în muzica negrilor înseamnă că mișcarea Black Lives Matter este cea care întruchipează cel mai bine curentul woke. Un activist woke negru este, într-un fel, mai îndreptățit decât orice activist alb. Iată ce spune cântăreața de culoare Georgia Anne Muldrow, care a jucat un rol în compunerea melodiei scrise de Erykah Badu. În opinia ei, însușirea termenului de către albi este ilegitimă, deoarece „a fi woke este cu siguranță o experiență a negrilor": ne ajută „să înțelegem prin ce au trecut strămoșii [noștri]" și, de asemenea, că „luptăm din ziua în care ne-am născut".[2] Prin

1. *Stay Woke: The Black Lives Matter Movement documentary* (2016). Poate fi vizionat pe: https://www.youtube.com/watch?v=eIoYtKOqxeU

2. *Apud* C. Watson, „The Origin Of Woke: How Erykah Badu and Georgia Anne Muldrow Sparked the «Stay Woke» Era". *Cf.* https://

urmare, adevăraţii adepţi woke nu pot fi decât activişti de culoare.

Abia mai târziu a fost folosit termenul *woke* pentru a ridiculiza acest nou conformism. Cel mai mare succes în acest domeniu este cartea comediantului şi cercetătorului englez Andrew Doyle, *Woke: A Guide to Social Justice*.[1] Aceasta se prezintă ca un manual care te învaţă cum să devii un adept woke, scris de o „poetă intersecţională radicală angajată în feminism şi justiţie socială", de fapt o studentă britanică, Titania McGrath, foarte activă pe reţelele de socializare şi moralistă insaţiabilă. Conturile de socializare ale Titaniei, create de Doyle, sunt la fel de hilare. Referitor la Covid, Titania explică: „Prea des ne grăbim să-i judecăm şi să-i demonizăm pe cei pe care nu-i înţelegem. În calitate de vegană şi de persoană responsabilă din punct de vedere umanitar, îi primesc pe refugiaţii de toate felurile. Şi da, asta include coronavirusul"[2]. Aberaţiile Titaniei anticipează, în general, cu câteva zile sau luni delirurile woke. Formulele ei sunt adesea luate ca atare de activiştii woke. Rokhaya Diallo, de exemplu, a transmis unul dintre tweet-urile ei, în care scria: „Dacă cineva îţi cere o dovadă de rasism, tot ce trebuie să faci este să-i spui că a cere o dovadă de rasism este în sine o dovadă de rasism. Mişcarea voastră, bigoţilor"[3]. Trebuie spus că acesta este un rezumat

---

www.okayplayer.com/originals/stay-woke-history-georgia-anne-muldrow-erykah-badu-master-teacher.html

1. T. McGrath, *Woke: A Guide to Social Justice*, Constable, London, 2019.

2. https://thecritic.co.uk/issues/april-2020/why-vaccines-are-deeply-racist/ Un cont Twitter de parodie similar şi de mare succes în Franţa este cel al lui Samuel Fitoussi, *La Gazette de l'Étudiant*: https://twitter.com/lagazette

3. N. Moreau, „Quand les justiciers progressistes prennent leur propre caricature au sérieux: l'étude du cas Rokhaya Diallo", *Atlantico*, 18 ian. 2020.

perfect corect al gândirii lui Robin DiAngelo, autoarea de referință a „teoriei critice a rasei".

O religie americană

„Trezirile religioase" protestante

Dincolo de această istorie militantă recentă, termenul *woke* are meritul de a evoca marea tradiție a „trezirilor religioase" protestante (*awakenings*), care a zguduit coloniile americane și apoi Statele Unite în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Pare legitim să se facă o legătură între adepții woke de astăzi și protagoniștii acestor „treziri protestante". În timpul Marii Treziri (*Great Awakening*) din anii 1730-1740, predicatorul englez Jonathan Edwards își entuziasma audiența și o convertea în masă în cadrul unor *field preachings*, evanghelizări sub cerul liber, unde mii de oameni se pocăiau la grămadă de păcatele lor. Edwards a apelat mai mult la emoție decât la rațiune pentru a obține convertiri rapide și spectaculoase. Dumnezeul pe care îl descrie în faimoasa sa predică, *Păcătoși în mâinile unui Dumnezeu mânios*, este un Dumnezeu atotputernic care îi amenință pe oameni cu iadul clipă de clipă: „Trebuie *treziți* cei care nu sunt convertiți [...]. Această lume a suferinței, această apă de flăcări și pucioasă se întinde sub voi. Acolo-i abisul înfricoșător al strălucitoarelor flăcări ale mâniei lui Dumnezeu; acolo-i gura larg deschisă a iadului; și nu vă puteți sprijini pe nimic, nu aveți nimic de care să vă agățați: între voi și iad nu-i nimic altceva decât văzduhul; doar puterea și simpla voință a lui Dumnezeu vă susțin"[1]. Edwards îi cheamă pe păcătoși la pocăință și la convertire. Predica sa este plină de

1. J. Edwards, *Sinners in the Hands of an Angry God*, 1741, p. 13. https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1053&context=etas

imagini înfiorătoare. „Mânia lui Dumnezeu este ca o apă întinsă, stăvilită o vreme de-un baraj; ea creşte şi creşte, fără oprire, până când, găsind o spărtură în zid, se revarsă; cu cât încerci să-i opreşti izvorul, cu atât mai iute şi mai straşnic va fi potopul când se va dezlănţui. Da, judecata împotriva nelegiuirilor voastre încă nu s-a arătat; potopul răzbunării lui Dumnezeu a fost stăvilit până acum; dar vinovăţia voastră continuă să crească şi în fiecare zi adunaţi tot mai multă mânie. Apele se umflă şi capătă forţă; şi numai bunăvoinţa lui Dumnezeu stăvileşte potopul ce stă să cadă pe voi, gata să se dezlănţuie."[1] Sau altă imagine: „Dumnezeul care vă ţine deasupra gropii iadului, aşa cum atârnă deasupra focului păianjenul sau alt gândac scârbos, are silă de voi şi este groaznic de mânios: furia lui împotriva voastră arde ca focul [...]. Sunteţi de zece mii de ori mai abominabili în ochii lui decât este, în ochii noştri, cel mai odios şarpe veninos"[2].

Un alt predicator al Trezirii timpurii, George Whitefield, descria şi el chinurile veşnice ale iadului în faţa mulţimilor, înspăimântându-i cu ameninţarea „focului veşnic" dacă nu se pocăiesc. Whitefield îi viza în special pe proprietarii de sclavi: „Dumnezeu este mâniat pe voi pentru abuzurile şi cruzimea voastră faţă de cei săraci"[3]. Mulţi negri au fost convertiţi în cadrul acestor întâlniri de rugăciune. Viziunea predicatorilor puritani este, în general, foarte pesimistă; ei sunt convinşi că există mai mulţi oameni damnaţi decât cei aleşi. Se pare că, şi pentru adepţii woke, lumea noastră este dominată de rău, care trebuie urmărit cu fervoare şi fără prea multe speranţe de izbăvire.

---

1. *Ibid.*, pp. 13–14.

2. *Ibid.*, p. 15.

3. G. Whitefield, „Letter to the Inhabitants of Maryland, Virginia, North and South Carolina", *The Pennsylvania Gazette*, 17 apr. 1740.

Doctrina calvinistă a predestinării porneşte de la premisa că nu este posibilă atingerea mântuirii prin faptele proprii, şi atunci nu putem decât să încercăm, prin pocăinţă şi o experienţă religioasă intensă, să descoperim în noi înşine semnele harului divin. Dimensiunea politică a acestei Mari Treziri, îndreptată împotriva alianţei dintre Biserica oficială şi statul englez, nu este deloc neglijabilă, iar unii istorici consideră că Războiul de Independenţă a fost influenţat aproape la fel de mult de aceste idei religioase pe cât a fost influenţat de idealurile Iluminismului.[1] Trezirile sau revelaţiile din secolul al XIX-lea, în special cea de-a doua Trezire, din anii 1790-1840, au pus accentul pe experienţa individuală a credincioşilor şi pe primatul convertirii păcătoşilor. Având o mare încărcătură emoţională, acestea protestau împotriva ascensiunii unui deism raţionalist, care se inspira în mod excesiv din Iluminism. Convulsiile din momentul convertirii au fost o caracteristică esenţială a marilor adunări de trezire spirituală care aveau loc în Statele Unite în acea perioadă. Aceste reuniuni fervente amintesc de entuziasmul tinerilor militanţi woke, majoritatea albi, care se căiesc pentru rasismul lor şi le cer militanţilor negri să le ierte păcatele.

În ceea ce priveşte teoria genului, am putea menţiona şi o altă sectă religioasă americană, care are multe în comun cu religia woke: organizaţia shakerilor („agitatori", „scuturători"). Această celebră sectă milenaristă, având drept sursă protestantismul din regiunea franceză Cévennes, s-a dezvoltat în secolul al XIX-lea în Statele Unite. Adepţii săi manifestau acelaşi entuziasm precum convertiţii woke. Ei respingeau Sfintele Taine şi, în perioada „manifestărilor" din anii 1830 şi 1840, pretindeau că primesc mesaje de la Dumnezeu prin intermediul „instrumentelor" lor feminine, şi anume al femeilor

1. *Cf.* J.D. Dickey, *American Demagogue: The Great Awakening and the Rise and Fall of Populism*, Pegasus Book, New York, 2019.

din grup care se aflau în comunicare directă cu divinitatea. Precum colapsologii contemporani, și shakerii așteaptă sfârșitul lumii. Mai presus de toate, la fel ca în cazul militanților woke, chestiunea sexualității joacă un rol central în credința lor. Cea mai izbitoare originalitate teologică a religiei shakerilor este teza „dualității sau a bisexualității lui Dumnezeu"[1]. Potrivit acestora, Dumnezeu are o natură dublă, masculină și feminină. Isus ar fi imaginea masculină a lui Dumnezeu și simbolul primei Biserici creștine, în timp ce femeia care conduce secta lor, „mama" Ann Lee, ar fi imaginea feminină a lui Dumnezeu și ar reprezenta a doua venire a lui Hristos. În vreme ce era întemnițată în Anglia, mama Ann a avut o viziune în care Adam și Eva făceau sex, și i s-a dezvăluit că această relație a fost adevărata cauză a expulzării lor din Paradis. Prin urmare, sexualitatea era considerată impură, iar căsătoria era interzisă în cadrul sectei: „În acest punct de cotitură – instituția căsătoriei – plasează shakerii decadența Bisericilor creștine"[2]. Unii istorici, care subliniază rolul preponderent al femeilor în rândul shakerilor, nu au ezitat să vadă în aceștia precursorii egalității de gen, dar și ai unei societăți eliberate de povara sexului – un fel de adepți woke *avant la lettre*, ca să spunem așa.[3]

„Marea Trezire" woke

Mișcarea actuală care a cuprins mare parte din tineretul american, în special după moartea lui George Floyd, ne duce inevitabil cu gândul la acele Treziri religioase protestante. Ceremoniile în

1. H. Desroches, *Les Shakers américains: D'un néo-christianisme à un présocialisme*, Éditions de Minuit, Paris, 1955, p. 163.

2. *Ibid.*, p. 177.

3. *Cf.* G.R. Wergland, *Sisters in the Faith: Shaker Women and Equality of the Sexes*, University of Massachusetts Press, Amherst, 2011.

memoria lui Floyd au căpătat adesea dimensiuni explicit religioase, fiind socotit un martir. Picturile murale înfățișează Patimile sale, în timp ce este strangulat de către polițistul alb Derek Chauvin. Noua religie este propovăduită cu exaltare de acești noi convertiți; care au dintr-odată senzația că percep lumea altfel, că descoperă răul dintr-înșii și conferă un sens nou vieții lor luptând împotriva acestui rău. Termenul *woke* exprimă acea conștientizare bruscă și globală a naturii malefice a unei lumi dominatoare și nedrepte, precum și sentimentul că este imperios necesar să se facă tot posibilul pentru a combate acest rău. Dar mișcarea nu se limitează la un angajament social și politic specific. Această deșteptare a conștiinței ne transformă viziunea asupra lumii din jurul nostru și este asemănătoare unei treziri religioase. Persoana care se trezește a găsit credința și vede brusc lumea într-un mod diferit: „Am fost orb, și acum văd. Am fost ales să mă trezesc la realitatea răului în acest mod". Mathieu Bock-Côté oferă o serie remarcabilă de astfel de povești de convertire, într-un capitol al cărții sale *La révolution racialiste* (*Revoluția rasialistă*) dedicate „fragilității lumii woke și amurgului privilegiilor albilor". Aici explică el cum poți să devii un aliat al „rasializaților", al discriminaților rasial, adică al „negrilor și al persoanelor de culoare"[1].

Ideea de a plasa mișcarea woke în descendența protestantismului american a fost formulată pentru prima dată de istoricul protestant Joseph Bottum. El corelează această ascensiune a neoprotestantismului cu prăbușirea recentă a protestantismului american tradițional: Bottum observă că protestanții declarați, care reprezentau 50% din populație în 1965, constituie astăzi mai puțin de 10%. Religia protestantă s-a deplasat, se pare, către

1. M. Bock-Côté, *La révolution racialiste et autres virus idéologiques*, Presses de la Cité, Paris, 2021, pp. 81–88.

sfera socială, în special sub influența așa-zisei mișcări , inițiată de Walter Rauschenbusch la începutul secolului XX: păcatul nu mai este personal, ci rezidă în nedreptatea socială sau în militarism. Potrivit lui Rauschenbusch, „profeții au fost vestitorii acestui adevăr fundamental, și anume că religia și etica sunt inseparabile și că o conduită etică reprezintă actul religios suprem și suficient"[1]. *Social Gospel*, care a influențat în mare măsură gândirea lui Martin Luther King, a contribuit la mutarea accentului de pe responsabilitatea individuală către responsabilitatea socială. „Războinicii justiției sociale" care sunt adepții woke nu fac decât să continue și să ducă la extrem această dimensiune socială a religiei. Potrivit lui Bottum, preocupările religioase s-au mutat în sfera socială și politică: „Trăim într-o epocă spirituală, în care credem că suntem înconjurați de ființe sociale cu puteri oculte și mistice [...]. Trăim într-o epocă spirituală în care politica a fost transformată în soteriologie. Atunci când votăm, vorbim tocmai despre modul în care ne vor fi izbăvite sufletele"[2]. De fapt, este uimitor să constatăm succesul doctrinelor woke în bisericile protestante americane contemporane.[3] Există multe cărți care pledează pentru o „Biserică trează" și care „cheamă de urgență creștinii americani să lupte împotriva rasismului și a nedreptății"[4].

---

1. W. Rauschenbusch, *Christianity and the Social Crisis*, 1907, *apud* J. Bottum, *An Anxious Age: The Post-Protestant Ethic and the Spirit of America*, Image, New York, 2014, p. 55. Nu este lipsit de interes să observăm că Rauschenbusch este bunicul celebrului filozof postmodern Richard Rorty.

2. J. Bottum, *op. cit.*, prefață, pp. XII–XIII.

3. O. Moos, „The Great Awokening: Réveil militant, justice sociale et religion", *Études et analyses*, nr. 43, dec. 2020, și D. Murray, *The War on the West: How to Prevail in the Age of Unreason*, HarperCollins, New York, 2022, cap. 3.

4. E. Mason, *Woke Church: An Urgent Call for Christians in America to Confront Racism and Injustice*, Moody Publishers, Chicago, 2018.

„Aleșii" și religia elitelor

În plan religios, există un alt termen care s-ar potrivi pentru a-i descrie pe activiștii woke, și anume acela de „aleși". Bottum îi pune în contrast pe acești „aleși" – care pretind că sunt superiori datorită valorii lor morale înalte și angajamentelor revoluționare legate de gen sau rasă – cu „elita", în sensul obișnuit, care ocupă o poziție privilegiată în societate din punct de vedere material și economic, dar nu pretinde că deține o superioritate morală incontestabilă. Potrivit lui Bottum, „copiii-model postprotestanți se înțelegeau pe ei înșiși ca fiind nu o clasă de *elită* a Americii, ci o clasă a *aleșilor* națiunii: un grup de americani care răspundeau la presiunile spirituale ale zilei la fel de sigur ca și strămoșii lor pe deplin protestanți și care au creat, pe parcurs, o etică postprotestantă pentru spiritul Americii. De obicei liberali în politica lor, adesea disprețuitori față de religie, întotdeauna siguri de judecățile lor culturale, ei sunt beneficiarii falsei meritocrații din învățământul secundar"[1]. Aceștia cred că este de datoria lor să redefinească America. De la strămoși au moștenit o încredere de nezdruncinat în corectitudinea lor morală și sunt siguri că lumea mai bună pe care o așteaptă este aproape, însă nu au moștenit certitudinile religioase ale strămoșilor lor. „Atât prin noblețea, cât și prin insuportabila suficiență a preocupărilor lor morale și spirituale, membrii clasei sociale care definește și stabilește agenda culturii americane se dovedesc a fi identici cu bunicii lor din clasa de mijloc, creștini protestanți *mainline*, dar fără prea multă religiozitate."[2] Ei se consideră o elită mai avansată în

1. J. Bottum, *op. cit.*, prefață, p. XVIII.

2. *Ibid.*, prefață, p. XIX. Ceea ce se numește „protestantism *mainline*" este protestantismul istoric mai liberal, luteran sau calvinist, diferit de cel practicat de evanghelici, care sunt mai conservatori și care sunt pe val în prezent.

principal pentru că resping „povara răului social care, în opinia lor, apasă asupra majorității trecutului și asupra unei mari părți a prezentului (în special asupra altor clase sociale decât cea din care fac ei parte) "[1]. Pentru ei, răul este reprezentat de „deplorabilii" pe care îi disprețuia Hillary Clinton. Ei, aleșii, sunt convinși că vor scăpa în curând de rău o dată pentru totdeauna. Aceste elite ultraprivilegiate pretind că știu ce este bine pentru întreaga lume, și asta cu o condescendență de necrezut.

În Statele Unite, s-a observat adesea că cei mai înverșunați adepți woke provin din universitățile exclusiviste din Ivy League. Și în Franța, universitățile care ocupă un loc de frunte în cadrul acestor mișcări sunt, de cele mai multe ori, dintre cele cu vechime. Militanții woke sunt, în general, persoane albe din medii foarte privilegiate. Tocmai condescendența de necrezut a acestor tineri albi ultraprivilegiați este criticată de mulți universitari de culoare, cum ar fi John McWhorter și Glenn Loury.

Natura foarte elitistă a mișcării woke a fost corect descrisă de Rob Henderson, un tânăr doctorand provenit dintr-un mediu foarte defavorizat, care a trăit de mic copil în familii adoptive din California și a lucrat ca ajutor de ospătar, angajat al unui supermarket sau cadru militar, de la vârsta de 17 ani. Doar datorită legii GI Bill, care finanțează studiile foștilor militari, a putut să urmeze cursuri universitare, mai întâi la Yale, apoi la Cambridge, unde pregătește acum un doctorat în psihologie, grație unei burse Gates. Tocmai această situare în afara lumii universităților de elită l-a orientat înspre conceptul luminos al „credințelor de lux". Și explică astfel: „În trecut, americanii din clasa superioară își etalau statutul social cu obiecte de lux. Pe măsură ce produsele de lux devin mai accesibile, elitele trebuie să

1. *Ibid.*, p. XVIII.

găsească o altă modalitate de a-și etala statutul social, și recurg la «credințele de lux» [...]. Acestea sunt idei și opinii care le conferă celor bogați un statut important cu costuri foarte mici, în timp ce fac ravagii în clasa de jos"[1]. Prin susținerea unor teze paradoxale, clasele superioare au reușit să se distingă de clasele inferioare. Henderson folosește exemplul uneia dintre colegele sale de clasă, care îi explica în ce măsură „căsătoria monogamă a devenit vetustă". Doar că ea însăși provine dintr-o familie tradițională și se gândește, la rându-i, să întemeieze o familie monogamă. Dar această idee potrivit căreia „căsătoria monogamă e vetustă", odată răspândită în sânul claselor muncitoare, a dus la o explozie a numărului de nașteri în afara căsătoriei și la o creștere a numărului de familii monoparentale printre negrii nevoiași, cu consecințe dramatice în ceea ce privește rata abandonului școlar și a criminalității. De atunci, în urma morții lui George Floyd, în Statele Unite s-a dezvoltat un alt exemplu perfect de „credință de lux": ideea că poliția ar trebui „subfinanțată". O idee ce poate fi susținută cu adevărat doar de cei care nu locuiesc într-o zonă periculoasă, nu folosesc transportul public și pot beneficia de servicii de securitate private. Pe de altă parte, dacă această idee a „subfinanțării" poliției este preluată la nivelul întregului oraș, ajungem la situația din New York, Minneapolis sau Portland, unde primarii lor au decis subfinanțarea: o creștere cu 83% a omuciderilor într-un an, în Portland. Toate sondajele arată în mod clar că locuitorii cei mai defavorizați sunt cei mai ostili acestei „credințe de lux", pentru că ei sunt în contact cu realitatea violenței urbane.

1. R. Henderson, „Luxury Beliefs Are the Latest Status Symbol for Rich Americans", *New York Post*, 17 aug. 2019.

O religie universitară

Și mai important de menționat este faptul că ideile woke s-au dezvoltat mai întâi în universități. Este pentru prima dată în istorie când universitățile noastre, care ar trebui să fie științifice și laice, au dat naștere unei mișcări religioase. Poate că universitățile medievale au predat materii religioase, dar ele nu s-au aflat la originea religiei creștine. Universitatea își fabrică acum propria religie. Conținutul doctrinei woke, fie că este vorba de teoria genului, de teoria critică a rasei sau de intersecționalitate, este reprezentat de tot felul de „studii" care au devenit nucleul activităților universitare actuale, în condițiile în care vechile „discipline" le cedează treptat locul. Pluralitatea punctelor de vedere și argumentația rațională nu mai sunt acceptate, deoarece regula o reprezintă acum unanimitatea. Nu poți face studii de gen dacă nu crezi că genul este o alegere, nu poți face studii despre rasă dacă nu crezi că rasismul este „sistemic", nu poți face studii despre grăsimi și colesterol (*fat studies*) dacă nu crezi că obezitatea este o alegere de stil de viață ca oricare alta, și nu poți face *animal studies* dacă nu consideri animalele niște ființe umane – și așa mai departe. Aceste studii validează alegerile militante anterioare.

Consecința principală a acestei origini universitare a religiei woke constă în aceea că este extrem de dificil să propui o critică științifică a sa, dat fiind că această religie a luat naștere în cadrul aceleiași instituții care, după Iluminism, a fost responsabilă pentru apărarea științei împotriva invaziei gândirii religioase. După cum ne amintește Robert Leroux, „din momentul fondării sale și până de curând, Universitatea se considera păzitoarea cunoașterii științifice"[1]. Universitățile din secolul al XIX-lea,

1. R. Leroux, *Les deux universités: Postmodernisme, néo-féminisme, wokisme et autres doctrines contre la science*, Le Cerf, Paris, 2022, p. 13.

reînființate după un model humboldtian care combină predarea și cercetarea, s-au străduit să ofere o cunoaștere științifică a lumii. Această cunoaștere includea și istoria religiilor. La sfârșitul secolului al XIX-lea, la sugestia lui Renan, a luat naștere, în Franța, École Pratique des Hautes Études, cu o secțiune dedicată „Științelor religioase". Studiile filologice și istorice, cum ar fi cartea *Viața lui Isus* a lui David Strauss în Germania, apoi cea scrisă de Renan în Franța, au oferit argumente pentru atacurile concertate asupra religiilor, în special în numele secularismului. Universitățile se aflau într-o poziție de exterioritate, de obicei critică, față de religii, iar cadrele universitare erau printre susținătorii cei mai fervenți ai unui secularism republican.

În prezent, aceleași universități se află la originea unei noi religii. Pare foarte puțin probabil ca ele să pună la îndoială o doctrină pe care ele însele au creat-o. Tocmai această uimitoare noutate a originii sale universitare face ca religia woke să fie atât de greu de combătut, deoarece se dovedește încă imună la criticile științifice și raționale. Tocmai asta îi dezorientează cel mai mult pe profesorii universitari „refractari" față de noua religie și care nu vor să înțeleagă că universitatea woke nu mai este universitatea pe care o cunoșteau odată. Toate mecanismele care o reglementau nu mai sunt în vigoare. Codul Educației era explicit: „Serviciul public de învățământ superior este laic și independent de orice influență politică, economică, religioasă sau ideologică; el urmărește obiectivitatea cunoașterii; respectă diversitatea opiniilor. El trebuie să se asigure că învățământul și cercetarea au posibilitatea de a se dezvolta liber din punct de vedere științific, creativ și critic"[1]. Cadrele universitare woke ignoră fiecare dintre acești termeni. Deocamdată, este greu de imaginat ce instituție le va putea lua locul în îndeplinirea acestei sarcini de critic al religiei woke.

1. Codul educației din Franța, Articolul L141–6.

Originea universitară a religiei woke mai are o consecință, la fel de importantă, din punct de vedere social: în măsura în care societățile noastre au devenit „societăți ale cunoașterii", convertirea universităților la religia woke a facilitat răspândirea rapidă a acesteia la nivelul întregii societăți. Acest lucru a avut deja un impact foarte vizibil asupra profesorilor din învățământul primar și secundar, asupra industriilor mediatice și culturale, precum și asupra companiilor, în special asupra celor de tip Big Tech, care propagă cu înflăcărare această nouă religie: membrii woke sunt, într-un fel, sacerdoții noilor seniori feudali care sunt marile companii IT&C.[1] Cei mai cinici dintre profesorii universitari au de altminteri încredere că industriile culturale vor elimina ultimele focare de rezistență față de ideologia lor woke. În general, serialele Netflix se conformează perfect criteriilor woke. Și Google se asigură că algoritmii săi de căutare oferă rezultate care să respecte cerințele woke. Douglas Murray dă o serie de exemple surprinzătoare: dacă tastați „cuplu heterosexual" în secțiunea de imagini de pe Google, cel puțin un cuplu din cinci este gay – și chiar mai mult dacă tastați „cupluri heterosexuale", la plural –, în timp ce, dacă tastați „cuplu gay", veți vizualiza doar imagini de cupluri gay. Pe de altă parte, dacă efectuați aceste căutări în limbi non-europene și în motoarele de căutare corespunzătoare, aceste prejudecăți nu vor mai exista. Murray conchide: „Rămâi cu senzația că există o intenție, o intervenție umană, suprapusă peste o anumită doză de învățare automată"[2].

1. În acest sens, v. și fascinanta carte a lui Joel Kotkin, *The Coming of New Feudalism: A Warning to the Global Middle Class*, Encounter Books, New York, 2020.

2. D. Murray, *La grande déraison*, ed. cit., p. 214. V. și capitolul intitulat „L'impact de la technologie" și, în special, pp. 200–218, pentru rezultatele tendențioase ale căutărilor Google.

Această religie a preluat însă și defectele originii sale universitare, împrumutând unele dintre cele mai nefaste aspecte ale mediului academic din prezent: disputele și birocrația, lipsa de viziune și de anvergură, ipocrizia. La fel, este guvernată în mare măsură de resentimente și, fără doar și poate, îi lipsește suflul epic al marilor religii care s-au născut în piața publică, în rândul mulțimilor. Poezia marilor religii monoteiste, splendoarea ritualurilor lor au fără îndoială o frumusețe incomparabilă cu ariditatea, sărăcia și natura prozaică a profesiunilor de credință woke. Nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că „aleșii" woke au păstrat în general un complex de superioritate, adesea deplasat, față de formarea lor universitară referitoare la un anumit „studiu" ultraspecializat.

Noile „studii" și „spălarea" ideilor

Argumentul autorității științifice este o armă extrem de puternică de impunere a acestor idei absurde sau periculoase, care vor fi astfel validate de „știință". De exemplu, ideea că sexul este „atribuit" în mod arbitrar la naștere sau că biologia nu este o știință va fi astfel validată de „știința" pe care tind să o reprezinte „studiile de gen". Datorită acestei diversiuni prin intermediul mediului universitar, delirul woke e considerat adevăr științific, și nimeni nu îndrăznește să-l conteste. „Știința spune... că sexul nu există, că rasismul este sistemic, că decolonizarea nu s-a întâmplat niciodată" – și așa mai departe. Iată marea ispravă a acestei religii woke. Își împodobește dogmele cu garanția oferită de instituția universitară tradițională. De aceea tot plimbă atâta prin gură membrii woke, după cum vom vedea, cuvinte precum „știință", „epistemologie", „experți" și „specialiști". Le conferă un aer de seriozitate. Va fi suficient să găsim un profesor, la Sorbona sau în altă parte, care să spună că urmașii sclavilor ar trebui să fie despăgubiți sau că sexul

poate fi schimbat după bunul-plac, pentru ca deputații să propună modificarea legii în acest sens sau un ministru al educației să recomande „încurajarea" tranziției de gen a elevilor.

Tocmai existența acestor „studii" îi permite unui militant woke să creadă că angajamentul său este garantat de știință. Iată marea diferență față de marxism. La apogeul valului marxist sau de stânga din universități, nu deținei niciodată o „diplomă în marxism", ci aveai o diplomă în filozofie, sociologie sau biologie și erai și marxist. Acum, activiștii woke au diplome în „studii de gen", „studii postcoloniale" sau „studii rasiale". Așa că tot ceea ce susțin ei în domeniu se presupune a fi „adevărat" întrucât e garantat de o diplomă obținută în aceste studii cu caracter activist. Iar toate punctele de vedere divergente sunt considerate imediat nule și neavenite de către activiști. O altă diferență față de marxism este că profesorii marxiști respectau, în general, cerința de obiectivitate inerentă profesiei lor de cadre universitare. Ne amintim de profesori marxiști din universitățile franceze predând autori care erau departe de a fi marxiști: nu exista un cunoscător mai bun al lui Malebranche sau Montesquieu decât marxistul Althusser.

Profesorul de biologie Bret Weinstein, singurul care s-a opus preluării universității sale Evergreen de către simpatizanții woke, a descris foarte nimerit acest fals „brevet de științificitate" pe care universitatea îl acordă de regulă activismului woke. El arăta că universitatea nu mai este un loc de dezvoltare și transmitere a cunoștințelor, ci mai degrabă „o fabrică de spălat" idei (*idea laundering*): ideile sunt spălate așa cum prin alte părți se spală banii murdari.[1] Printre exemple se numără

1. Această idee a fost preluată de James Lindsay și Helen Pluckrose, autorii unei cărți esențiale despre religia woke, *Le triomphe des impostures intellectuelles: Comment les théories sur l'identité, le genre, la race gangrènent l'université et nuisent à la société*, H&O, Paris, 2019.

„concepte“ precum „exprimarea de gen“, „ruşinea legată de obezitate“ (*fat shaming*), „cultura violului“, „hegemonia albă“ (*whiteness*) şi „masculinitatea toxică“, pentru a numi doar câteva. De fapt, aceste concepte nu se bazează pe demonstraţii, nu sunt explicative, sunt pur şi simplu poziţii militante. Ele se reduc la afirmaţia banală că există „relaţii de putere“ legate de o anumită poziţie socială. După cum remarcă Peter Boghossian, aceste „concepte“ au fost dezvoltate în urmă cu peste treizeci de ani în universităţi, unde s-au şi „infiltrat“ de atunci. Abia „de curând au început să-şi facă apariţia în cultura de masă“[1]. Dar trecând prin universităţi, aceste idei absurde au fost „spălate“, li s-a conferit o legitimitate pe care nici vorbă s-o fi avut de la bun început.

Textele sacre woke

Astfel, adepţii woke au la dispoziţie o serie întreagă de texte sacre, mai mult sau mai puţin ezoterice, scrise de cadre universitare. Pe temele legate de rasă şi decolonizare, printre autori se numără Ibram X. Kendi, Ta Nehisi Coates, DiAngelo şi, în Franţa, Éric Fassin, Pap Ndiaye, Elsa Dorlin şi Houria Bouteldja. Pe temele legate de gen, va trebui să vă însuşiţi scrierile lui Anne Fausto-Sterling, Judith Butler sau Julia Serano, iar în Franţa, pe cele ale lui Paul B. Preciado, Manon Garcia sau Sandra Laugier. Pe temele legate de intersecţionalitate, va trebui să-i luaţi drept referinţe pe Kimberlé Crenshaw în Statele Unite şi pe Éric Fassin, Éléonore Lépinard şi Sarah Mazouz în Franţa. Pe temele legate de postcolonialism, Homi Bhabha; pentru subalternitate, Gayatri Spivak; pentru decolonialism, Ramón Grosfoguel. Aceste texte nu sunt foarte atractive pentru profani, dar, aşa cum bine spune Jean Szlamowicz, „docilitatea

1. P. Boghossian, „«Idea Laundering» in Academia“, *Wall Street Journal*, 24 nov. 2019.

conformismului constă în a transforma asemenea texte mai degrabă cenușii în noi apoftegme, cu o frazeologie dubioasă, dar incluzivă"[1]. Problema cu aceste texte este că ele afișează o complexitate extremă și exagerată, ca în cazul lui Butler sau Spivak și al epigonilor acestora. Sau sunt extrem de sărace în idei, ca în cazul lui DiAngelo sau Kendi.

În plus, bineînțeles, pentru cei cu adevărat inițiați, există articolele din „revistele evaluate *inter pares*", care comentează textele sacre și prezintă cea mai recentă versiune a doctrinei. De regulă, calitatea lucrărilor universitare era garantată de evaluarea anonimă de către colegi, proces extrem de eficient. Care însă nu mai e pus în aplicare, deoarece „colegii" sunt acum la fel de militanți ca toți ceilalți. În anul 2018, pentru a demonstra că întregul sistem este viciat, trei academicieni anglo-americani, Helen Pluckrose, James Lindsay și Peter Boghossian, au avut ideea unei farse care să scoată la iveală, cu umor, coruperea domeniului cercetării de către aceste ideologii identitare care au luat-o razna, intitulate de ei *grievance studies*, studii de revendicare sau de lamentare*. Este vorba de fapt despre atitudinea permanentă de a acuza, în numele unei comunități presupus asuprite, existența unei anumite doze de discriminare suferită de acea comunitate. Așa că cei trei au trimis vreo douăzeci de articole delirante și șocante din punct de vedere etic unor reviste științifice specializate în *gender*, *queer* și *fat studies*, pentru a vedea dacă vor fi publicate. Autorii au detaliat mizele acestei farse într-un articol intitulat „Complaint studies and the

1. J. Szlamowicz, *Les moutons de la pensée: Nouveaux conformismes idéologiques*, Le Cerf, Paris, 2022, p. 17.

* *Grievance studies*, disciplinele care, în opinia criticilor, nu urmăresc adevărul în mod riguros, ci mai degrabă exprimă nemulțumirile la adresa societății.

corruption of academic research"[1]. Scopul: testarea reacțiilor comitetelor de evaluare din cadrul acelor reviste. Patru studii au fost publicate, alte trei au fost acceptate pentru publicare, șase au fost respinse și șapte erau în așteptarea unui răspuns atunci când autorii au decis să-și dezvăluie înscenarea. Cel mai faimos și ridicol dintre aceste studii se referea la „cultura violului în rândul câinilor din parcurile special amenajate din Portland (Oregon)": singura întrebare pusă de recenzentul articolului a fost dacă studiul respectase normele etice privind examinarea organelor sexuale ale câinilor. Acest articol a fost distins de revista de „geografie feministă" care l-a publicat. Un alt articol propunea ca studenților de sex masculin și de rasă albă să nu li se permită să vorbească în clasă sau chiar să li se impună să stea în spatele clasei în cătușe, pentru a sensibiliza publicul cu privire la necesitatea de a plăti compensații urmașilor sclavilor. Al treilea articol sugera o rescriere feministă a cărții *Mein Kampf*, în care cuvintele „evrei" sau „iudaism" să fie înlocuite cu „albii" sau „*whiteness*". Al patrulea articol pleda pentru dezvoltarea așa-zisului „*fat bodybuilding*", „culturism de obezitate", pentru a denunța prejudecățile „grasofobe". Al cincilea propunea ca heterosexualii să-și reconsidere prejudecățile homofobe prin introducerea unor dildouri în anus. Un alt articol avansa ideea unei „astronomii feministe și autohtone" după modelul „glaciologiei feministe" deja existente. Demonstrația a fost un succes. De vreme ce „colegii" au devenit activiști,

1. https://areomagazine.com/2018/10/02/academic-grievance-studies-and-the-corruption-of-scholarship/ Acest proiect a fost deseori denumit farsa „Sokal la pătrat", aluzie la proiectul care l-a inspirat, cel al fizicianului Alan Sokal: în 1966, acesta a reușit să publice în revista *Social Text* un text pseudoștiințific inspirat de autori postmoderni francezi, sub titlul „Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity" („Transgresarea granițelor: Către o hermeneutică transformativă a gravitației cuantice").

nu se mai pune problema validării *inter pares*; trebuie doar favorizate tezele care merg „în direcția istoriei", adică studiile privind genul, rasialismul sau decolonialismul.

Ritualurile woke

Adepții woke au instituit treptat și anumite ritualuri similare celor din timpul Marilor Treziri, atunci când tinerii activiști albi din mișcarea Black Lives Matter și-au mărturisit public păcatele și le-au cerut negrilor să-i ierte pentru opresiunea lor. Acest limbaj de mărturisire a vinovăției și a păcatului, a purității și a necurăției, e într-adevăr de inspirație creștină, și nu există nici o îndoială că grupurile woke preiau o mare parte din această moștenire. Asistăm astfel la sesiuni de confesiuni colective și se cere iertare pentru rasismul națiunii americane, dar și, în Franța, pentru „rasismul de stat" al națiunii franceze. La Bethesda, în Maryland, sute de tineri s-au adunat în jurul unui oficiant într-o parcare și au repetat în cor și mecanic acest crez: „Împotriva rasismului, a discriminării persoanelor de culoare sau împotriva violenței [...] îmi voi folosi vocea în cel mai elocvent mod posibil [...] și voi face tot ce-mi stă în putință ca să-mi educ comunitatea. [...] Îmi voi iubi vecinii negri așa cum îmi iubesc vecinii albi"[1]. Alte ceremonii par să reconstituie etapele Patimilor lui Hristos, în acest caz agonia victimei emblematice care a devenit George Floyd. Oamenii se întind pe podea repetând „Nu pot să respir", despre care se spune că ar fi fost și ultimele cuvinte ale lui Adama Traoré*. Cultul woke,

1. *Washington Examiner* din 4 iun. 2020: https://www.washingtonexaminer.com/news/everything-in-my-power-to-educate-my-community-protesters-recite-oath-to-speak-out-against-racism

* Adama Traoré, în vârstă de 24 de ani, francez de culoare, a murit după ce a fost imobilizat de trei jandarmi în nordul Parisului, la 19 iulie 2016 (n. tr.).

la fel ca multe altele, reprezintă un cult al victimelor nevinovate care au fost martirizate pe nedrept. În timpul ceremoniilor, oamenii îngenunchează ca să-și ceară iertare pentru păcatele comise față de persoanele „rasializate". Ofițerii de poliție îngenunchează, la rândul lor, dar acest gest nu este suficient pentru mulți demonstranți care vor „acțiune".[1] Nancy Pelosi și o serie de membri democrați ai Camerei Reprezentanților au îngenuncheat în același scop, deși, dată fiind vârsta înaintată, unii n-au prea putut să se mai ridice. Ca măsură de precauție, au purtat la gât o eșarfă africană din pânză Kente, ca să reiasă limpede că-și cereau iertare pentru istoria de sclavie a Americii.[2] Puțini au îndrăznit, în această perioadă, să refuze să îngenuncheze, de pildă O'Neal Saddler, polițist de culoare din Georgia, care le-a explicat demonstranților următoarele: „Mă aflu aici pentru a mă asigura că sunteți cu toții în siguranță [...]. Am mult respect pentru cauză, dar îngenunchez doar înaintea unei singure persoane: Dumnezeu, Dumnezeu, Dumnezeu"[3]. Și mai surprinzător, gestul de a se așeza în genunchi s-a răspândit în întreaga lume occidentală, sub influența unui practici universalizate: în timpul meciurilor de fotbal, au fost echipe care au îngenuncheat în memoria lui George Floyd și ca să-și ceară scuze pentru presupusul rasism al țării lor – sau, mai probabil, pentru a se conforma modei momentului. În Franța, în timpul demonstrațiilor pentru Adama Traoré, ministrul de interne Christophe Castaner a declarat că și el era gata să îngenuncheze: „Consider că politica este făcută din simboluri. Iar dacă acest

1. „Cops Are Taking a Knee: Not Everyone Is Convinced", *Vice News*: https://www.youtube.com/watch?v=MgeWII7LQ_c

2. Nu au anticipat că vor fi criticați pentru „apropriere culturală". *Cf.* https://www.today.com/style/democrats-criticized-wearing-kente-cloth-stoles-honor-george-floyd-t183681

3. https://www.youtube.com/watch?v=BQceW-oOgxQ

simbol ne-ar ajuta să scăpăm de rasism, aș fi perfect de acord să mă așez în genunchi". În aceeași zi, același ministru, adept woke convins, dădea o definiție mai degrabă uluitoare a importanței pe care o arată legii: „Emoția mondială, care este o emoție sănătoasă pe acest subiect, depășește, în fond, regulile juridice care se aplică".

Pe lângă aceste ritualuri de îngenunchere în public, membrii woke se angajează și în alte ritualuri de căință, cum ar fi spălarea picioarelor activiștilor de culoare. În cadrul unei ceremonii organizate în Cary, din Carolina de Nord, după ce și-au mărturisit păcatele, participanții albi, printre care se aflau și ofițeri de poliție, au îngenuncheat, precum Hristos în fața apostolilor, și le-au spălat picioarele militanților de culoare, sub privirile celor doi pastori de asemenea de culoare care organizaseră ceremonia, Faith și Soboma Wokoma. Potrivit primarului din Cary, Lori Bush, ceremonia a fost o modalitate „de a reînnoi purificarea care vine de la Hristos și de a căuta și sărbători reconcilierea cu celălalt"[1]. La Charleston, în Carolina de Sud, unii adepți woke albi au crezut chiar că fac ceea ce se cuvine realizând un spectacol cu urme false de bici și cu un personaj care juca rolul unui stăpân de sclavi, dar au fost întrerupți de activiști de culoare indignați de această „apropriere culturală" a suferinței lor.

O religie fără iertare: „privilegiul rasei albe"

La fel ca Bottum, Joshua Mitchell, specializat în Tocqueville, a făcut și el legătura între adepții woke și postprotestantism. El vorbește despre o *Great Awokening*, un ecou al Marilor Treziri

1. https://www.the-sun.com/news/949422/white-cops-protesters-wash-feet-black-religious-leaders-george-floyd/

protestante (*Great Awakenings*) din secolele trecute.[1] Dar Mitchell insistă în privința a două diferențe esențiale: în cazul religiei woke, „trăim în mijlocul unei Treziri americane [...], dar fără Dumnezeu și fără iertare"[2]. Caracteristic pentru această religie woke este faptul că rămâne „neiertătoare". „Privilegiul rasei albe" sau „privilegiul alb", *white privilege*, pare a fi echivalentul unui fel de păcat originar. Omul alb este vinovat că strămoșii săi au asuprit și continuă să asupreasca negrii și toate persoanele de culoare, chiar dacă nu-și dau seama de acest lucru. El este responsabil pentru aproape tot răul care există pe pământ. După cum remarca Pascal Bruckner, există aici o formă particulară de mândrie, care ne-ar face să credem că tot răul vine de la noi: „În masochismul occidental poate fi descoperită și o formă subtilă de orgoliu: denigrarea de sine ascunde într-o oarecare măsură o glorificare deturnată. Răul nu poate veni decât din noi, disprețuirea afișată a propriei culturi este încă un mijloc de a rămâne superioară tuturor celorlalte"[3].

Dar acest privilegiu este, într-un fel, mai grav decât păcatul originar. Potrivit simpatizanților woke, nu există un Hristos care să fie pregătit să ia asupra sa acest privilegiu, care este mai grav decât o greșeală. De fapt, spre deosebire de păcat, care e, în general, rezultatul unei alegeri libere, fie a noastră, fie a lui Adam, privilegiul alb este un fapt biologic de care este absolut imposibil să scapi. Privilegiul alb nu depinde de o acțiune voluntară din partea individului de rasă albă; el nu este responsabil pentru privilegiu și, prin urmare, nu poate fi salvat de sub puterea lui. După cum remarcă Chantal Delsol, în siajul

1. J. Mitchell, *American Awakening: Identity Politics and Other Afflictions of Our Time*, Encounter Books, London–New York, 2020.

2. *Ibid.*, p. 41.

3. P. Bruckner, *Un coupable presque parfait*, ed. cit., p. 173 [ed. rom. cit., p. 195 – n. tr.].

lui Bottum: „Prin afirmarea vinovăției fără iertare, adepții woke nu lasă altă speranță decât violența. Păcatul lor originar seamănă cu o formă de maniheism total, întrucât numai albii sunt afectați de el"[1].

Din acest punct de vedere, există o gradație în ierarhia răului între *white privilege* și „masculinitatea toxică". Trebuie condamnată și aceasta din urmă: îi afectează pe toți bărbații prin însăși natura lor de bărbați. Această masculinitate toxică ar fi, se pare, responsabilă pentru mare parte din violența din lume, atât față de femei, cât și față de bărbații înșiși, care suferă din cauza tensiunilor pe care pomenita masculinitate le provoacă înăuntrul lor. Chiar Asociația Americană de Psihologie explică: „S-a demonstrat că socializarea de dragul conformării la ideologia masculinității tradiționale limitează dezvoltarea psihologică a bărbaților, le constrânge comportamentul, le afectează rolul de gen, duce la conflicte între rolurile de gen și le influențează în mod negativ sănătatea psihică și fizică"[2]. Probabil că există o soluție care ar putea fi încercată dacă bărbatul ar fi dispus să se „deconstruiască". Potrivit unui autor francez bine intenționat, dispus să se „demasculinizeze", „trebuie să fim capabili să ne debarasăm de educația primită, de reflexele pe care le-am dobândit, de ideologia de gen pe care ne-am clădit-o, de atmosfera de toleranță care ne înconjoară, până la a renunța să fim ceea ce am fost dintotdeauna"[3]. Dar acesta este doar un paliativ modest în încercarea de a contracara temporar „machismul", nu ne va elibera definitiv de el.

---

1. C. Delsol, *La fin de la Chrétienté*, Le Cerf, Paris, 2021, p. 129.

2. *APA Guidelines for Psychological Practice with Boys and Men*, https://www.apa.org/about/policy/boys-men-practice-guidelines.pdf, aug. 2018, p. 3.

3. I. Jablonka, *Des hommes justes: Du patriarcat aux nouvelles masculinités*, Le Seuil, Paris, 2019, p. 410.

Astăzi însă, am putea lua în considerare o altă soluție, mai radicală, care a avut un oarecare succes. Dacă nu mai vrem să fim bărbați, de ce să nu devenim pur și simplu femei? Ne putem schimba genul și putem deveni transgen sau, dacă dorim să mergem până la capăt, putem deveni transsexuali. Acest tip de schimbare nu numai că este acceptat pe scară largă, dar este chiar încurajat. Dacă nu ne mai dorim o masculinitate toxică, schimbarea de stare civilă sau operația ar trebui să poată rezolva problema. S-ar pune astfel capăt masculinității toxice.

Dar atunci, din moment ce privilegiul alb este și mai grav, de ce să nu luăm în considerare schimbarea rasei la fel ca pe schimbarea sexului, fie printr-o simplă declarație, fie prin operații estetice, ca în cazul lui Michael Jackson? Aici se observă o diferență foarte mare față de *white privilege*. Într-adevăr, așa au stat lucrurile, în special în cazul „scandalului Rachel Dolezal". Aceasta s-a dat drept o persoană de culoare și, timp de ani întregi, a fost lider al National Association for the Advancement of Colored People (NAACP), mare asociație americană pentru promovarea persoanelor de culoare. Scandalul a izbucnit atunci când părinții ei, care erau albi, au dezvăluit că și ea era de rasă albă.[1] Dolezal a răspuns că se considera o femeie de culoare prizonieră într-un trup alb. Toată lumea a fost indignată. Dacă în prezent te poți considera fără probleme o conștiință de un gen prizonieră într-un corp de sex opus, e absolut interzis să spui că te simți o persoană de culoare încătușată într-un corp alb. Două sunt, se pare, motivele care stau la baza acestei diferențe, și sunt de fapt legate între ele. Statutul de victimă prin excelență al individului de culoare, moștenitor al unei istorii tragice, ne interzice să glumim pe seama condiției sale: este extrem de jignitor să regretăm că nu ne aflăm în corpul unui negru, care

1. *Cf.* J.-F. Braunstein, *La philosophie devenue folle*, ed. cit., pp. 135–137.

este victima absolută. Și, invers, trebuie să înțelegem că omul alb este atât de vinovat, încât nu trebuie să i se îngăduie nici cea mai mică scăpare. În nici un caz nu se poate sustrage condiției sale reprobabile de alb, de care va trebui pur și simplu să se căiască. Este imposibil să te descotorosești de „condiția de alb" și de „privilegiul alb".

În același timp, este un noroc – am putea noi sublinia, cu umor – că acest om alb există, în măsura în care i se poate arunca în cârcă povara tuturor păcatelor lumii, ca unui țap ispășitor. Coaliția instabilă a tuturor asupriților din lume rezistă doar datorită lui și „necurăției sale morale". Sau, cum remarcă amuzat filozoful american Matthew Crawford: „Așadar, noi, bărbații heterosexuali albi, am devenit foarte importanți! Personal, mi-ar plăcea să fiu plătit pentru această muncă simbolică, întrucât este obositoare! Am putea intra în grevă și sta așa până când ni se îndeplinesc revendicările"[1].

Singura modalitate de a-ți reduce privilegiile, fie că ești alb sau nu, este să le recunoști. Trebuie să fii conștient de ele, după porunca *check your privilege*, „verifică-ți privilegiul". Trebuie să știi exact ce privilegii ai, să alcătuiești o listă a lor și să le declari public. Iată astfel cum profesorii obedienți de la Universitatea Evergreen mărturisesc lista de privilegii în fața prezentatorilor de culoare: „bărbat alb", „femeie albă", „cisgen"*, „de greutate medie", „cu studii superioare", „apt de muncă" etc. Își cer scuze pentru aceste privilegii și se angajează să susțină echitatea și, prin urmare, să-i favorizeze pe cei care nu beneficiază

1. Eugénie Bastié, „Matthew Crawford, «La lutte contre le mâle blanc hétérosexuel, ciment du progressisme»", *Le Figaro*, 1 mart. 2019.

* „Cis" (lat.) + „gen", persoana ale cărei identitate și „rol de gen" coincid cu sexul biologic (n. tr.).

de privilegiile lor, înainte de a li se permite să urce la bordul unei simbolice „bărci a egalității", în sunet de tobe.[1] .

Neprihăniții și impurii

De fapt, religia woke nu se preocupă de iertare, ci este mult mai obsedată de înfierarea păcatului și de diferențierea dintre „neprihăniți" și „impuri". Excomunicarea și denunțarea ereziilor, ce renasc în mod constant, se află în centrul acestei religii. Nu este vorba de anticiparea unui viitor mai bun sau de promisiunea unei vieți de apoi, ci, mai presus de toate, de izbăvirea acestei lumi de răuvoitori și de combaterea nedreptăților îndreptate împotriva diferitelor grupuri discriminate. Tocmai acest lucru l-a remarcat Alain Finkielkraut reflectând asupra cărții lui Roth *Pata umană*: „Corectitudinea politică este un efort gigantic de îndreptare a lemnului strâmb al omenirii"[2], o luptă nesfârșită pentru găsirea vinovaților. În acest sens, expresia „războinici ai justiției sociale" este foarte potrivită pentru a descrie practicile cotidiene ale adepților woke, care trec zilnic de la o bătălie la alta pentru a-i ataca pe cei vinovați și a apăra victimele tot mai numeroase.

Odată identificați, cei răi, impurii, trebuie „numiți" și „condamnați", în special pe rețelele de socializare – celebrul *name and shame*. Cel mai important este să se evite orice dialog cu damnații: tocmai asta urmărește *cancel culture*, anularea existenței înseși a dușmanilor care, pentru simpatizanții woke, reprezintă chiar întruchiparea răului. Religia celor aleși este și o religie a celor neprihăniți, care vizează un fel de catharsis al societății, unde privilegiații sunt umiliți pentru că sunt responsabili de tot răul din societate. Se furnizează astfel niște

1. V. videoclipul extraordinar deja menționat accesând: https://www.youtube. com/watch?v=u54cAvqLRpA.

2. A. Finkielkraut, *Après la littérature*, Stock, Paris, 2021, p. 84.

reguli de conduită ultramorale care îți permit să-ți „semnalezi virtutea" și să-i denunți pe cei răi, pe rasiști și pe „-fobii" de toate felurile: homofobi, transfobi, grasofobi, lesbofobi, handicapofobi și așa mai departe.

Regula militanților woke este de a exclude de la participarea la discuții sau de la actul de predare pe oricine nu este de acord cu doctrinele pe care încearcă să le propage în cadrul universităților, apoi în lumea din afară. Manifestațiile împotriva prezenței în universități a unui profesor considerat reacționar și, prin urmare, etichetat drept „rasist" dau naștere unor grupări destul de ciudate. Activiștii rămân adesea tăcuți, mulțumindu-se să le blocheze accesul la evenimente sau să îi împiedice pe adversarii lor să ia cuvântul, reproducând uneori câteva cântece sau sloganuri în ritm de incantație. Ne amintim demonstrațiile care au împiedicat-o pe Sylviane Agacinski să ia cuvântul la Universitatea din Bordeaux pentru că se opunea proiectelor legate de „reproducerea asistată pentru toate femeile" și mamele-surogat; ne amintim demiterea lui Mohamed Sifaoui de la Sorbona pentru „islamofobie" sau, mai recent, conferințele critice pe tema transgenului care au fost anulate la Universitatea din Geneva. Alain Finkielkraut nu a putut vorbi la Sciences Po decât sub protecția poliției, iar o reprezentație a piesei *Rugătoarele* de Eschil a fost anulată pe motiv de *blackface*, redarea prin machiaj a unei persoane de culoare. Sabinei Prokhoris i s-a retras invitația adresată inițial de Facultatea de Medicină Necker, deoarece cartea sa despre mișcarea MeToo nu era compatibilă cu angajamentul universității de a combate violența împotriva femeilor. Când, în urmă cu câteva luni, un grup de profesori a organizat la Sorbona singura conferință care nu era în acord cu noua ideologie, s-a stârnit scandalul: nimeni nu a răspuns la argumentele prezentate, în schimb sindicatele au protestat, studenții au făcut manifestații, ziarele s-au umplut de articole de opinie indignate, iar o petiție semnată de 74 de

cadre universitare, înainte de conferință, desigur, i-a catalogat pe vorbitori drept „noii inchizitori", care exercită „poliția gândirii"[1]. Vom vedea însă că, în afara universităților, „în lumea reală", atacuri similare sunt îndreptate împotriva lui J.K. Rowling, autoarea lui *Harry Potter*, împotriva comedianților Dave Chappelle, din Statele Unite, și Ricky Gervais, din Anglia, ca și a caricaturistului Xavier Gorce, din Franța.

Ultimii profesori recalcitranți rămași sunt concediați acolo unde este posibil, în special în țările anglo-saxone.[2] În caz contrar, sunt încurajați să se retragă sau sunt agresați pe rețelele de socializare, ceea ce îi obligă, în general, să demisioneze. Partizanii woke de pe internet și din lumea reală le fac, în general, viața insuportabilă celor câțiva studenți și profesori care refuză să cedeze. Prin izolarea profesorilor disidenți, se urmărește moartea lor socială. Unul dintre cei mai energici critici ai wokismului, Peter Boghossian, profesor asociat de filozofie la Universitatea din Portland, a demisionat de curând în fața amenințărilor constante. Mai știm și ce i s-a întâmplat lui

1. În ceea ce privește reacțiile la această conferință, v. A. Perrin, „Le maccarthysme est-il la chose du monde la mieux partagée? Sur le dénigrement du colloque «Après la déconstruction». Le retournement victimaire", 28 ian. 2022, pe blogul Mezetulle.

2. Nici măcar profesorii titulari nu sunt imuni, după cum arată cazurile citate aici și cel al lui Bret Weinstein, care a demisionat în cele din urmă sub presiunea constantă a militanților woke. În Franța, acest lucru ar fi posibil doar în cazul profesorilor care nu sunt titulari, dar un profesor de an pregătitor și-a pierdut postul de lector la Universitatea din Toulouse pentru că a ținut o prelegere la o universitate de vară a organizației „La Manif pour tous": unii studenți s-au plâns că prezența sa i-a făcut să se simtă „vulnerabili și judecați". Conducerea Universității din Toulouse a acceptat imediat solicitarea lor, „având în vedere riscul potențial al apariției unor conflicte între el și anumiți studenți". https://france3-regions.francetvinfo.fr/occitanie/haute-garonne/toulouse/professeur-philosophie-evince-universite-jean-jaures-son-appartenance-manif-tous-1572098.html

Kathleen Stock, profesoară de filozofie analitică la Universitatea din Sussex, activistă lesbiană de altfel: a comis eroarea de a constata că noțiunea de transgen se referă pur și simplu la o iluzie și că, în lumea reală, sexul biologic chiar există. Deși profesoară respectată, decorată cu Ordinul Imperiului Britanic, ea a fost pusă sub acuzare de o serie de activiști trans, precum și de sindicatul cadrelor didactice. În cele din urmă, a beneficiat de susținere din partea structurilor ierarhice implicate, dar presiunea a fost prea mare, și a ales la rândul ei să demisioneze. Kathleen Stock era totuși conștientă de riscuri și a găsit cuvintele potrivite pentru a explica de ce a îndrăznit să gândească pe cont propriu, fără a reproduce pur și simplu literatura militantă pe tema persoanelor transgen: „În acest context sufocant, mă consider cu siguranță o eretică. Și asta îmi convine perfect. Nu am devenit filozof de profesie mergând la biserică"[1]. Nu există o modalitate mai bună de a explica de ce oamenilor le place filozofia: ca să gândească pentru ei înșiși și să nu asculte de moraliști. Și mai recent, foarte celebrul Jordan Peterson, ale cărui videoclipuri sunt urmărite de zeci de milioane de oameni pe YouTube, a ales să demisioneze din postul de profesor de psihologie la Universitatea din Toronto: în primul rând, pentru că studenții săi absolvenți cu „dosare științifice magnifice" au acum „șanse infime" de a ocupa posturi de cercetare, deoarece sunt în majoritate „heterosexuali albi" și, prin urmare, dezavantajați de politicile de „Diversitate, Echitate, Incluziune" (DEI). În al doilea rând, deoarece „pur și simplu nu există suficiente persoane BIPOC* disponibile pentru a atinge obiectivele de diversitate suficient de repede", universitățile produc „o

1. K. Stock, *Material Girls: Why Reality Matters for Feminism*, Fleet, London, 2021, p. 9.

* BIPOC, „Black, Indigenous, People of Color" (negri, indigeni, persoane de culoare) (n. tr.).

generație de cercetători complet necalificați". În cele din urmă, pentru că în prezent domină „oribilele «discipline» ale *grievance studies*", studii de revendicare sau de lamentare, suntem „acum în punctul în care rasa, etnia, «genul» sau preferințele sexuale sunt, în primul rând, acceptate ca fiind caracteristica fundamentală care definește fiecare om [...], și, în al doilea rând, sunt considerate, în prezent, ca fiind cea mai importantă calificare pentru studiu, cercetare și angajare"[1].

Desigur, aceste denunțuri nu pot decât să evoce amintirea unor perioade recente de intoleranță, cum ar fi Revoluția Culturală chineză. Dar dorința de „a-i epura pe impuri" amintește și de intoleranța societății puritane americane din secolul al XVII-lea, denunțată în 1850 în romanul *Litera stacojie* al lui Nathaniel Hawthorne. Pentru că a dat naștere unui copil în afara căsătoriei, Hester Prynne este însemnată pentru tot restul vieții cu litera stacojie „A", ca fiind adulterină. Când iese din închisoare și ajunge în piață, pentru a fi expusă privirii tuturor cu această literă pe rochie, Hester e silită să pășească prin mijlocul mulțimii batjocoritoare și ostile: „Măsurată totuși după trăirile prizonierei, [distanța] putea fi totuși considerată o călătorie destul de lungă, căci, oricât de îndrăzneață ar fi fost purtarea ei, trecea cu siguranță printr-o agonie la fiecare pas pe care îl făceau cei care se înghesuiau s-o vadă, ca și cum inima i-ar fi fost aruncată în mijlocul străzii pentru ca toți s-o privească disprețuitor și s-o calce în picioare"[2]. Nimeni nu ar mai fi vrut vreodată să se întâlnească cu ea: litera stacojie brodată atât de evident pe pieptul ei „avea efectul unei vrăji, care o scotea din relațiile obișnuite cu umanitatea și o includea într-o sferă

1. https://nationalpost.com/opinion/jordan-peterson-why-i-am-no-longer-a-tenured-professor-at-the-university-of-toronto

2. N. Hawthorne, *La lettre écarlate*, Gallimard, Paris, 2019, pp. 89–90 [*Litera stacojie*, trad. Anca Florea, Corint, București, 2015 – n. tr.].

singulară“[1]. Anne Applebaum, jurnalistă, laureată a Premiului Pulitzer, a comparat recent această poveste cu ceea ce se întâmplă astăzi cu victimele intoleranței woke. „Citim această poveste cu o anumită mulțumire de sine: «Ce poveste de modă veche!»“ Ne spunem că „trăim într-o țară guvernată de statul de drept“ și că „avem proceduri menite să împiedice aplicarea unor sancțiuni nedrepte. Literele stacojii sunt de domeniul trecutului“. Totuși, potrivit lui Anne Applebaum, lucrurile nu mai stau deloc așa: „În America, în acest moment, poți întâlni oameni care au pierdut totul – locuri de muncă, avere, prieteni, colegi – deși nu au încălcat nici o lege și, uneori, nici regulile de la locul de muncă. În schimb, au încălcat (sau sunt acuzați că au încălcat) coduri sociale legate de rasă, sex, comportament personal sau chiar umorul acceptabil, care poate că nu existau acum cinci ani sau poate nici măcar acum cinci luni. Unii au săvârșit erori flagrante de judecată. Alții nu au făcut absolut nimic“[2]. Astăzi, puritanii woke au reinstaurat litera stacojie, spre marea rușine a Americii.

Scriitorii au surprins într-adevăr cel mai bine intoleranța crescândă a adepților woke, care vor să se întoarcă la gândirea de grup, la gândirea tribală și să interzică orice tip de disidență în gândire. Bret Easton Ellis rezuma foarte nimerit viziunea woke asupra lumii, care coincide cu viziunea rețelelor sociale: toți vor „să scape de dimensiunea individuală“[3] . Lucru anticipat și de Philip Roth acum mai bine de douăzeci de ani în capodopera sa *Pata umană*. Profesorul universitar Coleman Silk refuză să se identifice cu o anumită rasă, după ce el însuși a mizat pe culoarea deschisă a pielii sale pentru a-și inventa o

1. *Ibid.*, p. 88 [ed. rom. cit. – n. tr.].
2. A. Applebaum, „The New Puritans“, *The New Atlantic*, 31 aug. 2021.
3. B. Easton Ellis, *White*, Robert Laffont, Paris, 2019, p. 13.

altă identitate decât cea inițială. Și chiar dacă această poveste se sfârșește cu demiterea sa din universitate, el refuză să-și ceară iertare în fața acuzațiilor de rasism care-i sunt aduse după ce a folosit limbajul cu două înțelesuri la adresa studenților de culoare mereu absenți. Acesta declară că cel mai mult se ferește de „tirania lui «noi», de discursul lui «noi», care moare de nerăbdare să absoarbă individul, acest mental coercitiv, asimilator, istoric, acest mental colectiv față de a cărui moralitate nu există scăpare, cu insidiosul său *E pluribus unum*"[1]. Mai recent, Lionel Shriver ne-a oferit o imagine înfricoșătoare și hilară a Americii în epoca wokismului. În ultima sa carte, America albă este reprezentată de eroul Remington Alabaster, un alb în vârstă care vorbește ca un robot, deoarece „emoțiile sunt deja incriminate"[2]. Ca funcționar public municipal, el se confruntă cu șefa, Lucinda Okonkwo, o fostă activistă universitară de culoare: „La universitate, ea urmase un curs nu de planificare urbană și rurală, sau de inginerie civilă, sau chiar de urbanism, ci de studii de gen; și nu avea nici o diplomă. Bineînțeles, consiliul municipal nu ar fi admis niciodată așa ceva, dar «intersecționalitatea» Lucindei, demnă de un sens giratoriu cu șapte ieșiri, trebuie să fi făcut ca acest nou tip de recrut să pară irezistibil"[3]. Pensionat pentru că a bătut cu pumnul în masa șefei, eroul încearcă să dea un nou sens vieții sale, începând să alerge la maratoane la vârsta de șaizeci și patru de ani, fără prea mult succes însă.

---

1. P. Roth, *La tache*, Gallimard, Paris, 2021, p. 152.

2. L. Shriver, *Quatre heures, vingt-deux minutes et dix-huit secondes*, Belfond, Paris, 2021, p. 132 [ed. orig. *The Motion of the Body Through Space*, The Borough Press, London, 2020 – n. tr.].

3. *Ibid.*, p. 135.

În același scop de curățare a răului, istoria trebuie rescrisă în așa fel încât să se elimine toate aspectele „problematice". Adepții woke au redescoperit în mod firesc comportamentul multor secte din istorie, începând cu iconoclasmul și dărâmarea statuilor. Ultimii ani au fost consacrați răsturnării statuilor de pe piedestaluri, în special în Statele Unite – cele ale generalilor sudiști precum Robert Lee sau Thomas Jackson – și în Marea Britanie – cea a negustorului de sclavi Edward Colston din Bristol sau cea a colonizatorului britanic Cecil Rhodes din Cape Town, în Africa de Sud. Dar și Churchill și Washington au trebuit să dispară, considerați a fi „rasiști". În California, s-a luat în considerare posibilitatea de a schimba denumirile școlilor cu numele lui George Washington și Abraham Lincoln. Sărbătoarea americană a Zilei lui Columb este din ce în ce mai criticată, deoarece Columb este socotit a fi primul ucigaș în masă al populațiilor „indigene". Statuia sa a fost îndepărtată din Mexico City, iar președintele mexican, Andrés Manuel López Obrador, le-a cerut insistent, printr-o scrisoare, Coroanei și guvernului spaniol și Vaticanului să-și ceară scuze față de popoarele indigene pentru „cele mai rușinoase atrocități" comise în timpul cuceririi spaniole. Statuia lui Jefferson de la Primăria din New York a fost deja pusă la păstrare, deoarece principalul autor al Declarației de Independență a SUA a fost și proprietar de sclavi. Deși această mișcare nu s-a dezvoltat încă prea mult în Franța, cu excepția îndepărtării statuii lui Napoleon din Rouen, încep să curgă și aici solicitările de îndepărtare a statuilor lui Colbert și Hugo. Rama Yade, fostă ministră franceză, declara la un moment dat că „a trece pe lângă statuia lui Colbert din Paris este o microagresiune"[1], întrucât el s-a aflat la originea legii sclaviei *Code noir*. La rândul său, Sibeth Ndiaye recomanda ca bulevardul Bugeaud

1. *L'Express*, 18 nov. 2021.

din Paris să fie redenumit, iar un grup din Périgueux dorește să-l „îndepărteze pe mareșalul Bugeaud, statuia rușinii", din cauza „crimelor din Algeria". Zelul merge uneori foarte departe, ca în cazul Universității din Wisconsin-Madison care, în august 2021, la cererea unei asociații a studenților negri și a unei organizații americane, a îndepărtat o stâncă de zece tone. Motivul: stânca fusese menționată cândva, în 1925, într-un articol din *Wisconsin State Journal*, cu denumirea „cap de negru", într-o perioadă în care Ku Klux Klan ar fi fost prezent în campus.[1]

În special în universități, a venit timpul să se rescrie istoria și să se șteargă „vremurile întunecate". Moștenirea anterioară epocii woke a trebuit să fie complet rescrisă: cultura și universitățile trebuiau să fie epurate de toate urmele privilegiului alb sau masculin pentru a o lua de la capăt și a reconstrui o nouă cultură, liberă de orice opresiune. De aici și dorința de a elimina toate disciplinele albe și masculine, cu alte cuvinte, cam toată moștenirea civilizației occidentale: gata cu științele umaniste grecești și romane, gata cu muzica sau dansul clasic, gata cu pictura și literatura machistă, gata cu știința și filozofia albilor. De exemplu, se va propune reorganizarea canonului autorilor clasici în filozofie, astfel încât să se ajungă la o paritate reală între bărbați și femei. O anumită petiție, de exemplu, și-a exprimat indignarea că în programa de filozofie din ultimul an de studii există o singură femeie, Hannah Arendt, dar 56 de bărbați, selectați din toate perioadele. Și totul pare atât de simplu: tot ce trebuie să faci este să „reformezi" istoria: „Această *asimetrie manifestă* ar fi trebuit să facă obiectul unei reforme cu mult timp în urmă. Într-un moment în care se

1. În 24 ianuarie 2021, John McWhorter a publicat în *New York Times* un articol în care ironiza „antirasismul pus pe treabă" al studenților care au cerut să fie îndepărtată stânca.

înregistrează o renaștere a mișcării feministe globale și o nouă eliberare a vocilor femeilor, nu putem continua în mod legitim să menținem tăcerea acestor voci în cadrul filozofiei înseși"[1]. Iar dacă, de fapt, au existat foarte puține femei filozof în istorie, asta e pentru că lucrările lor au fost „făcute invizibile". Prin urmare, o educație echitabilă ar trebui să acorde același loc celor două femei filozof din Antichitate, Hipparchia și Hypatia, din opera cărora s-au păstrat doar câteva fragmente, precum presocraticilor, lui Epicur, Democrit, Platon, Aristotel și tuturor celorlalți filozofi antici.

O religie fără ideea de viitor

Aspectul cel mai deconcertant la religia woke este că nu oferă nici o promisiune reală asupra viitorului, nici o escatologie, nici o viziune asupra destinului final al omului. Spre deosebire de doctrinele milenariste din Evul Mediu sau de utopiile socialiste din secolul al XIX-lea, care urmăreau instituirea unei cetăți ideale pe pământ, partizanii woke nu făgăduiesc nici un viitor luminos. Nu este posibilă nici o altă lume decât cea în care trăim. Membrii woke sunt preocupați doar să se asigure că această lume este cât mai echitabilă posibil. Trebuie să controlăm prezentul mai degrabă decât să sperăm la un viitor mai bun.

Viziunea militanților woke asupra viitorului este, în general, extrem de pesimistă. Rasialiștii, de exemplu, atunci când discută despre viitorul rasismului, tind să creadă că nu există nici o speranță de îmbunătățire a situației. Viitorul va fi al nedreptății. Pentru fondatorul teoriei critice a rasei, Derrick Bell, situația persoanelor de culoare din Statele Unite nu se va îmbunătăți.

1. Petiția „Il faut plus de femmes dans la liste d'auteur.e.s à étudier en classe de philosophie" („Avem nevoie de mai multe femei pe lista auto.a.r.i.e.lor de studiat la ora de filozofie"), pe change.org

Subtitlul cărții sale, *Faces at the Bottom of the Well* (*Chipuri la fundul gropii*), scrisă în 1992, este *The Permanence of Racism* (*Permanența rasismului*). Într-una dintre scurtele povestiri din carte, „The Space Traders", autorul își imaginează extratereștrii aterizând în New Jersey în anul 2000 și oferind aur, tehnologie nucleară ecologică și alte tehnologii de depoluare în schimbul întregii populații americane de culoare, pe care o vor lua în navele lor spațiale. Potrivit acestuia, majoritatea covârșitoare a alegătorilor americani ar accepta acest schimb, iar locuitorii de culoare ar părăsi Statele Unite în lanțuri, așa cum sosiseră și strămoșii lor pe continent, cu patru secole în urmă.[1] Imaginea acestei plecări în nave spațiale sugerează că, de la sosirea primelor corăbii cu sclavi, nimic nu s-a schimbat în relația dintre negri și albi. După cum vom vedea, viziunea lui Ibram X. Kendi asupra lumii este și mai pesimistă decât cea a lui Bell, întrucât el compară rasismul cu unul dintre cele mai grave tipuri de cancer cunoscute de omenire.

Pentru cei mai radicali teoreticieni ai genului, cum ar fi Donna Haraway, omenirea nu are nici un fel de viitor. În opinia ei, oamenii n-ar trebui să aspire la nimic altceva decât la dispariție. Cea care a inventat figura cyborgului și a elogiat estomparea granițelor dintre om și animal visează să fie prinsă într-un „vârtej de naturăcultură" și să se unească cu cele mai simple forme ale creației vii, „orezul, albinele, lalelele, flora intestinală și orice altă ființă organică căreia i se datorează existența umană, și viceversa"[2]. Dar adevărata aspirație a lui Haraway este ca

1. Singurii care s-ar opune, fie și pentru o clipă, acestui schimb ar fi oamenii de afaceri, care au nevoie de forța lor de muncă, și evreii, care se tem că, după plecarea negrilor, vor deveni cei mai detestați oameni din țară.

2. D. Haraway, *Manifeste des espèces compagnes*, Climats, Paris, 2019, p. 22.

omenirea să devină compost. În prezent, autoarea se prezintă ca fiind mai degrabă „compost-istă" decât postumanistă: „Sunt compost-istă, nu postumanistă: suntem cu toții compost, nu ființe postumane"[1]. Acesta este adevăratul scop al umanității, așa cum indică etimologia: „umanitatea" nu ar trebui să se refere la „direcția *homo*", care este „direcția greșită", cea a „omului falic", ci la „direcția *humus*", care este „direcția corectă" și care ne îngăduie să „participăm la crearea solului și a pământului"[2]. În cazul în care nu a fost suficient de clar, „cuvântul de ordine" al lui Haraway pentru viitorul nostru este „*Make Kin, not Babies*!" („Faceți-vă rude, nu copii!")[3]. Rudele, *kinship*, precizează ea, sunt „entitățile mecanice, organice și textuale cu care împărțim pământul și propria carne"[4]. Prin urmare, umanitatea trebuie să ajungă la un capăt. Unii simpatizanți GINK (*Green Inclination No Kids*) susțin că putem salva planeta doar dacă nu mai facem copii.[5]

Singura viziune asupra viitorului uman este cea a ecofeminismului, care s-a alăturat nebuloasei woke, grație instrumentului intersecțional, susținând că atât natura, cât și femeile sunt exploatate de același patriarhat. Sandrine Rousseau adaugă chiar o altă categorie de victime, cea mai proeminentă: „Sistemul capitalist s-a hrănit din trei mari surse de exploatare,

---

1. *Id.*, „Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin", *Environmental Humanities*, vol. 6, 2015, p. 161.

2. *Id.*, *Manifestly Haraway*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2016, p. 261.

3. *Ibid.*, p. 224.

4. „Introduction: A Kinship of Feminist Figurations", in D. Haraway, *The Haraway Reader*, p. 1.

5. Din acest punct de vedere, obsesia schimbării de sex sau de gen, cu tratamentele medicale sau chirurgicale pe care le implică, este susceptibilă, în multe cazuri, să ducă la infertilitate sau chiar la sterilitate, ceea ce nu pare a fi o problemă pentru adolescenții trans.

și anume negrii, femeile și natura"[1]. Când vine vorba de viitor, totul se rezumă la teama de o apocalipsă climatică iminentă. Majoritatea tinerilor par să îmbrățișeze acest punct de vedere: potrivit unui sondaj realizat în 2021 pe 10.000 de tineri cu vârste cuprinse între 16 și 25 de ani din întreaga lume, 59% dintre ei sunt „foarte sau extrem de îngrijorați" de schimbările climatice și, în general, 75% dintre tinerii cu vârste cuprinse între 16 și 25 de ani se tem de viitor.[2] Trebuie spus că nu se face nimic pentru a-i liniști nici atunci când citim petiția lansată în 2018 de Aurélien Barrau și Juliette Binoche, sub titlul „Cea mai mare provocare din istoria omenirii": „Trăim un cataclism planetar. În ritmul actual, în câteva decenii nu va mai rămâne aproape nimic. Oamenii și majoritatea speciilor vii se află într-o situație critică. Este prea târziu pentru că nu s-a făcut nimic: colapsul este în curs de desfășurare. Cea de-a șasea extincție în masă se desfășoară cu o viteză fără precedent. Dar nu este prea târziu pentru a evita ce este mai rău"[3]. Rezultatul: mulți oameni cred cu adevărat că viața pe Pământ va dispărea în cel mult câteva decenii. Semnul palpabil al acestei îngrijorări este apariția unei noi boli psihice, sperăm că „tranzitorie", numită eco-anxietate.

Religia celor fragili

Este evident că influența pe care o astfel de ideologie o poate avea asupra adepților săi nu se datorează doar conținutului doctrinei woke. Pentru a-i înțelege succesul, trebuie să luăm

1. Tweetul din data de 30 aug. 2021.

2. C. Hickman *et al.*, „Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: A global survey", *The Lancet. Planetary Health*, dec. 2021.

3. Rubrică de opinie publicată în *Le Monde*, 3 sept. 2018.

în considerare o serie de caracteristici psihologice și sociale ale modernității. În cazul studenților woke și al adepților woke în general, avem de-a face cu persoane care se prezintă ca fiind „victime" sau „ființe fragile". Potrivit convingerilor woke, oamenii albi sunt fragili; li se poate întâmpla orice. Ei se simt amenințați de cel mai mic cuvânt, pe care îl interpretează ca pe un atac la adresa identității lor de gen, rasă, greutate sau alt element identitar. Într-un fel, orice îi poate agresa, pentru că trebuie ținut cont nu doar de atacurile propriu-zise, ci și, mai ales, de atacurile „resimțite". Totul poate fi considerat un atac deoarece întotdeauna va exista cineva suficient de fragil pentru a se simți ofensat. Iar asta constituie o armă atomică împotriva oricărei discuții cu argumente, întrucât e suficient ca o singură persoană să se simtă ofensată pentru ca libertatea de exprimare să fie interzisă.

Dictatura „fulgilor de nea"

Pentru a explica aceste agresiuni invizibile, Chester Pierce, profesor de psihiatrie la Harvard, a inventat în 1970 termenul de „microagresiuni", care a fost popularizat în 2010 de Derald Wing Sue, profesor de psihologie la Universitatea Columbia, în cartea sa *Microaggressions in Everyday Life: Race, Gender, and Sexual Orientation*. Microagresiunile sunt „jigniri verbale, comportamentale și de mediu care sunt tranzitorii și banale, zilnice, intenționate sau neintenționate, și care comunică insinuări și afronturi ostile, depreciative și peiorative la adresa persoanei sau grupului-țintă, pe criterii de rasă, gen, orientare sexuală și religie. În general, autorii acestor acte nu sunt conștienți de faptul că s-au angajat într-o interacțiune care îl înjosește pe destinatarul comunicării"[1]. Asemenea forme de microagresiune

1. D.W. Sue, *Microaggressions in Everyday Life: Race, Gender and Sexual Orientation*, John Wiley & Sons, Hoboken, 2010, p. 5.

sunt extrem de dificil de identificat, deoarece depind în întregime de punctul de vedere al părții ofensate. Cu toate acestea, în mod paradoxal, ele sunt mult mai distructive decât agresiunea de tip clasic. „Rasismul, sexismul și heterosexismul subtile rămân relativ invizibile și potențial dăunătoare pentru bunăstarea, stima de sine și condițiile de trai ale multor grupuri marginalizate din societate. Experiențele cotidiene de agresiune pot avea efecte mult mai mari și mai puternice asupra furiei, frustrării și stimei de sine decât formele tradiționale, manifeste de rasism, sexism și heterosexism."[1] În Franța, Pap Ndiaye arată că „este precum metoda de tortură a «picăturii chinezești». Una singură nu-i mare lucru, dar un milion sunt de nesuportat"[2].

Un discurs perfect neutru la prima vedere va deveni intolerabil pentru minoritățile care se consideră asuprite prin definiție. Dacă, de exemplu, un profesor felicită un elev de culoare că a făcut o lucrare foarte bună, acest lucru poate fi văzut ca o microagresiune dacă profesorul este alb. În mod similar, dacă întrebi pe cineva cum i se pronunță numele, s-ar putea să creadă că-i contești originea franceză a numelui. Chiar și un simplu gest poate fi ofensator. Înainte de a fi demis în urma protestelor din exterior, Stephen Toope, prorectorul Universității Cambridge, voia ca profesorii și studenții să poată raporta anonim microagresiunile, cum ar fi faptul de a întreba pe cineva „de unde ești de loc?" sau de a „ridica din sprâncene atunci când vorbește un membru al personalului sau un student de culoare"[3]. În mod similar, unii studenți arată că nu

1. *Ibid.*, p. XVI.

2. *Apud* P. Bernard, „Les micro-agressions, fléau d'un racisme inconscient mais ravageur", *Le Monde*, 21 iul. 2020.

3. Reacția rapidă și energică a lui Douglas Murray a fost un factor important în demiterea domnului Toope. D. Murray, „Whithold your donations

mai suportă aplauzele pentru că, potrivit unui sindicalist studențesc britanic, acestea „declanșează anxietate"[1]. Noțiunea de microagresiune este o încercare foarte inteligentă de a ne face pe toți să ne supunem acestor ideologii woke, luând în serios ceea ce nu constituie o agresiune în sensul normal al cuvântului. Dacă acceptăm noțiunea de microagresiune, adepții woke vor impune regulile jocului de acum înainte.

Pentru a evita impactul asupra acestor studenți fragili, există o practică răspândită de avertizare atunci când un curs prezintă un conținut care i-ar putea traumatiza. Aceste „avertismente de declanșare", *trigger warnings*, instituite pentru prima dată pe site-urile feministe, sunt folosite atunci când un curs urmează să abordeze un subiect violent și potențial destabilizator. Vor fi necesare avertismente de declanșare atunci când se va discuta despre Shoah în timp ce se studiază Primo Levi, despre alcool în timp ce se studiază *Marele Gatsby*, despre sinucidere în *Doamna Dalloway* a Virginiei Woolf, despre „cultura violului" din *Metamorfozele lui Ovidiu* sau poemul *L'Oaristys* al lui Chénier, ori când se va viziona *Othello*, cu Laurence Olivier machiat în chip de negru.[2] Dacă elevii se simt prea lipsiți de

---

to woke Cambridge", *Sunday Telegraph*, 23 mai 2021. Murray a dovedit că reacțiile ferme din exterior, cu amenințări la adresa donațiilor făcute de absolvenți, sunt uneori suficiente pentru a-i calma pe partizanii woke.

1. Prin urmare, ar trebui să fluturăm din mâini în loc să aplaudăm. O altă explicație pentru această renunțare la aplauze ar fi aceea că este discriminatorie față de anumite minorități. În octombrie 2018, în cadrul unui congres studențesc, Sara Khan, reprezentantă a studenților de la Universitatea din Manchester, a propus aplauze silențioase, inspirate din limbajul semnelor, pentru a nu discrimina persoanele hipoacuzice, autiste sau pe studenții cu tulburări senzoriale.

2. Când le-a prezentat studenților săi acea versiune a lui *Othello*, Bright Sheng, marele compozitor și profesor la Universitatea din Michigan, a

putere, se pot retrage într-un *safe space*, într-un loc securizat, liniștitor, cu ursuleți de pluș și dulciuri, pe cât posibil. A doua zi după victoria lui Trump, aceste „spații protejate" s-au aglomerat brusc.

Cultura victimizării este încurajată de o birocrație universitară din ce în ce mai invazivă, care vrea să-și justifice existența. În trecut, misiunea universității era aceea de a transmite și îmbogăți cunoștințele, permițând dezbaterea liberă a unor puncte de vedere argumentate. Astăzi, birocrația universitară este preocupată în primul rând de combaterea discriminării prin promovarea „diversității", „echității" și „incluziunii". Animată de ideologia acordării de asistență (*care*), administrația este preocupată în primul rând de bunăstarea psihologică a elevilor. Și totuși, în 2015, studenților care cereau „spații protejate" președintele Obama le-a reamintit că rolul universității nu e de a-i „cocoloși". Obama pășea astfel pe urmele unui rector, Everett Piper, care le-a răspuns studenților săi veniți cu aceeași solicitare: o universitate „nu este un centru de îngrijire de zi, este un mediu academic"[1]. Astăzi, un asemenea apel la bunul-simț ar putea fi considerat un atac grav.

Sintagma care a ajuns să fie folosită pentru a le descrie pe aceste persoane fragile este „fulgi de zăpadă" (*snow-flakes*). Expresia provine dintr-o replică din filmul cult *Fight Club*, regizat de David Fincher (1999), adaptare după romanul omonim al lui

---

fost nevoit să-și întrerupă cursul în urma protestului acestora. Doar datorită sprijinului primit de la colegi a scăpat de investigația administrației universității.

1. „«College is Not a Day Care» with Dr. Everett Piper", *cf.* https://www.youtube.com/watch?v=4-noXJ3SY4o. Everett Piper explică, de asemenea, că acest tip de atitudine a fost una dintre consecințele „devastatoare" ale „abandonării adevărului".

Chuck Palahniuk (1996). Personajul principal, un agent de asigurări stângaci și desconsiderat de superiorii săi, întâlnește un om „adevărat", pe Tyler Darden, un operator de cinema carismatic care trăiește la marginea „sistemului". Tyler înființează cluburi de luptă clandestine, un fel de societate secretă sau o armată la dispoziția sa, unde tinerii se întâlnesc în subsolurile barurilor pentru a-și exprima prin lupte violente o masculinitate repudiată de o societate prea feminizată. „Ceea ce vedeți la Fight Club este o generație de bărbați crescuți de femei."[1] Iată de ce vor să scape acești tineri. Mecanicul aflat în fruntea unuia dintre aceste cluburi li se adresează celor care aspiră să lupte astfel: „Nu sunteți excepționali, nu sunteți fulgi de zăpadă minunați și unici, sunteți făcuți din aceeași substanță organică în putrefacție ca orice altceva, suntem rahatul acestei lumi gata să fie folosit pentru orice, aparținem cu toții aceleiași grămezi de humus în descompunere"[2]. Expresia „fulg de nea" este într-adevăr cum nu se poate mai potrivită. Toți acești *snowflakes* se cred excepționali și iluminați, neștiind nimic despre istorie și literatură. Ei se cred frumoși, puri și luminoși. Se văd cu toții unici, când, de fapt, nu sunt aproape deloc diferiți unii de alții. Și, la fel ca fulgii de zăpadă, pot alcătui o masă nediferențiată ce devine uneori apăsătoare și greu de îndepărtat. Dar, din fericire, se pot și topi destul de repede sub efectul razelor de soare.

Expresia a fost folosită cu referire la studenții woke din universitățile anglo-saxone odată cu publicarea, în 2016, a

1. C. Palahniuk, *Fight Club*, Gallimard, Paris, 1999, p. 70 [v. Chuck Palahniuk, *Fight Club*, trad. și note Dan Croitoru, Polirom, Iași, 2004, p. 58 – n. tr.].

2. Citatul, preluat din film, este o versiune extinsă a unei replici din carte: „Nu sunteți un fulg de zăpadă perfect și unic" (*Fight Club*, ed. cit., p. 193 [ed. rom. cit., p. 168 – n. tr.]).

cărții *I find that offensive!* (*Mi se pare jignitor!*) de către Claire Fox, universitară britanică, marxistă de cursă lungă, apoi deputată a Partidului Brexit. Ea explică într-un capitol „cum a luat naștere generația fulgilor de zăpadă"[1]. Potrivit ei, această generație a fost prima care s-a preocupat obsesiv de sănătate, de lupta împotriva obezității, ducând la măsurarea și cântărirea tuturor copiilor din Anglia la școală, începând cu vârsta de patru ani. Sănătatea ocupă acum un loc central în politicile publice. „Experții" și alți „atotcunoscători" au reputația de a ști mai bine decât părinții sau profesorii ce este bun pentru copii și ce este periculos. Anxietatea așa-numiților „părinți-elicopter", care își supraveghează constant copiii de la distanță pentru a evita orice fel de neplăceri, contribuie și ea la diminuarea capacității de reacție și a curajului copiilor în fața celor mai mici dificultăți pe care le pot întâmpina în viața reală. Claire Fox evidențiază responsabilitatea părinților acestor mileniali – generația născută între 1980 și sfârșitul anilor '90 – care le transmit implicit un mesaj foarte clar copiilor lor: „Viața este periculoasă, dar adulții vor face tot ce le stă în putință pentru a vă proteja de rău, și nu doar de cel venind din partea străinilor"[2].

În 2018, psihologul Jonathan Haidt și juristul Greg Lukianoff au semnalat și ei pericolele acestei supraprotejări a copiilor într-o carte intitulată *The Coddling of the American Mind*, care face ecoul cărții consacrate a lui Allan Bloom din 1967, *The Closing of the American Mind* (*Criza spiritului american*)*. Subtitlul cărții lui Bloom era *How Higher Education Has Failed Democracy and*

1. *Cf.* C. Fox, *I find that offensive!*, Biteback Publishing, London, 2016. Termenul va fi recunoscut ca unul dintre cele zece cuvinte marcante ale anului respectiv de către *Collins Dictionary*.

2. C. Fox, *I find that offensive!*, ed. cit., p. 67.

* Apărută în limba română în 2006 (reed. 2017), la Humanitas, în traducerea Monei Antohi (n. tr.).

Impoverished the Souls of Today's Students (*Cum universitățile au trădat democrația și au sărăcit sufletele studenților*). Subtitlul cărții lui Haidt și Lukianoff este *Cum intențiile bune și ideile proaste pregătesc o generație destinată eșecului*. Din punctul lor de vedere, problema cu răsfățul copiilor este că aceștia devin din ce în ce mai fragili ca urmare a faptului că sunt supraprotejați. Ei dau exemplul foarte elocvent al alergiei la arahide. Haidt și Lukianoff se întreabă de ce alergiile la arahide, care erau foarte rare în rândul copiilor americani până la mijlocul anilor '90, s-au triplat din 2008 încoace. Autorii nu se lasă convinși de răspunsul obișnuit, potrivit căruia copiii sunt pur și simplu mai vulnerabili. Ei prezintă un studiu medical care arată că acei copii care au fost expuși la produse pe bază de arahide de la o vârstă foarte fragedă au dezvoltat mult mai puține alergii decât cei care au fost strict feriți de arahide: respectiv 3% față de 17%. Concluzia studiului este clară: „Timp de zeci de ani, alergologii au recomandat ca, în cazul copiilor mici, să se evite alimentele alergene, precum arahidele, pentru a preveni alergiile alimentare. Descoperirile noastre relevă că acest sfat a fost greșit, fiind posibil să fi contribuit la sporirea alergiilor atât la arahide, cât și la alte alimente"[1]. Acest fapt este în concordanță cu funcționarea sistemului imunitar care „*necesită* expunere la o gamă de alimente, bacterii și chiar viermi paraziți pentru a-și dezvolta capacitatea de a pregăti un răspuns imun la amenințările reale"[2]. De fapt, potrivit lui Haidt și Lukianoff, igiena exacerbată din țările cele mai dezvoltate perturbă funcționarea sistemului

1. LEAP Study Results, febr. 2015, *apud* J. Haidt, G. Lukianoff, *The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideas Are Setting Up a Generation for Failure*, Penguin, London, 2018, p. 21 [*Mofturile rațiunii americane: Cum intențiile bune și ideile proaste pregătesc o generație destinată eșecului*, trad. Ioana Pătrășcanu, Curtea Veche, București, 2021, p. 40 – n. tr.].

2. *Ibid.*

imunitar. Prea multă igienă, prea multe antibiotice și lipsa de joacă în aer liber sunt factorii pentru care copiii nu mai sunt expuși acum la alergeni și microbi în aceeași măsură ca în trecut. Sistemele lor imunitare reacționează apoi în mod exagerat la substanțe care nu reprezintă o amenințare. În același sens, concluzionează Haidt și Lukianoff, prin supraprotejarea copiilor de toate riscurile psihologice și sociale posibile, i-am predispus să reacționeze cu o teamă exagerată la situații care, de fapt, nu prezintă nici un risc insurmontabil și, eventual, să ceară imediat ajutorul adulților. Concluzia este clară: „Ființele umane *au nevoie* de stresori, adică de provocări fizice și mintale, căci altfel se deteriorează"[1]. Supraprotejarea excesivă a copiilor de către părinți, „securitarism" (*safetyism*), cu un termen al lui Haidt și Lukianoff, este total contraproductivă și nu poate duce decât la creșterea anxietății la copii și adolescenți. În acest sens, ei fac referire la lucrarea clasică a lui Nassim Nicholas Taleb, care sublinia virtuțile „antifragilității". „Multe dintre sistemele importante din viața economică și politică sunt asemenea sistemului nostru imunitar: *necesită* factori de stres și provocări pentru a învăța, a se adapta și a crește."[2]

Fragili, prea fragili

Această fragilitate nu afectează doar lumea academică, ci se extinde acum asupra întregii societăți. Toată lumea vrea să fie vulnerabilă și victimă, inclusiv sportivii olimpici: la Jocurile Olimpice de la Tokyo, nu au mai fost sărbătoriți învingătorii, ci cei care au cedat sub presiunea competiției și și-au

1. *Ibid.*, p. 22 [ed. rom. cit., p. 41 – n. tr.].

2. *Ibidem*, p. 23 [ed. rom. cit., p. 42 – n. tr.]. *Antifragile* (Les Belles Lettres, 2013), marea carte a lui Taleb, pare a fi manualul perfect anti-woke [*Antifragil: Ce avem de câștigat de pe urma dezordinii*, trad. Cornelia Dumitru, Curtea Veche, București, 2019 – n. tr.].

recunoscut public fragilitatea, precum gimnasta americană Simone Biles. Societățile noastre sunt din ce în ce mai mult societăți ale lamentării și ale solicitării de atenție și grijă. În mod similar, apar noi categorii de victime ca urmare a mișcării intersecționale, care își propune să promoveze tot felul de posibile noi categorii de persoane vulnerabile, inclusiv bolnavii mintal, care vor fi considerați „neurodiferiți". Vasăzică, starea lor de rău este mai degrabă o identitate pozitivă, bună de cultivat, decât o boală care poate fi și trebuie tratată.

Lucrările sociologului englez de origine maghiară Frank Furedi despre „societatea terapeutică" oferă o imagine luminoasă asupra acestei societăți. În cartea sa *Therapy Culture: Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age* (*Cultura terapeutică: Cultivarea vulnerabilității în vremuri nesigure*), Furedi arată că relația dintre curaj și afișarea sentimentelor s-a schimbat complet în ceva mai mult de o generație. Fiecare experiență trebuie acum rescrisă în termeni psihologici și în conformitate cu un „scenariu emoțional". El dă ca exemplu un dezastru care a avut loc în Anglia în 1966, în orașul minier Aberfan. Un morman de steril minier a măturat o școală, omorând 116 copii și 28 de adulți. Furedi notează că elevii supraviețuitori s-au întors la școală la două săptămâni după tragedie și că un medic psihiatru a constatat, un an mai târziu, că nu au suferit sechele psihologice. La înmormântarea victimelor nu a existat nici un moment de compasiune publică, iar oficialitățile și-au făcut o datorie de onoare din a-și păstra calmul. Poporul britanic rămâne fidel valorilor de „stoicism, flegmatism și tărie de caracter" pentru care a devenit faimos în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.[1] Același scenariu a fost valabil și în

1. F. Furedi, *Therapy Culture: Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age*, Routledge, London–New York, 2004, p. 19.

cazul inundațiilor din Anglia din 1952 și 1953, care au ucis 164 de persoane. „Acoperirea mediatică a avut mai degrabă un caracter informativ decât emoțional. Deși regina «și-a exprimat compasiunea față de cei apropiați», nu a existat nici una dintre emoțiile asociate cu acoperirea mediatică a dezastrelor contemporane."[1] Astăzi, toți istoricii sunt uimiți de lipsa de reacție emoțională în fața unor astfel de dezastre. Valurile de emoție care au însoțit moartea prințesei Diana stau mărturie a acestei răsturnări a mentalităților, în timp ce atitudinea rezervată a reginei Elisabeta amintește de vechea dârzenie britanică.

Furedi arată că, „la fel ca toate constructele culturale, tăria de caracter britanică reprezintă o versiune idealizată a comportamentului uman", dar, în același timp, „a contribuit la un anumit mod de a asimila experiența vieții de zi cu zi, inclusiv experiența adversității"[2]. „Psihologizarea" societăților noastre este o tendință fundamentală care se manifestă deja de câteva decenii. Această „creștere monumentală" a psihologizării vieții poate fi observată și în aceea că, astăzi, „în Statele Unite există mai mulți terapeuți decât bibliotecari, pompieri sau poștași și de două ori mai mulți terapeuți decât dentiști sau farmaciști": în Marea Britanie, „între 1970 și 1995, numărul profesioniștilor din domeniul sănătății mintale s-a cvadruplat".[3] Chiar și instituțiile bazate pe un spirit de stoicism și sacrificiu, cum ar fi poliția, serviciile de urgență și armata, sunt afectate, odată cu apariția unei epidemii de „sindroame de stres posttraumatic". După 11 septembrie, experții occidentali au supraestimat vulnerabilitatea populației și au fost surprinși, după tsunamiul din Oceanul Indian, de faptul că supraviețuitorii nu au făcut aproape deloc apel la psihologii din întreaga lume care s-au grăbit să le vină în ajutor.

1. *Ibid.*, p. 20.
2. *Ibid.*, p. 19.
3. *Ibid.*, p. 10.

Trebuie spus că această tendință de autocompătimire face obiectul unei adevărate industrii în societatea noastră, cu inventarea unui nou concept, născut, la fel, în cadrul universităților noastre: englezescul *care*, tradus prin „îngrijire", „asistență", e prezentat din ce în ce mai mult ca o nouă viziune asupra lumii și se potrivește perfect cu ideologia de victimizare specifică mișcării woke. Conform definiției date de specialiști, *care*, îngrijirea, „desemnează o abordare multidisciplinară centrată pe un mod de a privi viața obișnuită, socială și politică, bazat pe conștientizarea vulnerabilității noastre ca ființe umane și pe importanța interdependențelor și atașamentelor noastre"[1]. Această viziune asupra lumii, care provine din cărțile lui Carol Gilligan, feministă de profesie psiholog, critică toate abordările universaliste ale noțiunii de justiție și consideră că justiția nu poate fi decât „situată", „localizată". Toate victimele pe care adepții woke aspiră să le apere sunt prezentate, evident, ca având nevoie de îngrijire. Iar femeile care se află în centrul „profesiilor de asistență" sunt, prin definiție, cele mai vulnerabile, chiar și în timpul epidemiei de Covid, când rata mortalității în rândul lor era mult mai mică decât cea a bărbaților în poziții similare. Această teorie a îngrijirii încearcă acum să invadeze domenii de activitate care ar fi trebuit să fie lăsate în afara acestui liant bine intenționat, cum ar fi ecologia sau literatura și arta, transformate în *caring litt*, „literatură de asistență", sau *caring art*, „artă de asistență". Yves Michaud și Claudine Tiercelin au elaborat câteva critici foarte convingătoare la adresa acestei noțiuni sufocante și în continuă expansiune

1. C. Ibos, A. Damamme, P. Molinier, P. Paperman, *Vers une société du* care*: Une politique de l'attention*, Le Cavalier Bleu, Paris, 2019, p. 11.

de *care*.[1] Yves Michaud arată că „obsesia acordării de îngrijire și asistență duce la acceptarea tuturor diferențelor, atâta timp cât acestea invocă scuzele vulnerabilității, suferinței și situării minoritare. Prin urmare, ea încurajează revendicările de ordin comunitar, care se manifestă sub masca nemulțumirilor de tot felul"[2].

În urmă cu treizeci de ani, marele scriitor englez James Graham Ballard prezenta deja, în povestirea *Running Wild*, tradusă în franceză sub titlul *Sauvagerie*, consecințele unei educații excesiv de protectoare, care încearcă să-i ferească pe copii de toate sentimentele negative. La Pangbourne, o comunitate închisă, ultraprotejată și securizată, trăiesc vreo zece familii deosebit de bogate, cultivate și atente cu copiii lor. Într-o dimineață, cei treizeci și doi de părinți și servitori sunt găsiți uciși, iar cei treisprezece copii au dispărut. Ancheta a arătat că acești copii au primit cea mai bună educație posibilă, într-o atmosferă plină de protecție și afecțiune. Părinții, care formau cupluri de o fidelitate exemplară, se dedicau pe deplin copiilor lor: „Părinții (care par să se fi opus cu toții ideii de internat, ceea ce nu este caracteristic mediului lor socioprofesional) se dedicau timp îndelungat odraslelor lor, mergând până la sacrificarea propriei vieți sociale. Li se alăturau copiilor în diversele activități ale clubului educațional, organizau seri de discotecă și turnee de bridge la care participau fără rezerve. În cel mai bun sens al cuvântului, ei își îndrumau copiii spre o viață împlinită și fericită"[3]. Atmosfera din interiorul caselor este, de asemenea, extraordinar de armonioasă:

---

1. C. Tiercelin, „Le *care* à la française: Vers une nouvelle carte du Tendre?", *Humanisme*, ian. 2021, nr. 330.

2. Y. Michaud, *Contre la bienveillance*, Stock, Paris, 2016, p. 155.

3. J.G. Ballard, *Sauvagerie*, trad. Robert Louit, Tristram, Paris, 2013, pp. 17–18.

„Mai bine zis, toate sunt atât de asemănătoare. Nu în privința mobilierului sau a aranjamentelor, deși chiar și acolo nu sunt prea multe diferențe. Este vorba de atmosferă, de ideea de viață foarte ordonată pe care o duceam aici... aproape prea ordonată"[1]. Psihiatrului însărcinat cu ancheta i-a luat ceva timp să descopere că ucigașii erau, de fapt, copiii. „Dar de ce?", se întreabă detectivul însărcinat cu ancheta, „nu există dovezi de abuz sexual, nici de pedepse corporale excesive. Părinții nu au pus niciodată mâna pe copiii lor. Dacă ar fi existat vreun fel de agresivitate în acest sens, ar fi generat ură reală, cruzime. Noi nu am găsit nimic de acest gen"[2]. Răspunsul psihiatrului a fost limpede și edificator: „Și nu vom găsi nimic. Copiii din Pangbourne nu se răzvrăteau împotriva urii și a cruzimii. Dimpotrivă, domnule sergent. Obiectul revoltei lor era un despotism al bunătății. Au ucis pentru a se elibera de o tiranie, o tiranie a iubirii și a bunăvoinței"[3]. Așa se întâmplă atunci când protejăm excesiv copiii sau elevii și îi sufocăm cu bunătatea sau bunăvoința noastră.

1. *Ibid.*, p. 33.
2. *Ibid.*, p. 50.
3. *Ibid.*

II. O RELIGIE CONTRA REALITĂȚII
Teoria genului

Teoria genului se află în centrul religiei woke. Este partea cea mai originală a acesteia, dar, într-un fel, și „produsul ei de atracție", prin absurditatea lipsită de jenă, ca și prin misterul său cvasiteologic. Ambiția sa universală îi dă totodată forța, în timp ce teoriile rasialiste sau intersecționale se concentrează asupra civilizațiilor care au cunoscut rasismul sau colonizarea: teoria genului urmărește să se impună în toate societățile umane, fără excepție, în măsura în care ele recunosc diferența dintre sexe, diferență pe care teoria încearcă să o elimine. Teoria genului are meritul paradoxal de a duce la extrem teoriile woke, de a nega cele mai elementare fapte obiective, dar și de a ataca în mod direct știința, în primul rând biologia, și, în final, de a nega însăși existența realității. Pentru această teorie, singurul lucru care există este genul, conștiința pe care o avem de a fi bărbat sau femeie, sau orice altceva între ele. Genul este modul în care trebuie să ne definim pe noi înșine, iar dacă ai îndrăzneala de a sublinia existența corpului, vei fi stigmatizat ca transfob. Acest refuz de a recunoaște atât realitatea biologică, cât și pe cea simbolică a diferenței sexuale ne permite să susținem ipoteze contradictorii precum „femeile au penisuri" sau „bărbații sunt gravizi". Odată cu inventarea transgenderismului, teoria genului aduce cu sine o promisiune fără precedent: posibilitatea de a-ți schimba sexul sau genul după bunul-plac. Prin

această utopie a „fluidității de gen", idealul emancipării universale ar fi, astfel, dus la bun sfârșit: ar fi posibil să ne eliberăm în mod radical de ceea ce ne înrobește cel mai mult, de corpul nostru. Persoanele transsexuale vor fi noii „eroi ai timpului nostru". Din ce în ce mai mulți copii și adolescenți sunt seduși de această promisiune „trans". Paradoxal, tocmai această teorie complet imaginară prezintă deja cele mai evidente și mai grave consecințe pentru societățile noastre. Învățându-i pe copii că își pot alege identitatea sexuală – „genul tău depinde de tine" –, la cea mai mică ezitare cu privire la identitatea sexuală ei se vor recunoaște ca fiind trans. Și astfel, mașina trans pornește la drum și îi îmbarcă pe acești copii în *trenul trans*.[1] Se ajunge astfel și la o presiune puternică exercitată asupra societăților noastre în sensul de a trăi într-o lume a iluziilor, în care diferența de gen va fi negată, inclusiv de către medici și biologi, de teama de a nu jigni persoanele trans. Suntem insistent îndemnați să pășim în această lume a iluziilor, în caz contrar vom fi etichetați drept transfobi.

Inventarea genului și dispariția corpului biologic

Dacă ar fi să trasăm o istorie a teoriilor woke, în primul rând în lumea anglo-saxonă, dar și în Franța, ar trebui să începem, desigur, cu „teoria genului". Aceasta s-a dezvoltat prima, iar departamentele de studii de gen au precedat cu câteva decenii toate celelalte departamente de varii alte „studii", de la „studii rasiale" la „studii despre obezitate" (*fat studies*), trecând prin „studii despre handicap" (*disability studies*) și multe altele. Cei

1. *Trans Train*, după titlul unui documentar suedez care avertizează împotriva acestui fenomen de schimbare de gen. Odată ce te-ai urcat în trenul tranziției de gen, este foarte greu să te dai jos. *Cf.* https://www.youtube.com/watch?v=3lMa8ph_Xrs

care au introdus teoria genului în Franța nu s-au înșelat deloc văzând în promovarea studiilor de gen un model pentru toate dezbaterile ulterioare. Potrivit lor, după ce au fost respinse violent, aceste studii ocupă acum poziții proeminente în universități și în întregul sistem de învățământ. Susținătorii teoriei genului au afirmat cu dibăcie, la fel ca ministra franceză a educației, Najat Vallaud-Belkacem, că „teoria genului nu există"[1], după ce, cu trei ani mai devreme, explicaseră că „teoria genului, care validează «identitatea sexuală» a indivizilor atât prin contextul sociocultural, cât și prin biologie, are meritul de a aborda inegalitățile inacceptabile ce persistă între bărbați și femei sau homosexualitatea și de a educa oamenii pe aceste subiecte"[2]. Acum, când asemenea studii sunt ferm instituite, este de la sine înțeles că teoria în cauză răspunde unei „cereri" sociale esențiale: „Aspecte precum paritatea politică, inegalitățile salariale, violența împotriva femeilor, sexismul în mass-media, rețelele și discursurile publice, domeniile profesionale de asistență (*care*), stereotipurile de gen, LGBTQI, discriminarea și intersecționalitatea au devenit probleme sociale și politice contemporane esențiale"[3]. Secretul este de a nu recunoaște existența teoriei genului până când aceasta nu este foarte bine ancorată și, prin urmare, inevitabilă. Apoi, este momentul să se disemineze teoria în învățământul primar și secundar, pentru a-i „sensibiliza" pe cei mici la ideea de gen și a-i determina să „deconstruiască genul". Opozanții săi au crezut că au scăpat de problema genului după încheierea mandatului ministrei Vallaud-Belkacem și de „ABCD-ul egalității", dar nu și-au dat

1. Interviu în cadrul emisiunii *Télématin*, 2 sept. 2014.

2. Interviu în *20 Minutes*, 31 aug. 2011.

3. Prezentarea masterului de studii de gen Paris 1. https://formations.pantheonsorbonne.fr/en/catalogue-des-formations/master-M/master-etudes-sur-le-genre-KBUVQA6L.html

seama că susținătorii acestei idei au continuat să pătrundă în sistemul educațional francez, în special prin lecțiile de „educație sexuală", adesea susținute de rețeaua Planning familial, acum o asociație militantă pro-trans, sau prin lupta împotriva celor anti-LGBT, lăsată în seama asociațiilor militante LGBT.[1] Sindicatele profesorilor, cum ar fi Sud-Éducation, și asociațiile de părinți, cum ar fi FCPE, au fost și ele convertite la religia genului.

Psihologul John Money a fost primul autor care a folosit, în 1955, termenul „gen" în accepțiunea sa contemporană. Money se formase în tradiția behavioristă, potrivit căreia, pentru a studia omul, era necesar să se facă distincția între „natură" și „cultură", susținând că aceasta din urmă era mai puternică decât natura. Majoritatea comportamentelor umane nu sunt instinctive, ci dobândite. J.B. Watson, fondatorul behaviorismului, arăta că ar fi posibil să se poată modela copiii după bunul-plac, în funcție de modul în care sunt educați. Watson se exprima fără echivoc: „Dați-mi câțiva copii sănătoși, cu o constituție puternică și genul de lume de care am nevoie pentru a-i crește, și mă angajez, luându-i la întâmplare, să-i formez în așa fel încât să fac din ei profesioniști după cum doresc eu, doctori, oameni de afaceri, avocați și chiar cerșetori sau hoți, indiferent de talentele, înclinațiile, tendințele și aptitudinile lor, precum și de profesia și rasa strămoșilor lor"[2]. Behaviorismul lui Watson se potrivește destul de bine cu mitul american al omului realizat prin forțele proprii (*self-made man*).

Money a încercat să aplice behaviorismul în domeniul sexualității. Potrivit acestuia, identitatea sexuală a unui copil ar trebui să se poată modela – indiferent de sexul său biologic la naștere – în funcție de modul în care este educat. Money a avut

1. E. Pivet, *Enquête sur la théorie du genre*, Artège, Paris, 2019.

2. J.B. Watson, *Behaviorism*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London, 1925, p. 82.

ocazia să își testeze teoriile atunci când părinții unui băiețel, al cărui sex fusese secționat în timpul unei circumcizii greșite, au venit să-l vadă și l-au întrebat dacă nu ar fi posibil, crescându-l ca pe o fată, să îl transforme în fată. Money le-a explicat că era perfect posibil, cu condiția ca acest lucru să se facă foarte repede, înainte ca acel copil să împlinească doi ani și jumătate sau trei ani. Părinții au fost de acord. Money a fost entuziasmat de acest caz, mai ales că băiatul, David Reimer, avea un frate geamăn, ceea ce i-ar fi permis să facă comparații riguroase cu privire la evoluția sexualității lor. Money l-a urmărit pe băiat timp de câțiva ani și a publicat o carte în care a relatat succesul deplin al experienței sale cu tânărul David, pe care l-a descris ca fiind exemplul perfect care validează noțiunea de gen. *The New York Times* a considerat că Money demonstrase: cultura prevalează asupra naturii. „Dacă îi spui unui băiat că este fată și îl crești ca pe o femeie, el va dori să se comporte ca o femeie."[1] Gânditorii în materie de gen au făcut recenzii elogioase lucrării lui Money. Beatriz Preciado spunea: „Money este, pentru istoria sexualității, ceea ce Hegel este pentru istoria filozofiei și Einstein pentru noțiunea de spațiu-timp. Începutul sfârșitului, explozia sexului-natură, a naturii-istorie, a timpului și a spațiului ca linearitate și extensie"[2]. Money a schimbat lumea, și anume în bine, prin opoziția manifestată față de „rigiditatea sexului" și „plasticitatea tehnologică a genului": „În timp ce, în sistemul disciplinar al secolului al XIX-lea, sexul era natural, definit, imuabil și transcendental, genul apare acum ca fiind sintetic, maleabil, variabil, capabil să fie transferat, imitat, produs și reprodus tehnic"[3].

---

1. J.L. Collier, „Man and Woman Boy and Girl", *The New York Times*, 25 febr. 1973.

2. B. Preciado, *Testo Junkie: Sexe, drogue et biopolitique*, J'ai lu, Paris, 2008, pp. 95–96.

3. *Ibid.*, pp. 110–111.

Și totuși! Încercarea a fost un eșec total și o fraudă științifică dovedită: copilul a continuat să practice jocuri de băieți, să se comporte și să se simtă ca un băiat. David Reimer a refuzat tot mai des să se prezinte la consultațiile medicale ale lui Money, care făcea presiuni asupra lui pentru a se supune unei operații de schimbare de sex împotriva voinței sale. David nu va reuși să oprească tratamentul decât amenințând cu sinuciderea. Ceea ce Money a prezentat ca fiind un succes reprezentativ a fost, de fapt, un eșec științific și o înșelătorie, dar și un scandal etic, deoarece exercitase presiuni puternice asupra acestui copil în încercarea de a-și valida teoria. Tânărul David a sfârșit prin a se sinucide câțiva ani mai târziu, după ce a încercat fără succes, printr-o operație, să revină la sexul său natural, sexul masculin, la care nu dorea să renunțe.[1] Money, la rândul său, nu și-a recunoscut niciodată eroarea științifică sau abaterile de la deontologie și s-a mulțumit să își acuze adversarii că sunt reacționari.

Conceptul de gen fusese însă lansat în lume, în sensul pe care i-l dăduse Money în 1955: genul este „gradul general de masculinitate care este simțit în mod intim și manifestat public la sugari, copii și adulți și care, de obicei, deși nu întotdeauna, se corelează cu anatomia organelor de procreare"[2]. Aceeași definiție se aplică, bineînțeles, și genului feminin. De acum înainte, conceptul de gen, definit ca un sentiment distinct de sexul biologic, va deveni din ce în ce mai autonom, până când va conta mai mult decât sexul. Money nu a fost, de fapt, decât inițiatorul acestei revoluții a genului, care va merge mai departe, în

1. Această poveste tristă a fost descoperită de jurnalistul John Colapinto și relatată într-o anchetă fascinantă, care l-a pasionat pe Tom Wolfe: *Bruce, Brenda et David: L'histoire du garçon que l'on transforma en fille*, Denoël, Paris, 2014.

2. J. Money, *Gendermaps: Social Constructionism, Feminism and Sexosophical History*, Continuum, New York, 1995, p. 19.

ciuda eşecului fondatorului său, şi va duce treptat la o veritabilă evaporare a corporalităţii. După Money, profesoara de studii de gen şi activista lesbiană Anne Fausto-Sterling, care deţine un doctorat în istoria biologiei, l-a elogiat pe Money pentru că a disociat sexul şi genul şi a arătat că ceea ce determină genul este educaţia, şi nu sexul biologic. Dar îi reproşa predecesorului său că nu a mers suficient de departe şi că nu a contestat „presupoziţia fundamentală" a biologiei, şi anume aceea „că există doar două sexe"[1]. Fausto-Sterling se străduieşte să demonstreze că există cel puţin „cinci sexe"[2], sau chiar un număr infinit de sexe în cadrul speciei umane. Pe baza unei interpretări extrem de discutabile a unor cazuri rare de intersexualitate, ea vrea să demonstreze că sexualitatea se manifestă ca un continuum şi că binaritatea sexuală nu este un element constitutiv al speciei umane. Aceasta ar fi doar un mit născut dintr-o cultură patriarhală şi machistă. Binaritatea sexuală observată de biologie este pur şi simplu rezultatul concepţiilor sociale şi culturale ale unei epoci vetuste: biologia nu este „neutră"; ca orice ştiinţă, este o „cunoaştere situată/localizată", dependentă de condiţiile sociale şi culturale în care este practicată.

În opinia ei, eroarea lui Money a fost că a vrut să-l transforme pe David într-o fată, în loc să-l lase cât mai mult timp în situaţia lui intermediară, între cele două sexe. Fausto-Sterling face chiar elogiul unei „lumi ideale", o lume utopică, fără identităţi sexuale fixe. Gama de opţiuni nu s-ar limita la „bărbat" sau „femeie"; sexele „s-ar putea multiplica la nesfârşit, fără limite pentru imaginaţie": „Ar fi o lume a abilităţilor împărtăşite. Pacientul şi

1. A. Fausto-Sterling, *Corps en tous genres: La dualité des sexes à l'épreuve de la science*, La Découverte-Institut Émilie du Châtelet, Paris, 2010, p. 68.

2. *Id.*, *Les cinq sexes: Pourquoi mâle et femelle ne sont pas suffisants?*, Payot, Paris, 2013.

medicul, părintele și copilul, bărbatul și femeia, heterosexualul și homosexualul: toate aceste opoziții, și multe altele, ar trebui să fie considerate ca fiind surse ale divizării"[1]. Susținând că nu există nici o diferență între sexe, Fausto-Sterling se îndepărtează în mod clar de știința biologiei, care afirmă că există două sexe în cadrul speciei umane, masculin și feminin, și că reproducerea este de natură sexuală. Biologia este considerată un dușman de către susținătorii teoriei genului.

Dar teoria genului nu se va opri aici. Ea urmărește să nege nu numai diferența dintre sexe, ci și existența autonomă a corpurilor. La Judith Butler, genul are prioritate față de sex, dar ea merge chiar mai departe decât predecesorii săi: nu mai este pusă sub semnul întrebării doar existența sexului, ci și existența corpului. În opinia sa, corpul nu are o realitate obiectivă. Ea refuză întotdeauna să fie întrebată despre „materialitatea corpului" pentru că, în mod curios, a face acest lucru ar însemna să manifești „condescendență" față de el. Pentru Butler, corpurile nu sunt nimic mai mult decât discursuri și competențe, în conformitate cu o lectură extrem de părtinitoare a operei lui Michel Foucault: „schema corpurilor" ar fi rezultatul „unei anumite concepții contingente din punct de vedere istoric despre competențe și discursuri". Această referință este foarte discutabilă, întrucât Foucault a consacrat o carte întreagă, *Naissance de la clinique*, prezenței masive, factuale și enigmatice a ceea ce el a numit „piatra neagră a trupului"[2]. În ceea ce privește genul, potrivit lui Judith Butler, acesta este rezultatul unor „*performances*", după modelul celor ale travestiților (*drag queen*). Butler folosește în mod foarte discutabil noțiunea lingvistică de performativitate, împrumutată de la filozoful

1. *Id.*, *Corps en tous genres*, ed. cit., p. 62.
2. M. Foucault, *Naissance de la clinique*, PUF, Paris, 1963, p. 119.

englez J.L. Austin, pentru a arăta că poate exista o „performativitate a genului". De fapt, acest împrumut este foarte ciudat. Austin dădea exemplul ofițerului de stare civilă care, atunci când spune „Vă declar căsătoriți", vă face de fapt să fiți căsătoriți. Acest lucru presupune o serie întreagă de instituții și condiții pentru ca discursul să fie efectiv performativ, adică să producă efecte în lumea reală. Pentru Judith Butler însă, performativitatea constă pur și simplu în a afirma că un om este bărbat sau femeie, iar el să devină astfel bărbat sau femeie: „Dacă spun că sunt bărbat sau femeie, asta și sunt". Pentru ea, ca și pentru mulți activiști ai genului care i-au urmat, performativitatea este mai degrabă un fel de formulă magică ce ar putea transforma realitatea fără nici o limită. În același timp, trebuie să recunoaștem că, într-un fel, formula lor magică a funcționat cu o oarecare eficiență, în măsura în care a fost plasată în centrul acțiunii neîntrerupte a asociațiilor militante. Legea a validat, de fapt, ipoteza lor „performativă" într-o serie de țări, unde simpla „declarare" a intenției de schimbare de sex este suficientă pentru ca sexul să-ți fie schimbat în registrul de stare civilă, fără a fi nevoie să prezinți un certificat medical care să ateste respectiva schimbare de sex.

Butler pune astfel sub semnul întrebării existența materială a corpului, dar apoi încearcă să problematizeze și să relativizeze existența genului în sine. Scopul este foarte clar enunțat în titlurile celor mai cunoscute două cărți ale sale: într-una dintre ele se introduce problematica în cadrul genului (*Gender Trouble*), iar în cealaltă se desființează noțiunea de gen (*Undoing Gender*). În măsura în care genul este separat de corp, nimic nu îl împiedică să devină „fluid", să se schimbe după bunul-plac, și să devină astfel posibil și chiar de dorit ca o persoană să „alunece" de la o identitate de gen la alta. Corpul este deja departe, în fapt, deja uitat, iar sarcina lui Butler este acum să

atace identitățile stabile. Odată ce au fost complet separate de orice referință la sexul biologic, identitățile de gen pot fi puse constant sub semnul întrebării. Această viziune foarte radicală asupra „fluidității de gen" se popularizează treptat în cadrul mișcărilor transgender, și putem vedea aici foarte clar cum o teorie woke reușește să schimbe lumea. În acest sens, teoria genului a devenit un model pentru ceilalți activiști woke. Îi putem înțelege succesul în societățile noastre, pe care Zygmunt Bauman le descrie drept „societăți lichide", în măsura în care valoarea supremă este efemeritatea universală, pe care individul se străduiește să o trăiască. Astfel de jocuri cu limitele corpului și cu identitățile variabile sunt inevitabil seducătoare într-o lume a fluidității și a „glisării" universale. Această „derivă" este la unison cu toate „experiențele noastre de plutire", fie că este vorba de droguri, de jocuri privind identitățile sexuale sau de experiențe de decorporalizare.

Transgenderii, „eroii timpului nostru"

În primul rând, a fost necesar să se invalideze existența sexelor distincte și să se nască speranța că va deveni cu putință, cu ajutorul medicinei și al chirurgiei, trecerea de la un sex la altul după bunul-plac. Apoi, era necesară nu doar abandonarea diferențelor sexuale, ci și eliberarea de corpurile noastre, a căror facticitate și mortalitate deveniseră prea incomode. Odată cu fluiditatea genului, eludarea determinărilor corporale va ajunge să fie completă: nu vom mai fi decât simple conștiințe, total independente de realitatea corpurilor noastre, care pot decide asupra unei anumite identificări de gen, masculin, feminin sau orice altceva între ele, sau neutru, și toate acestea în mod voluntar și într-un cadru ce poate fi oricând revizuit. Corpurile sunt pur și simplu purtătoarele conștiinței noastre libere, și este posibil fie să le

transformăm prin intervenție chirurgicală, ca în cazul transsexualismului, care este un pic demodat în acest moment, fie să le lăsăm așa cum sunt, identificându-ne totodată cu un alt gen, ca în cazul persoanelor transgender. Potrivit activiștilor woke, ar trebui să fie posibilă schimbarea sexului după bunul-plac. Astfel, teoria genului seamănă foarte mult cu gnosticismul, erezia creștină din secolul I care susținea că trupul, ca și lumea materială, este un rău de care trebuie să ne eliberăm. După cum remarca Bruno Chaouat, mișcarea transgender este, de fapt, o întoarcere la utopia gnostică: „În subiectul trans- (în sensul aici de transgender, dar și de transuman) găsim această experiență a unui corp care este distinct de sine și care trebuie negat și depășit, sau înlocuit. Disconfortul trupului reflectă astfel gheena lumii"[1]. Tocmai această viziune utopică a unor conștiințe pure, care ar putea fi complet eliberate de greutatea corpului și, în același timp, de diferențele sexuale, explică în mare parte succesul utopiei de gen. Ștergerea diferențelor sexuale, inclusiv în limbaj, în favoarea genului constituie, într-un fel, recunoașterea unei reprimări a sexualității și a unui anumit puritanism, așa cum observa fără echivoc psihanalista Élisabeth Roudinesco: „Inventarea acestei terminologii funcționează ca o declarație de război împotriva realității anatomice în favoarea unui imperativ «de gen» [...]. Se pare că, încă o dată, sexualul, sexualitatea, sexuatul, pe scurt tot ceea ce ține de sex a fost izgonit în favoarea unui puritanism care nu mai vrea să audă de sexualitate, sub pretextul că acest cuvânt ar trimite la o biologie scandaloasă a dominației masculine, ceea ce nu este cazul"[2].

---

1. B. Chaouat, *L'homme trans: Variations sur un préfixe*, Léo Scheer, Paris, 2019, p. 14.

2. É. Roudinesco, *Soi-même comme un roi: Essai sur les dérives identitaires*, Le Seuil, Paris, 2021, p. 40.

Teoria genului este, prin urmare, în perfectă armonie cu tendințele transumanismului contemporan. Transumaniștii manifestă același dispreț față de corpul perisabil, pe care îl descriu drept „carne": pentru ei nu contează decât conștiința, care ar trebui să poată fi descărcată pe cipuri de siliciu. Am fi tentați, cu siguranță, la fel ca transumaniștii, să ne gândim la o emancipare și mai extraordinară, cea a morții, ceea ce mulți dintre ei promit, dar fără prea mult succes, deocamdată. În timp ce așteptăm să fim eliberați de moarte, emanciparea sexualității și a corpului, precum și schimbarea genului după bunul-plac par a fi promisiuni aflate mai la îndemâna noastră, dacă ar fi să dăm crezare afirmațiilor optimiste – și nerealiste – ale profeților genului, ca și ale medicinei și chirurgiei militante.

Persoanele transgender, cele care „trec" cu ușurință de la un gen la altul, sunt pe cale să atingă eliberarea supremă, eliminarea diferenței sexuale și a corpului, în general. În acest fel, ele devin adevăratii „eroi ai timpului nostru". Din punct de vedere laic, persoana transgender a dus la îndeplinire idealul de emancipare care a caracterizat societatea modernă încă din Epoca Luminilor. Pierre-André Taguieff a remarcat această dimensiune emancipatoare a transgenderismului: „Idealul emancipării radicale include visul unei ștergeri totale a limitelor presupuse a împiedica omul să fie liber"[1]. Determinările corporale sunt de-acum considerate neesențiale, iar diferența cea mai importantă, cea sexuală, este respinsă din start. În acest sens, teoria genului pare mai seducătoare decât teoria critică a rasei, care este pur reactivă, condusă de resentimente, și al cărei unic proiect este exacerbarea conflictelor. Teoriile rasialiste sau intersecționale promit o inversare a relațiilor de putere, în

1. P.-A. Taguieff, *L'émancipation promise*, Le Cerf, Paris, 2019, p. 316.

care „dominatul" devine „dominant", dar relația de dominație în sine se păstrează.

Dintr-o perspectivă diferită, din punctul de vedere al marilor companii IT&C și al capitalismului avansat, filozoful Matthew Crawford a înțeles importanța strategică a acestei aboliri a diferenței sexuale: „Diferența sexuală și, în ansamblu, problema corpului sunt, fără îndoială, principalul obstacol în calea marelui proiect de autonomie pe care îl numim construcția sinelui"[1]. Crawford a înțeles foarte bine că proiectul capitalismului de astăzi, în epoca metaversului, îl determină să se angajeze într-un „război împotriva realității", în care genul joacă un rol major: „Progresismul devine, atunci, un război împotriva conceptului însuși de realitate – ceea ce nu poate fi ales și care există independent de dorințele noastre –, și cred că acest lucru se află în centrul politicii de gen"[2]. Bărbatul care-și alege propriul gen este realizarea supremă a idealului de om realizat prin forțele proprii (*self-made man*), care se construiește singur, concept ce l-a inspirat deja pe Watson, maestrul lui Money.

Dar, dincolo de acest ideal secular sau capitalist de emancipare individuală, există o adevărată dimensiune religioasă la anumiți propagandiști trans. Este vorba despre o nouă promisiune făcută acestor persoane „trezite", care au înțeles că trupul lor nu mai contează. Schimbarea de gen este, strict vorbind, o nouă naștere. După cum a remarcat un important specialist în transsexualism, „transsexualii vorbesc adesea despre operația de schimbare de sex ca despre o nouă naștere. Ei au puterea de a-și depăși destinul propriei nașteri și de a se transforma în altceva decât îi făcuseră părinții lor"[3]. Ceea ce anglo-saxonii numesc *passing*, tranziția de la bărbat la femeie sau invers, este

1. Eugénie Bastié, „Matthew Crawford, «La lutte...»", art. cit.
2. *Ibid.*
3. C. Chiland, *Changer de sexe*, Odile Jacob, Paris, 1997, p. 243.

un adevărat „rit de trecere", în sens cvasireligios. Chiar și fostul arhiepiscop de Canterbury, lordul Williams de Oystermouth, s-a entuziasmat recent cu privire la această „călătorie": potrivit lui, „a fi trans înseamnă a porni într-o călătorie sacră pentru a deveni întreg: prețios, onorat și iubit, de către sine, de ceilalți și de Dumnezeu"[1]. În această calitate, alături de alți membri proeminenți ai clerului anglican, el îi susține pe activiștii trans care doresc să le interzică tinerilor nesiguri de identitatea lor de gen să consulte un psiholog pentru a discuta planurile de schimbare de gen. Această dimensiune religioasă este evidentă, de asemenea, în cazul celor mai înflăcărați apostoli ai fluidității de gen, precum Paul B. Preciado. E de-ajuns să vedem entuziasmul alimentat de testosteron cu care relatează, de ani întregi, povestea tranziției sale de la femeie (Beatriz, a cărei „urmă" se întrevede în inițiala B.) la bărbat (Paul). Vorbim despre o nouă religie în devenire, și nu este lipsit de semnificație faptul că Preciado și-a ales ca nou prenume Paul (Pavel), asemenea fondatorului marii religii a Occidentului. Prenumele Paul i-a fost dat în vis: „Am acceptat numele ciudat și absurd de banal de Paul, care mi-a fost dat în vis"[2]. Este adevărat că acest prenume ar fi putut părea bine ales, de vreme ce, în Epistola către Galateni, Sfântul Pavel anunța, dar într-un cu totul alt sens, sfârșitul diferenței dintre sexe în Cristos: „Nu mai este nici iudeu, nici grec; nu mai este nici rob, nici slobod; nu mai este nici parte bărbătească, nici parte femeiască, fiindcă toți sunteți una în Cristos Isus"[3]. În urma Raportului Sauvé privind abuzurile sexuale în Biserică, Preciado nu a ezitat să ceară ca Notre-Dame

1. G. Swerling, „Becoming transgender, a sacred journey of becoming whole, says ex-Archbishop of Canterbury", *The Telegraph*, 4 apr. 2022.

2. P.B. Preciado, *Un appartement sur Uranus*, Grasset, Paris, 2019, p. 36.

3. Epistola către Galateni, 3:28. Îi mulțumesc Yanei Grinshpun pentru că mi-a atras atenția asupra acestui aspect.

din Paris să fie dedicată noului cult trans: „Propun ca statul francez să retragă Bisericii custodia Catedralei Notre-Dame din Paris și să transforme acest spațiu într-un centru de primire și de cercetare feministă, queer, trans și antirasistă și de luptă împotriva violenței sexuale“[1].

Lumea imaginară a genului

Acceptarea ideii unui gen separat de corp ne expune în mod evident riscului de a nega realitatea corporală. Nu există nici o îndoială că trupurile noastre sunt, într-o anumită măsură, impregnate și modelate de cultură, așa cum atât de bine a arătat Marcel Mauss în celebrul său studiu despre tehnicile corpului[2]. Nu înseamnă însă că ne-am putea recunoaște între granițele unui „gen“ complet independent de sexul nostru real, cel indicat, de fapt, de corpul nostru. Or acum ne confruntăm cu pretenția exorbitantă că existența noastră materială este secundară. Tocmai această afirmație a independenței conștiinței față de corp dă naștere celor mai ciudate probleme, spre care teoria genului, dusă la extrem, îi conduce pe mulți contemporani ai noștri. Trebuie să înțelegem că această lume a genului, cu care ne identificăm independent de realitatea noastră corporală, este o lume iluzorie sau, mai degrabă, dacă vrem să fim mai puțin critici, o lume imaginară. Nu se poate, desigur, să i se interzică unui adult conștient de sine să trăiască într-o lume imaginară, în care poate găsi, fără îndoială, o gamă întreagă de satisfacții. Oricine a citit cărți, a vizionat filme sau jocuri video știe foarte bine că o lume imaginară este adesea mai cuceritoare decât

1. P.B. Preciado, „Notre-Dame… des survivants et survivantes de la pédocriminalité“, *Mediapart*, 12 oct. 2021.

2. M. Mauss, *Les techniques du corps* (1934), Payot, Paris, 2021.

lumea reală și că poate fi dificil să revii la realitate după ce te-ai cufundat într-o carte sau un film deosebit de captivante. Lumea genului este o lume imaginară de acest tip, așa cum observa fără echivoc profesoara Kathleen Stock, de formație filozof analitic. Această simplă observație i-a adus acuzații de transfobie și a silit-o să renunțe la postul de la Universitatea din Sussex. Potrivit lui Stock, genul este o „iluzie", iar credința în posibilitatea că există persoane trans care și-au „schimbat genul" rămânând în același corp implică aderarea la o adevărată „lume imaginară". În opinia ei, există „beneficii" reale în a te „cufunda" într-o lume fictivă. După cum subliniază mai departe, toată lumea este familiarizată cu această funcție specifică a ficțiunii: „În general, cufundarea în ficțiune îți permite să te eliberezi mental de orice realitate banală sau stresantă cu care te confrunți. Majoritatea oamenilor știu deja acest lucru din experiența lor, citind romane, uitându-se la filme, jucând jocuri video"[1]. În acest context trebuie să înțelegem funcția compensatorie pe care o poate avea identificarea ca trans. „Pentru o tânără, cufundarea într-o ficțiune în care e bărbat sau nonbinar poate fi înțeleasă ca un refugiu mental util în fața presiunilor sociale, ca o recuperare creatoare a unei realități nesatisfăcătoare și ca o încercare de a se proteja față de tipul de atenție pe care îl atrag tinerele, în general."[2] În acest caz, ficțiunea va consta în a presupune că, cel puțin o parte din timp, multe persoane trans și non-trans sunt absorbite de „ficțiunea că ele, sau altele din jurul lor, și-au schimbat literalmente sexul (pentru a deveni fie sexul opus, fie o entitate nonbinară)"[3]. Scufundarea în astfel de ficțiuni poate aduce, de asemenea, „recunoaștere socială din partea colegilor, apartenența la o

1. K. Stock, *Material Girls*, ed. cit., p. 190.
2. *Ibid.*, p. 192.
3. *Ibid.*, p. 187.

comunitate de susținere și un sentiment crescând de autonomie și individualizare față de familia de origine"[1], ceea ce poate fi benefic, de asemenea, pentru o perioadă de timp. Îți alegi o nouă comunitate din care să faci parte: știi în ce măsură simplul fapt de a anunța „Sunt trans" pe rețelele de socializare te poate face incredibil de populară, chiar dacă înainte erai o tânără albă, neinteresantă, din mediul burghez, timidă și modestă, fără tendințe de homosexualitate. Într-un univers studențesc în care statutul de victimă este cel mai râvnit, faptul de a fi trans le oferă acces la acest statut celor care nu sunt, de fapt, victime. După cum remarcă profesoara universitară disidentă Heather Heying, citată de Abigael Shrier: „Dintre toți acești indicatori ai statutului de victimă, singurul pe care îl pot alege cu adevărat este cel de «trans» [...]. Tot ce trebuie să faci este să spui «Sunt trans» și gata, ești trans. Și apoi urci în lista progresistă și câștigi credibilitate în această viziune intersecțională asupra lumii"[2].

Este important să înțelegem că această revendicare de recunoaștere a identității de gen de către ceilalți nu este întâmplătoare și că urmările sale sunt, într-un fel, revoluționare. În măsura în care doar identitatea, genul prevalează, corpul nemaifiind considerat altceva decât semnul unui caracter sexual dominant, masculin sau feminin, este pe deplin de înțeles că persoana care și-a schimbat genul are nevoie de simpatia și de asentimentul – sau chiar de ostilitatea – celuilalt pentru a se simți împăcată cu genul pe care și l-a ales pentru sine, sau cu lipsa de gen. Această insistență de a fi desemnat cu un prenume nou și de a nu fi numit niciodată, nici măcar din greșeală, cu vechiul prenume, cu numele mort (*deadname*), este

1. *Ibid.*, pp. 192–193.

2. *Apud* A. Shrier, *Dommages irréversibles: Comment le phénomène transgenre séduit les adolescents*, Le Cherche Midi, Paris, 2022, p. 261.

de înțeles, deoarece, într-un fel, stabilitatea identității se bazează atunci doar pe aprobarea celuilalt. De aici și dorința de a modifica legea astfel încât să fie posibilă schimbarea sexului la oficiul de stare civilă prin simpla depunere a unei declarații. Triumful genului trebuie să implice eliminarea sexului.

Desigur, am putea spune că această pătrundere într-o lume imaginară nu deranjează pe nimeni, dar ea comportă o serie de consecințe. În primul rând, pentru că unii dintre cei care se cufundă în această ficțiune riscă să se piardă în ea, să fie *lost in immersion*, cum spune Stock. În al doilea rând, pentru că ni se cere tuturor să participăm, atât individual, cât și ca membri ai societății, la această lume imaginară. Este, evident, o cerere deplasată, și totuși, dacă refuzăm să pătrundem în această lume imaginară, vom fi etichetați drept transfobi. În sfârșit, o altă problemă, care este și mai actuală, o reprezintă faptul că o parte dintre aceste persoane transgender sunt activiști și prozeliți, care nu se mulțumesc doar să-și schimbe ei înșiși genul sau sexul, ci intenționează să convertească copii și adolescenți.

Problematica genului este atât de sensibilă tocmai pentru că duce nu numai la o negare asertivă, deconstruită și concludentă a realității, ci și la dorința de a împărtăși această iluzie. Aici se formulează unele dintre cele mai aberante, uneori hilare, dar de cele mai multe ori angoasante propuneri, la care devine absolut necesar să subscriem. Există nenumărate exemple în lumea anglofonă, dar acum și în Franța. Această negare a realității se realizează în favoarea unui limbaj total decuplat de la orice referință la realitate. Limba este invocată nu pentru a descrie realitatea, ci pentru a se conforma imperativelor acestei lumi alternative în care ar trebui să trăim. Scopul este de a exercita presiuni asupra interlocutorilor noștri și asupra societății în general, cărora li se cere imperativ să valideze asemenea convingeri nefondate. Lumea iluzorie trebuie să fie considerată

mai reală decât lumea reală. Acest lucru se va întâmpla în special atunci când va trebui să ștergem din limbaj orice urmă de diferență între sexe, ceea ce va șoca probabil persoanele trans. Iar asta ne va face și să respingem dovezile simțurilor noastre, care ne arată că suntem bărbați sau femei, sau să rescriem istoria fiecărei persoane, explicând că sexul i-a fost „atribuit" la naștere, și, de asemenea, să eliminăm, cel puțin la nivelul limbajului, existența femeilor.

Această depersonalizare a sexului și a corpului, faptul că, pentru adepții teoriei genului, nu mai contează deloc aspectul fizic sunt evidente mai ales în problema „pronumelor", o obsesie în Statele Unite, care începe să pătrundă și în Franța. În lumea anglo-saxonă, în prezent, este un fapt obișnuit să se specifice cu ce pronume – masculin, feminin sau neutru – dorește cineva să fie apelat. Semnăturile de e-mail sunt însoțite de pronumele masculin, feminin sau neutru, *il*, *elle*, sau echivalentul american al neutrului, pluralul *they*, prin care cineva dorește să fie desemnat, în funcție de sexul pe care îl consideră a-i fi pe plac. Aceste pronume sunt solicitate la începutul anului în majoritatea universităților, liceelor și colegiilor, iar cei care refuză să le folosească vor fi, evident, suspectați de transfobie. Este de la sine înțeles că se recomandă purtarea unui ecuson cu numele, deoarece aceste identități se pot modifica pe parcursul anului. Bizara „întrebare legată de pronume" a devenit o practică oficială începând cu președinția Biden, iar Departamentul de Stat al SUA explică pe larg, pe site-ul său, de ce este important în Statele Unite să „vă faceți cunoscut pronumele de identificare". Și aceasta pentru că a face presupuneri eronate pe baza aspectului sau a prenumelui unei persoane ar transmite un mesaj potențial periculos și ofensator.

În orice caz, faptul de a te baza pe înfățișarea unei persoane este considerat a fi total condamnabil, de exemplu atunci când unei persoane nonbinare i se atribuie un gen eronat prin

asemănarea sa cu un bărbat sau o femeie. Avem un exemplu celebru în acest sens în Franța, cu o secvență din emisiunea lui Daniel Schneidermann, *Arrêt sur images*, dedicată evenimentului Gay Pride. Prezentatorul și-a cerut scuze pentru că nu a făcut loc în platoul său de filmare lesbienelor și pentru că a invitat doar bărbați. În acest moment, unul dintre invitați, un bărbat masiv, bărbos, chel și cu voce gravă, a protestat, extrem de supărat: „Nu sunt bărbat, domnule, nu știu ce vă face să spuneți că sunt bărbat". La care gazda, nedumerită, i-a răspuns: „Aspectul dumneavoastră", iar invitatul a replicat: „Serios? Nu trebuie să confundați identitatea de gen cu expresia de gen, altfel am început deja pe picior greșit. Sunt nonbinar, nu sunt nici bărbat, nici femeie". Și a conchis foarte supărat: „Nu spuneți că sunt patru bărbați pe platou, asta înseamnă să îmi atribuiți un gen greșit, ceea ce nu este deloc plăcut"[1]. Am putea râde de întâmplare, dar tonul foarte acru și exigent al clamării acestui „nonbinar" arată clar că problema este complexă.

Dincolo de acest exemplu, este important să înțelegem că simplul fapt de a le cere celorlalți să fie de acord să recunoască ceea ce tu consideri a fi identitatea ta, atunci când această pretenție contravine dovezilor, nu este un act inofensiv. De ce aș fi obligat să numesc „doamnă" pe cineva care are toate aparențele unui bărbat, doar pentru că acum respectivul dorește să

1. arretsurimages.net/emissions/arret-sur-images/marche-des-fiertes-les-couleurs-arc-en-ciel-je-men-fous. Câteva minute mai târziu, unul dintre vorbitori și-a exprimat regretul că platoul era reprezentat în întregime de „oameni albi". La care „nonbinarul" răspunde, și mai indignat: „Nu sunt alb, sunt pe jumătate libanez". Și conchide, pe un ton profesoral: „Este foarte interesant că în jurul mesei ne punem cu toții în discuție propriile stereotipuri, pentru că, fără ca măcar să mă fi întrebat, presupuneți că sunt bărbat, doar după înfățișarea mea credeți că sunt alb [...]. Limitele stereotipurilor noastre sunt mult mai fluide decât am putea crede".

fie considerat femeie? În acest fel, el ne îndeamnă să respingem mărturia simțurilor noastre, ceea ce înseamnă că, în marea majoritate a cazurilor, așa cum observă Claude Habib, „știm dacă o persoană cu care ne întâlnim [...] este sau nu de același sex cu noi. Această cunoaștere spontană nu este susținută de știință"[1]. Dar nu este mai puțin sigură. Tocmai această mărturie a simțurilor ni se cere s-o anulăm în favoarea identității revendicate de conștiința intimă a interlocutorului nostru. Ni se impune să părăsim lumea reală pentru lumea iluzorie a interlocutorului nostru, deși știm că nu-i decât o lume a iluziei. În cel mai bun caz, am putea să ne imaginăm cum niște adulți, ei înșiși consensuali și adepți ai „ascultării pline de bunăvoință", fac un efort ca să împărtășească „experiența privată" a interlocutorului lor. Dar atunci când vrem să-i forțăm pe copii să nege realitatea și să refuze mărturia simțurilor, făcând obligatorie utilizarea acestor pronume, avem de-a face cu o problemă complet diferită. Este o constrângere insuportabilă să-i obligăm să vadă un lucru, în acest caz un bărbat, și să spună că este altceva, și anume o femeie sau un „nonbinar". Această obligație este radical distructivă față de mărturia simțurilor: ea presupune că realitatea nu există și că singura care contează este conștiința detașată de orice ancorare corporală. În același timp, ea distruge limbajul comun, deoarece cuvintele „bărbat" și „femeie" nu vor mai avea sensul lor obișnuit. Aceasta este cea mai incredibilă consecință a teoriei genului, ideea că, pentru a satisface unele persoane, ar fi potrivit ca toată lumea să se deplaseze în sensul lumii lor imaginare și să rupă orice legătură cu realitatea. Adevărul obiectiv ar trebui să fie supus convingerilor subiective ale unei minorități de oameni. Este inacceptabil să ne supunem copiii la așa ceva, și aici secta celor „treziți" își demonstrează cel mai bine intenția de a distruge lumea din temelii.

1. C. Habib, *La question trans*, Gallimard, Paris, 2021, p. 99.

Nu ni se cere doar să renunțăm la experiența noastră senzorială, ci și la cunoașterea științifică și să respingem un limbaj care se străduiește să ne ofere o mai bună înțelegere a lumii în care trăim. Limbajul ar trebui să fie purificat, pentru a elimina orice urmă de diferență sexuală, însăși ideea de diferență sexuală fiind considerată ofensatoare pentru persoanele trans. Și tot mai multe femei sunt scoase din ecuație, bărbații fiind deja eliminați cu mult timp în urmă. Din acest punct de vedere, mantra trans care reprezintă acum norma în întreaga lume occidentală este alcătuită din două fraze: „femeile trans sunt femei" și „bărbații trans sunt bărbați", cea de-a doua fiind mult mai puțin frecventă decât prima. Aceste formule devenite obligatorii înseamnă că tot ce trebuie să facă un bărbat pentru a fi automat femeie este să spună că este femeie; în mod similar, tot ce trebuie să facă o femeie pentru a fi bărbat este să spună că este bărbat. Această utilizare a termenului datează din 2007, odată cu cartea *Whipping Girl* a Juliei Serano, care se deschide cu un „Manifest al femeii trans", în care autoarea, o femeie trans și de formație biolog, arată: „O femeie trans este definită ca fiind orice persoană căreia i s-a atribuit un sex masculin la naștere, dar care se identifică și/sau trăiește ca femeie. Termenul de «femeie trans» nu ar trebui să fie calificat în nici un fel pe baza capacității unei persoane de a «trece» drept femeie, a nivelurilor sale hormonale sau a stării organelor genitale". Și adaugă: „este de-a dreptul sexist să reduci orice femeie (trans sau nu) doar la părți ale corpului ei sau să-i impui să se conformeze anumitor idealuri sociale dictate de aparențe"[1]. Un biolog autentic care desființează biologia: exact la asta visau activiștii genului.

Cu toate acestea, așa cum pe bună dreptate sublinia Helen Joyce, dacă elimini tot ceea ce constituie definiția obișnuită a

1. J. Serano, *Whipping Girl: A Transexual Woman on Sexism and the Scapegoating of Feminity* (2007), Seal Press, Berkeley, 2016, p. 11.

ceea ce este o femeie, dacă elimini în special tot ceea ce constituie identitatea sa sexuală, chiar dacă păstrezi termenul „femeie", cuvântul în sine nu va mai transmite nici o semnificație inteligibilă. „Ne rămâne doar un cuvânt golit de semnificația sa obiectivă – un cuvânt care poate fi definit doar prin folosirea cuvântului însuși, adică printr-o definiție circulară: «O femeie este oricine pretinde că este femeie». Dar acest lucru nu ne spune nimic despre ceea ce înseamnă a fi femeie." Joyce sugerează să încercăm altceva: „Să luăm afirmația «un squawm e oricine care se identifică ca fiind un «squawm» sau «fiecare lazap e un lazap». Acum, puteți spune ce anume este un *squawm* sau un *lazap*?"[1] Distrugerea limbajului obișnuit este una dintre consecințele – dacă nu chiar unul dintre scopurile – proiectului trans.

Femeile dispar

Pentru a implementa perfect această lume a genului, medicina va trebui să suprime existența unui sex masculin și a unui sex feminin. Nu mai este potrivit să se vorbească de sexul nou-născutului, ci de „sexul atribuit la naștere". Această formulă tinde să se generalizeze, chiar dacă este absurdă: ca și cum sexul masculin sau feminin nu ar fi, în mai toate cazurile, evident la naștere. Termenul „atribuit" ne face să credem că este vorba de o alegere socială, de o decizie arbitrară, mai degrabă decât de o simplă constatare. Mai sugerează și că se exercită o constrângere asupra persoanei căreia îi este atribuit sexul respectiv. Alegerea sexului ar fi, prin urmare, arbitrară și impusă copilului nenăscut, iar anumitor copii le-ar putea fi atribuit un anumit sex împotriva voinței lor. Această expresie absurdă – „sex atribuit"

1. H. Joyce, *Trans: When Ideology Meets Reality*, One World, London, 2021, p. 136.

la naștere – și acronimele AMAB (*assigned male at birth*) sau AFAB (*assigned female at birth*) au tendința de a intra în limbajul cotidian, ca urmare a lobby-ului practicat de asociațiile care militează în favoarea genului. De parcă sexul copilului nu ar putea fi determinat înainte de naștere prin ecografie, printr-o simplă analiză de sânge și un test genetic. Ca și cum moașele și obstetricienii, dar și părinții nu ar ști că lucrurile nu merg așa. Numărul de copii al căror sex este nedeterminat la naștere este extrem de mic.[1] Dar nu contează, a continua să vorbești despre sexul masculin sau feminin echivalează cu o discriminare de netolerat. În cazul în care penisul sau vaginul nu oferă absolut nici o indicație cu privire la sexul copilului, va trebui să așteptăm până când copilul va fi capabil să vorbească și să spună că este băiat sau fată, sau nici una din cele două, dacă se simte „nonbinar" sau „neutru din punctul de vedere al genului". Trebuie avut grijă să nu se impună un gen copilului încă de la naștere, de unde și cazurile – care încep să fie frecvente, de exemplu în Suedia – de educație „neutră": copilul va avea un prenume neutru și va fi educat într-un mod non-directiv, cu jucării cât mai neutre cu putință. Denunțând atribuirea genului la naștere și încurajând copiii și adolescenții să își „deconstruiască genul", le putem introduce în minte îndoiala. Ar putea exista astfel persoane „cisgen", cele care se simt bine în sexul care le-a fost atribuit la naștere, nu neapărat cele mai numeroase, și persoane „transgen", care nu se simt bine în acel punct și vor să se schimbe. Conștiința noastră este cea care decide care este sexul nostru, iar asta nu are nimic de-a face cu corpul.

Într-o nouă încercare de a șterge diferența dintre sexe, medicilor li se cere acum să folosească un limbaj „neutru", și e surprinzător că mulți medici acceptă acest lucru. În facultățile

1. Există un singur caz de „hermafroditism adevărat" la 100.000 de nașteri.

de medicină și în spitale, continuă goana după expresii care ar putea sugera că numai femeile au menstruație, că numai femeile pot face cancer de col uterin, că numai femeile rămân însărcinate și așa mai departe. În California, un profesor de endocrinologie a fost obligat să-și ceară scuze pentru că s-a referit la „femei însărcinate", ceea ce discriminează bărbații trans care au devenit femei.[1] Și mai caricatural, decanul unei facultăți americane de medicină i-a cerut unei profesoare de urologie să nu folosească cuvântul „penis" într-o prelegere ținută în fața studenților săi. Acesta ar fi preferat ca ea să folosească termenul „țesut erectil masculin". Dar profesoara nu s-a lăsat impresionată, a subliniat că sintagma „țesut erectil masculin" ar putea fi la fel de jignitoare și i-a spus decanului că nu are nevoie de sfatul lui.[2]

Situația este aceeași și în spitalele britanice. Încă din 2016, British Medical Association (Asociația Medicală Britanică) a publicat un ghid de comunicare incluzivă la locul de muncă, care recomandă personalului să folosească expresia „persoane însărcinate" în loc de „femei însărcinate", pentru a nu jigni persoanele trans: este adevărat că „marea majoritate a persoanelor care au fost însărcinate sau au născut se identifică drept femei", dar „putem include bărbații intersexuali și persoanele transsexuale care pot fi însărcinate dacă folosim sintagma «persoane însărcinate» în loc de «femei însărcinate»"[3]. Spitalul

1. K. Herzog, „Med Schools Are Now Denying Biological Sex", *Substack*, 27 iul. 2021.

2. Pentru mărturia medicului Robert Attia, v. https://mobile.twitter.com/MythinformedMKE/status/1461352889163472896. În mod similar, la Universitatea din California, campaniile de prevenire a cancerului de col uterin se adresează mai degrabă „persoanelor cu col uterin" decât femeilor. V. și https://www.theamericanconservative.com/dreher/cervix-havers-of-california/

3. https://www.northstaffslmc.co.uk/website/LMC001/files/ BMA-guide-to-effective-communication-2016.pdf

universitar din Brighton, la fel ca multe alte spitale americane și britanice, a decis în 2021 să adopte un „limbaj neutru" în cadrul maternității sale: întrucât și bărbații pot rămâne însărcinați, se va vorbi de „persoane însărcinate" mai degrabă decât de „femei însărcinate", de „părinte care naște" mai degrabă decât de „mamă", de „piept" sau „corp" care alăptează mai degrabă decât de „sân", de lapte „uman" sau „parental" mai degrabă decât de „lapte matern". De asemenea, se sugerează din ce în ce mai des să folosim perifraze pentru a evita să ne referim la bărbați și femei. National Health Service (NHS, Serviciul Național de Sănătate) din Marea Britanie arată că însuși „conceptul de virginitate pentru persoanele cu vagin are o istorie complexă și a fost adesea asociat (în mod greșit) cu ruperea himenului"[1]. Iar campaniile de vaccinare pe care le lansează împotriva cancerului de col uterin se adresează acum tuturor „persoanelor cu uter", așa cum campaniile de prevenire a cancerului de prostată ar trebui să se adreseze și femeilor „cu prostată". Politicienii se aliniază cu ușurință acestei tendințe. În Statele Unite, în bugetul pe 2022 propus de administrația Biden, „mamele" au fost substituite cu expresia „persoanele care nasc". În Marea Britanie, liderul Partidului Laburist, Keir Starmer, și-a manifestat dezaprobarea față de unul dintre deputații săi care afirmase că „numai femeile au col uterin": în opinia sa, „este ceva ce nu ar trebui spus", „nu este corect". În ceea ce-l privește pe premierul conservator Boris Johnson, de la care ne-am fi așteptat să fie mai puțin sensibil la ideologia woke, acesta nu a avut nimic altceva de declarat ca răspuns la poziția adoptată de Keir Starmer: „Cred că toată lumea ar trebui să fie tratată cu demnitate și respect", ca și cum ar fi fost discriminatoriu să spui că doar femeile au uter.

---

1. https://twitter.com/openclinicnhs/status/1323223344397885442?lang=ar-x-fm

Putem vedea chiar și cum cele mai prestigioase publicații medicale adoptă acest vocabular și merg chiar mai departe, dacă e posibil. *The Lancet* afișa cu mândrie următoarea frază pe coperta numărului său din 25 septembrie 2021: „Din punct de vedere istoric, anatomia și fiziologia organismelor cu vagin au fost neglijate"[1]. În limbajul specific woke, ne-am fi așteptat la fraza „persoane cu vagin". Dar *Lancet* se poziționează astfel în vârful curentului woke, ducând până la capăt separarea radicală dintre conștiință și corp. Orice conștiință poate alege să se regăsească în orice corp. O autoare trans care nu și-a pierdut nici contactul cu realitatea și nici simțul umorului, Debbie Hayton, a sesizat foarte clar semnificația acestui titlu: Richard Horton, editorul revistei *Lancet*, „chiar crede oare că «corpurile cu vagin» sunt la fel de periferice pentru omenire precum, de pildă, mașinile cu portbagaj: simple vehicule ambulante care ne transportă esența metafizică dintr-un loc în altul? Dacă așa ar sta lucrurile, înseamnă că știința modernă este înlocuită cu gnosticismul, o erezie care datează de mult mai mult timp decât înființarea revistei *Lancet* în 1823. O erezie atât de veche, de fapt, încât a fost respinsă pentru prima dată de Ignațiu din Antiohia, care a murit în jurul anului 110 d.Cr."[2] Nu se putea o descriere mai nimerită.

Această dorință de a eradica toate diferențele sexuale nu poate avea decât consecințe îngrijorătoare pentru pregătirea profesională a medicilor. După cum deplânge situația un profesor

1. *The Lancet*, vol. 198, nr. 10306, pp. 1105–1194, 25 sept.–1 oct. 2021.

2. D. Hayton, „Why has the science journal waded into the gender ideology debate?", *UnHerd*, 27 sept. 2021. Debbie Hayton, profesoară și sindicalistă, a fost amenințată cu excluderea din Congresul Sindicatelor deoarece recunoscuse că femeile trans ca ea sunt bărbați din punct de vedere biologic.

de endocrinologie de la Harvard, tinerii studenți la medicină vor fi viitori medici, cercetători, statisticieni sau psihologi. „A ignora sau a diminua realitatea sexului și a diferențelor bazate pe sex înseamnă a ne schilodi în mod pervers capacitatea de a înțelege și de a susține sănătatea și bunăstarea umană."[1] Și totuși, tocmai acest lucru este încurajat de prestigioase reviste științifice precum *Nature* și *Scientific American*. Helen Joyce amintește că, într-un editorial din 2018, *Nature* a pledat pentru legi care să privilegieze identitatea de gen în detrimentul a ceea ce editorialista numește „sexul atribuit la naștere", citând cazurile intersexuale drept „dovadă" că sexul este un concept neclar. Într-un articol din 2017 intitulat „Beyond XX and XY: The Extraordinary Complexity of Sex Determination" („Dincolo de XX și XY: Extraordinara complexitate a determinării sexului"), publicația *Scientific American* susținea că, „cu cât aflăm mai multe despre sex și gen, cu atât mai mult pare că aceste atribute există de-a lungul unui spectru"[2]. Întrebarea pe care o ridică această îndoctrinare în facultățile de medicină și de științe este dacă va fi posibil să se formeze medici cu adevărat competenți sau oameni de știință originali, în condițiile în care ei sunt recrutați pe alte criterii decât cele de merit și în condițiile în care li se predau astfel de nonsensuri în decursul anilor de studiu. Ce se va întâmpla cu o facultate de medicină în care condiția pentru a fi admis este să spui că bărbații sunt însărcinați și pot avea menstruație? Cum va decurge nașterea când obstetricienii vor trebui să admită că sexul este „atribuit" la naștere într-o manieră mult prea autoritară? Ce încredere putem avea în medicii care sunt recrutați pe baza adeziunii lor

1. C. Hooven, *apud* K. Herzog, art. cit.

2. https://www.scientificamerican.com/article/beyond-xx-and-xy-the-extraordinary-complexity-of-sex-determination/. V. și H. Joyce, *Trans*, ed. cit., p. 67.

la teoria genului sau la teoria critică a rasei, mai degrabă decât pe baza competenței profesionale și a integrității etice?

În afară de aceste cazuri bine-cunoscute, eforturile de a elimina din limbaj tot ceea ce ne amintește de diferența dintre sexe reprezintă acum un eveniment cotidian. Foarte curios de observat, acești activiști woke cred sincer că, prin corectarea limbajului, vor reuși să transforme realitatea. Dacă limbajul nu va mai diferenția între bărbați și femei, atunci nu va mai exista nici o deosebire ca atare între bărbați și femei. În mod surprinzător, această respingere a realității corpului va consta mai întâi în eliminarea cuvântului „femeie" din limbajul cotidian, deoarece ar fi discriminatoriu. În asemenea măsură încât, la 19 octombrie 2021, romanciera feministă Margaret Atwood, autoarea romanului *Povestea slujitoarei**, a distribuit pe Twitter un articol din *Toronto Star* care pune următoarea întrebare: „Why can't we say «woman» anymore?" („De ce nu mai putem spune, astăzi, «femeie»?"). Se explică acolo, în legătură cu reportajul din *Lancet* despre „corpurile cu vagin", că „societatea riscă să intre pe o orbită exterioară a lingvisticii în care femeile, ca gen, și cuvântul «femeie», ca substantiv, sunt eliminate"[1].

Dacă limbajul șterge diferența dintre sexe, atunci diferența dintre sexe nu va mai exista. Sub pretextul de a nu jigni persoanele transgender, se scoate din ecuație lumea reală, în care bărbații și femeile încă există. Această dorință de a schimba

---

* *Povestea slujitoarei*, trad. Diana Marin Caea, Art, București, 2020 (n. tr.).

1. Articolul se întreabă dacă Aretha Franklin ar trebui să cânte „Mă faci să mă simt ca o persoană naturală cu vagin" (*You make me feel like a natural woman*), Shania Twain, „Vai, mă simt ca o persoană cu ciclu" (*Man, I feel like a woman*) sau Roy Orbison, „A, persoană frumoasă cu col uterin" (*Oh, pretty woman*). Faptul că Atwood a distribuit acest articol i-a contrariat pe mulți dintre fanii ei de pe Twitter.

limbajul în ideea că acțiunea în sine va transforma realitatea ține de gândirea magică. Simpla eliminare a denumirii unui organ sau a altuia nu este suficientă pentru a șterge diferența dintre sexe.

Consecințele acestor tentative de a face să dispară femeile se fac simțite până la cel mai înalt nivel. În timpul procesului de confirmare de către Senat a nominalizării lui Ketanji Brown Jackson la Curtea Supremă a SUA în martie 2022, o senatoare, în timpul unei discuții despre educația de gen, a întrebat-o dacă ar putea „defini cuvântul «femeie»". Judecătoarea, luată prin surprindere, a răspuns: „Nu pot", apoi a adăugat: „Nu în acest context, nu sunt biolog". Senatoarea nu a fost convinsă de acest răspuns, care, în opinia sa, ilustra pericolele unei educații woke. Femeile devin ceva misterios, care nu poate fi definit decât după studii științifice foarte aprofundate. Sensul cotidian al cuvântului „femeie" pare să se fi pierdut pentru totdeauna. Ironia poveștii este că, în cursul audierilor, judecătoarea Brown Jackson a fost încântată să fie prima „femeie" de culoare nominalizată la Curtea Supremă și a folosit acest cuvânt de paisprezece ori în două zile de audieri. Dar cum poate folosi un cuvânt despre care nu știe nimic? Dacă vrem să evităm discriminarea împotriva femeilor, nu ar trebui să știm, mai întâi, ce este o femeie? Întrebări dificile pentru o judecătoare de la Curtea Supremă a SUA care nu este biolog.

Această propagandă neîncetată începe să dea roade în rândul publicului larg. În Statele Unite, un sondaj realizat în decembrie 2021 pe un eșantion de 1.000 de adulți a constatat că 75% dintre cei chestionați au fost de acord cu afirmația că specia umană are doar două genuri, masculin și feminin, iar 62% dintre cei intervievați au fost chiar „foarte de acord" cu această afirmație. Reieșea însă, totodată, că 18% dintre cei incluși în

sondaj nu erau de acord cu această afirmație evidentă; la fel, 7% s-au declarat indecișii.[1] Cifrele sunt cel puțin uluitoare.

Persoanele trans *vs* lesbiene și feministe

Odată ce limbajul va fi fost schimbat, realitatea va trebui să fie transformată sau, mai exact, orice diferență între sexe va trebui eliminată din planul real. Acest lucru va avea o serie de consecințe în viața reală care, în mod paradoxal, vor dezavantaja în primul rând femeile. În ceea ce privește spațiile rezervate de obicei femeilor, o persoană de oricare dintre sexe care se identifică cu acest gen trebuie să poată avea acces la aceste spații: toalete, dușuri, dormitoare etc. Stilul de viață al femeilor și chiar siguranța lor sunt amenințate de bărbații trans care au devenit femei pe baza unei simple declarații: dacă spui că ești femeie, chiar dacă nu ai suferit o schimbare de sex, ar trebui, potrivit activiștilor trans, să fii recunoscut ca femeie. Femeile care le refuză bărbaților trans deveniți femei accesul la toaletele lor, femeile din închisoare care se plâng că aceștia sunt încarcerați în mijlocul lor, deși ar putea fi agresori sexuali, sportivele ale căror recorduri sunt spulberate de bărbați biologici – toate aceste femei ar putea fi considerate transfobe.

Iată motivele pentru care feministele „de modă veche" și activistele lesbiene se opun persoanelor transgender. Pentru asemenea feministe, corpul femeilor contează. Ele vor să-și păstreze identitatea de femei și spațiile pe care au reușit să și le construiască de-a lungul anilor. Activistele lesbiene sunt nevoite să sublinieze că sunt lesbiene tocmai pentru că le plac corpurile feminine, și nu cele masculine. Potrivit lui Kathleen Stock, „adevăratele lesbiene care refuză să facă sex cu aceste

1. V. sondajul pe https://www.rasmussenreports.com/ public_content/lifestyle/public_surveys/toplines_gender_identity_december_21_22_2021

persoane sunt considerate, în mod firesc, ca fiind transfobe – sau mai rău. Prin urmare, așa-numiților progresiști li se permite să numească fasciste femeile gay pentru că acestora nu le plac penisurile. Nu mă așteptam ca punctul culminant al gândirii mele filozofice să fie acela de a sublinia că oamenii nu își schimbă sexul și că lesbienele nu au penisuri"[1]. După cum spune fără menajamente în altă parte, „dacă ești lesbiană, nu este pentru că îți plac în mod special penisurile". Dar activistele trans care au devenit femei sunt indignate de faptul că lesbienele le pot refuza avansurile și denunță „fetișismul lor genital". Faptul că bărbații trans care au devenit femei au păstrat un organ genital masculin nu este o problemă: ei au inventat deja un nou termen, *ladydick*, „p... unei femei", pentru a se referi la atributele masculine pe care le-au păstrat, în ciuda tranziției. După cum relatează Helen Joyce, aceste persoane trans spun că, „în funcție de cine îl deține, un penis poate fi un organ sexual feminin"[2]. În orice caz, nici o femeie nu ar trebui să invoce existența unui penis pentru a refuza un bărbat trans care a devenit femeie. Mai general, în viața de zi cu zi, lesbienele pot fi atacate de acești bărbați trans: dacă refuză să aibă relații cu „femei" care au încă penis, aceste lesbiene sunt numite TERF (*trans-exclusionary radical feminist*). Activistele trans, comunicatoare inteligente, au inventat acest acronim (*feministă radicală trans-exclusivă*) pentru a le desemna pe acele feministe, în

1. R. McLiam Wilson, „Kathleen Stock: «Je ne m'attendais pas à ce que le point culminant de ma réflexion philosophique soit de faire remarquer que les lesbiennes n'ont pas de pénis»", *Charlie Hebdo*, 29 dec. 2021.

2. H. Joyce, *Trans*, ed. cit., pp. 66–67. Potrivit Facultății de Medicină de la Universitatea din Carolina de Nord, anumite organe nu ar trebui să fie prezentate ca aparținând anumitor genuri. De exemplu, un penis nu este un organ specific sexului masculin. V. https://www.thecollegefix.com/unc-med-school-moves-ahead-with-plans-to-root-instruction-in-dei-teach-organs-arent-gender-specific/

special lesbiene, care se opun invadării spațiilor lor de către persoanele trans. Pe de altă parte, dacă bărbații trans spun că sunt femei, nimeni nu ar trebui să le pună la îndoială cuvântul, cu atât mai puțin lesbienele.

Este important să ne dăm seama că problema genului, așa cum transpare în centrul luptelor actuale ale LGBTQI, nu mai are prea multe de-a face cu lupta pentru drepturile homosexualilor și lesbienelor. Acum, „T" (trans) din acronim este cel care se află în centrul atenției. Confruntările au devenit extrem de virulente: aproape în fiecare an, la evenimentele Gay Pride din Anglia și Franța, izbucnesc ciocniri între activiștii trans și lesbiene. Acestea sunt pur și simplu feministe sau lesbiene care manifestă pentru a-și apăra dreptul la o viață proprie, în spații pentru femei, fără a fi obligate să considere ca fiind femei bărbații trans care se declară femei, dar care, din punct de vedere fiziologic, au rămas bărbați.

În mod similar, un deținut de sex masculin care se identifică drept femeie ar trebui să poată avea acces la o închisoare pentru femei, chiar dacă le deranjează sau le pune în pericol pe femeile și, uneori, pe copiii care sunt încarcerați împreună cu ele. Din ce în ce mai des, după cum observă Helen Joyce, „bărbații care au violat și ucis femei sunt transferați în închisorile pentru femei"[1], cu consecințe dramatice pentru siguranța acestora din urmă. Problema este că preferăm să punem în pericol majoritatea în beneficiul unei minorități restrânse de activiști convinși, care se prezintă ca fiind veșnice victime. Drepturile lor ca persoane trans sunt mai presus de siguranța femeilor din penitenciare. Scriitoarea J.K. Rowling nu a ezitat să își agraveze situația atunci când, pe 12 decembrie 2021, a postat pe Twitter

1. *Ibid.*, p. 8.

următoarele cuvinte la adresa poliției, care acum înregistrează bărbații care au violat femei ca fiind femei, doar pentru că ei susțin că sunt femei: „Războiul este pace. Libertatea este sclavie. Ignoranța este putere. Bărbatul cu penis care te-a violat este femeie"[1]. Referința la Orwell nu ar fi putut fi mai bine aleasă – la urma urmei, trăim în plin *1984*. Temerara Rowling continuă lupta.

În mod similar, competițiile sportive feminine sunt din ce în ce mai deschise bărbaților trans care se declară femei, fără a se ține cont de considerentele fiziologice. În martie 2022, de exemplu, înotătoarea transgender Lia Thomas a câștigat cu ușurință proba de 500 de metri liber la campionatele universitare feminine americane: cu patru ani mai devreme, Lia Thomas concura încă în probele pentru bărbați. După cum arăta clar Linda Blade, fostă campioană și antrenoare de atletism, aceste revendicări vor însemna, în cele din urmă, sfârșitul competițiilor feminine. Blade citează un mesaj distribuit pe Twitter de către un bărbat trans devenit femeie, care a fost acceptat în competițiile de arte marțiale mixte (MMA) pentru femei și care se lăuda că și-a masacrat două dintre adversarele de sex feminin, făcând aluzie la mesajele distribuite de J.K. Rowling: „Ca să se știe, am făcut două [femei] KO. Una dintre ele a avut o fractură de craniu, cealaltă nu. Și, ca să știți, mi-a plăcut să fac asta. Vedeți, îmi place să zdrobesc în cușcă TERF-urile (feministe radicale trans-exclusive) care spun prostii transfobe. E o fericire! Fără supărare"[2]. Urmau două emoji, unul ce făcea cu ochiul, celălalt cu un sărut. Supuse activismului trans, una după alta, federațiile sportive deschid competițiile

1. https://twitter.com/jk_rowling/status/1470092815506063365

2. Mesaj din 16 iun. 2020, republicat în L. Blade, *Antisportif: Le transactivisme et l'obscurantisme à l'assaut du sport féminin*, Rebel News, Toronto, 2020, p. 25.

feminine sportivilor de sex masculin care se autoidentifică drept femei, fără nici un criteriu fiziologic. Blade luptă împotriva acestei tendințe profund misogine: „Să fim realiști: sportul este o activitate bazată pe biologie. Recomandarea de a deschide sportul feminin pentru bărbați este, cel mai probabil, indiferent de intenție, cea mai misogină decizie luată vreodată în istoria sportului"[1]. De fapt, „din punct de vedere statistic, sportivii de sex masculin sunt cu 40% mai mari, cu 15% mai rapizi, cu 30% mai performanți și cu 25-50% mai puternici decât omologii lor de sex feminin, indiferent de orice intervenție hormonală. Există un motiv pentru care recordurile mondiale ale bărbaților în sporturi precum halterele și atletismul sunt în mod sistematic mai notabile decât cele ale femeilor"[2]. Ideea că bărbații trans care au devenit femei sunt femei semnalează sfârșitul sportului feminin, iar revendicarea trans a devenit un mijloc de a înlătura definitiv femeile din sport.

Autoarea seriei *Harry Potter*, J.K. Rowling, nu a scăpat de represalii deoarece le-a reamintit oamenilor că diferența sexuală există. Într-un mesaj distribuit pe Twitter către cei paisprezece milioane de urmăritori ai săi îi lua apărarea Mayei Forstater, care fusese concediată de ONG-ul american la care lucra deoarece scrisese pe aceeași rețea de socializare că „o femeie nu este un bărbat"; altfel spus, un bărbat trans devenit femeie nu este femeie, ci rămâne bărbat din punct de vedere biologic. Această militantă feministă a considerat că drepturile femeilor sunt amenințate de o extindere abuzivă a sensului termenului „femeie", inclusiv în viața lor de zi cu zi. Potrivit lui Forstater, extinderea radicală a definiției juridice a „femeii" în sensul includerii atât a bărbaților, cât și a femeilor face ca acest concept să fie lipsit de sens, mai ales că va submina

1. *Ibid.*, p. 22.
2. *Ibid.*, p. 66.

drepturile și siguranța femeilor. Într-adevăr, majoritatea bărbaților transgender care devin femei își păstrează organele genitale cu care s-au născut. Dacă li se permite accesul în vestiare, dormitoare, închisori și în echipele sportive feminine, acestea din urmă „vor fi private de facto de intimitate, siguranță și echitate"[1]. Cazul a ajuns în instanță, Maya Forstater dând în judecată angajatorul care o concediase pentru discriminare. În decembrie 2019, instanța a pronunțat o hotărâre împotriva ei pe motiv că ideile sale erau „incompatibile cu demnitatea umană și cu drepturile fundamentale ale altora". Dar opinia publică i-a luat în mod categoric partea Mayei Forstater în fața întrebărilor absurde adresate de către avocatul angajatorului său: „Cum a ajuns la convingerea «fără precedent» că sexul uman este imuabil? Pe ce bază a crezut ea că bărbații nu pot deveni femei? Ar putea numi filozofi care au fost de acord cu ea? Cum ar putea cunoaște sexul unei persoane dacă nu a fost prezentă la nașterea acesteia?"[2] După cum notează Helen Joyce în relatarea sa despre audiere, publicul a izbucnit în râs. La 10 iunie 2021, un tribunal a anulat hotărârea, declarând că singurele opinii care nu pot fi protejate prin lege sunt cele în favoarea „nazismului sau a totalitarismului". Cu toate acestea, propunerea Mayei Forstater conform căreia „sexul este imuabil și nu trebuie să fie confundat cu identitatea sexuală" nu se încadrează în această categorie: „Ideile critice ale reclamantei cu privire la gen, care sunt împărtășite pe scară largă și care nu urmăresc să invalideze drepturile persoanelor transsexuale, în mod clar nu se încadrează în această categorie"[3]. Opiniile Mayei Forstater sunt „idei filozofice" și, prin

1. Cu privire la acest proces, v. C. Habib, *La question trans*, ed. cit., pp. 18–25.

2. *Apud* H. Joyce, *Trans*, ed. cit., p. 262.

3. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60c1cce1d3bf7f4bd9814e39/Maya_Forstater_v_CGD_Europe_and_others_UKEAT0105_20_JOJ.pdf

urmare, aceasta are dreptul de a-și da în judecată angajatorul pentru discriminare. La sfârșitul procesului, Forstater a declarat: „A fi femeie este o realitate materială. Nu este vorba despre o deghizare sau un sentiment. Instituțiile care pretind că sexul nu contează devin locuri ostile pentru femei, în special"[1].

Rowling și-a agravat situația vorbind despre o altă organizație care se referea la crearea „unei lumi mai echitabile pentru persoanele cu menstruație". Ea tranșase cu umor situația: „«Oamenii care au menstruație». Sunt sigură că exista un cuvânt pentru asta. Să mă ajute cineva. *Wumben*? *Wimpund*? *Woomud*?"[2] Și sugera că poate ar fi fost mai potrivit cuvântul „femei". O dublă provocare. S-ar fi putut crede că Rowling era în afara oricărui atac la persoană, dar angajații Hachette UK au manifestat pentru a opri publicarea ei. După cum subliniază Douglas Murray, din fericire, „adulții care conduc industria pot ignora cele mai înverșunate proteste ale angajaților", dar, într-o zi, membrii woke care protestează vor fi adulții care conduc editura, și acesta va fi sfârșitul lui J.K. Rowling.[3] Foarte puțini sunt cei care au curajul, dar și renumele lui J.K. Rowling de a ține piept acestor mici mulțimi amenințătoare de pe rețelele de socializare.

Războiul cu realitatea

Teoria genului se străduiește să șteargă diferența dintre sexe și corpuri. Totodată însă, ține să șteargă orice amintire a lumii reale, de exemplu, lumea în care femeile sunt însărcinate și

1. https://news.sky.com/story/maya-forstater-woman-who-lost-job-over-transgender-views-wins-appeal-against-employment- tribunal–12329249

2. Mesaj pe Twitter din 6 iun. 2020.

3. D. Murray, „Publishing is now a Left-wing bubble: A letter filled with hysterical analogies indicated an industry in crisis", *UnHerd*, 7 mai 2021.

bărbații nu, pentru a nu-i „jigni" pe locuitorii lumii imaginare a genului. În cazul genului, avem de-a face pentru prima dată cu dezvoltarea unui fel de solipsism radical, care crede nu doar că există exclusiv conștiințe, dar și că aceste conștiințe creează lumea. Iar acest solipsism devine o iluzie de masă, încurajată de dezvoltarea vieții virtuale.

Modelul este destul de simplu: îmi spun mie însumi că sunt de un gen sau altul, deci trebuie să fiu tratat ca și cum aș fi de acel gen (faimoasa problemă a „pronumelui"), iar lumea trebuie să se adapteze la convingerea mea. Întregul sistem juridic va fi schimbat, începând cu starea civilă. Limbajul comun va fi complet reconstruit, deoarece definițiile sale obișnuite nu vor mai fi valabile: femeile vor avea penisuri, iar bărbații, menstruație. Am putea merge chiar mai departe, și de aici începem: de ce să nu spunem că oamenii sunt animale sălbatice sau nori? În primul caz, am vorbi de *therians* (de la grecescul *therion*, animal sălbatic) iar în cel de-al doilea, de *otherkins* (alte specii). Și aceste identități puțin probabile au fost create prin intermediul comunităților formate pe internet.[1] Lumea devine astfel o iluzie și, pentru cei care rămân atașați de realitate, un adevărat haos, mai ales că aceste identități vor fi mereu supuse revizuirii: fluiditatea genului înseamnă că poți fi asta sau cealaltă sau orice altceva de la o zi la alta. Ceea ce până de curând numeam iluzie sau tulburare de personalitate devine acum „identitate fluidă".

Vedem, așadar, că cei mai extremiști militanți ai teoriei genului s-au angajat într-un adevărat război împotriva realității, un război la care este obligatoriu să participăm. Scopul lor este acela de a ne împiedica să observăm că lumea reală există, că facem parte din aceasta și că suntem atașați de ea. Este vorba

1. În acest sens, v. J.-F. Braunstein, *La philosophie devenue folle*, ed. cit., pp. 137–138.

chiar de a avea siguranța că următoarele generații se vor desprinde de realitate pentru a circula în această lume iluzorie pe care vor să o creeze activiștii de gen, în care identitățile ar fi total fluide și instabile și în care corpurile nu ar fi decât suporturi pasive pentru o identitate sau alta. Cert este că, prin intermediul unor astfel de lumi imaginare, nu vom fi departe de metaversul la care lucrează în prezent Facebook, care încearcă să implementeze universul realității augmentate anunțat în filmul *Ready Player One* al lui Spielberg. Această evadare din realitate și-a găsit deja un loc în lumea virtuală a internetului, unde identitățile sunt pur declarative și unde identificările, în special cele de gen, sunt fluide și infinite. Viața pe internet este lumea materializată a „afirmării de gen": pe internet, identitățile sunt neverificabile și îți poți schimba identitatea prin simpla bifare a unei căsuțe pe Instagram sau dintr-o aplicație de dating. Jocul cu identitățile devine apoi complet natural. Bineînțeles, poți întâlni oameni *in the real life*, în lumea reală, dar acest lucru este mult mai dureros: în lumea reală, nu știi niciodată ce se poate întâmpla, poți chiar să iei un virus. Tinerii internauți se simt tot mai stânjeniți atunci când vine vorba de interacțiunea cu lumea reală, iar izolarea impusă de pandemia de Covid nu pare să fi îmbunătățit situația. Această seducție exercitată de lumea virtuală este o tendință de fond: am văzut-o în țări precum Japonia, unde, de la sfârșitul anilor '90, a avut loc o proliferare a fenomenului *hikikomori*: tinerii, în special băieți, rămân izolați în fața calculatoarelor luni sau ani la rând, fără nici un contact cu lumea reală, și încep să reprezinte o adevărată problemă pentru societate.[1]

Această fugă dinspre lumea reală spre o lume imaginară are, fără îndoială, explicații mai profunde, care țin de stilul de viață adoptat de ceva vreme de societatea noastră. În ultima sa carte,

1. Termenul provine dintr-un cuvânt japonez care înseamnă „a se claustra", „a se retrage".

The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy (*Revolta elitelor și trădarea democrației*), publicată după moartea sa, în 1995, Christopher Lasch dădea dovadă de o extraordinară clarviziune în acest sens: astfel, el spune că aceste „elite", prin natura activității lor, au pierdut complet contactul cu realitatea și îi disprețuiesc pe cei ce prestează munci fizice sau încă sunt conectați la lumea reală. Singura activitate considerată cu adevărat „creativă" de către elitele contemporane este propria lor activitate, care constă într-o „serie de operații mentale abstracte efectuate într-un birou, de preferință cu ajutorul calculatoarelor"[1]. Noile elite nu produc bunuri materiale, ci doar creează operațiuni mentale, ceea ce le îndepărtează inevitabil de lume: nu sunt preocupate în nici un fel de asigurarea hranei, a adăpostului sau a altor necesități. „Categoriile intelectuale sunt fatalmente îndepărtate de latura fizică a vieții [...]. Ele trăiesc într-o lume a abstracțiilor și a imaginilor, o lume virtuală care constă în modele computerizate ale realității – o «hiperrealitate», cum i s-a spus –, spre deosebire de realitatea fizică imediată și palpabilă în care trăiesc oamenii obișnuiți."[2] De aici și credința lor în „construcția socială a realității", o „dogmă centrală a gândirii postmoderne" care „reflectă experiența lor de a trăi într-un mediu artificial, din care tot ceea ce rezistă controlului uman a fost riguros alungat". „Clasele intelectuale s-au separat nu numai de lumea comună din jurul lor, ci și de realitatea însăși."[3] Această observație a fost confirmată de dezvoltarea internetului și a unei lumi complet virtuale. Într-un fel, epidemia de Covid a servit ca un semnal de alarmă, afectându-i în moduri foarte diferite pe cei ce pot lucra de la distanță („telelucrători") și pe „lucrătorii de modă veche", cei care ne-au

1. C. Lasch, *La révolte des élites et la trahison de la démocratie*, Champs/Flammarion, Paris, 2007, p. 32.

2. *Ibid.*

3. *Ibid.*

permis să supraviețuim în timpul izolării, asigurându-ne toate nevoile de bază și riscându-și viața pentru a avea grijă de noi. Cei mai afectați sunt oamenii care nu au putut să se izoleze sau a căror stare de sănătate preexistentă era șubredă – altfel spus, cu precădere cei săraci, indiferent de rasă sau sex. După cum remarca de curând Joshua Mitchell, există o adevărată „scindare" în societățile occidentale între „clasa digitală" și „lucrătorii din lumea reală": „Dacă poți să stai în carantină, să-ți comanzi alimentele pe internet, să te distrezi pe calculator și să-ți câștigi existența pe Zoom, faci parte din clasa digitală. Dacă îți faci singur cumpărăturile, nu ai un cont Netflix sau Amazon și produci lucruri pentru distribuție, ești membru al celeilalte clase"[1]. Apoi, autorul notează: „Visul clasei digitale este acela al unei lumi fără haosul «lucrurilor», o lume fără limite și, în special, o lume fără dezavantajele de a fi bărbat sau femeie muritori, într-o comunitate de care ești atașat de la naștere". Membrii lumii reale nu au acest vis: „Ei trăiesc așa cum a trăit omenirea din punct de vedere istoric, într-o lume definită de timp și loc, înconjurați de obiecte, implicați în treburile vieții concrete".

Această idee a fost dezvoltată și de Matthew Crawford, care consideră că pierderea „contactului" cu realitatea este unul dintre principalele motive ale crizei contemporane. Cea mai recentă carte a sa a fost publicată în limba franceză sub titlul *Prendre la route.*[2] Autorul arată că șofatul este o activitate care

1. J. Mitchell, „L'Occident a telle culpabilité qu'il est prêt à détruire sa civilisation pour en sortir", *Le Figaro*, 9 octombrie 2021.

2. M. Crawford, *Prendre la route: Une philosophie de la conduite* [*La drum: O filozofie a comportamentului*], La Découverte, Paris, 2021. Titlul american are o rezonanță mai puțin spirituală și mai libertară: *Why We Drive: Toward a Philosophy of the Open Road* [*De ce mergem cu mașina: Către o*

ne pune în contact permanent cu realitatea, deoarece ținem cont de pericolele de pe șosea, schimbăm vitezele, frânăm, încetinim, accelerăm și așa mai departe. Există o adevărată plăcere de a conduce, care ne permite să ne asumăm riscuri moderate și, în special în cazul pilotajului sportiv sau al pilotajului de testare, să înfruntăm periculos realitatea, să ne asumăm riscuri calculate și să ieșim nevătămați. Crawford este îngrijorat de perspectiva vehiculelor complet autonome: el afirmă că, în ciuda tuturor urmărilor pozitive în materie de siguranță, aceste mașini autonome ne vor transforma în pasageri ai propriilor vieți, în timp ce până acum noi eram actorii. Este clar că, atunci când nu vom mai fi nevoiți să conducem, nu vom face altceva decât să ne uităm la un ecran cu reclame ale magazinelor de pe drum sau, mai ales, pentru Amazon, Google și alți giganți tehnologici. Crawford scrisese anterior alte două cărți fascinante despre această problemă a pierderii contactului cu realitatea: *Shop Class as Soulcraft: An Inquiry Into the Value of Work* și *The Case for Working with Your Hands: Or Why Office Work is Bad for Us and Fixing Things Feels Good.* Această pierdere a contactului cu realitatea ne diminuează nu numai sensibilitatea și capacitatea de a cunoaște frumusețea și diversitatea lumii. Confruntările uneori dure cu lumea reală ne făceau să apreciem dependența noastră de ea, ca și capacitatea noastră relativă de a o depăși. Aceste schimburi au reprezentat, în același timp, o școală a grijii față de individ și față de diversitatea lumii, un îndemn la risc și la curaj, și ne-au permis să ne apreciem libertatea, care este pusă mereu la încercare în această relație cu lumea. Realitatea există, iar atunci când ne îndepărtăm prea mult de ea, pierdem controlul asupra vieții noastre, asupra

---

filozofie a drumului deschis], (William Morrow, New York, 2020). Ediția britanică are un subtitlu și mai explicit: *On Freedom, Risk and Taking Back Control* [*Despre libertate, risc și preluarea controlului*].

unei vieți cu adevărat umane. În fața ecranului, toate aceste valori dispar rapid.

Este cel puțin îngrijorător că acest război necruțător împotriva realității e dublat de eforturile marilor companii tehnologice de a ne încuraja să lăsăm realitatea în urmă și să trăim în lumea virtuală a metaversului. S-ar putea crede că ideea de lume virtuală nu are viitor. Totuși, promotorii lumilor virtuale pornesc de la un raționament perfect coerent și destul de convingător. Marc Andreessen, fondatorul companiei Netscape și membru al consiliului de administrație al companiei Meta, noul nume adoptat de Facebook, dezvăluie punctul de plecare, și anume ideea că „majoritatea ființelor umane au o viață săracă, tristă și inutilă". Rari sunt cei care se bucură de ceea ce el numește un „privilegiu al realității". „Foarte puțini oameni trăiesc într-un mediu real care este bogat, plin de lucruri încântătoare, de decoruri splendide, de stimuli variați și indivizi fascinanți cu care să stea de vorbă, să muncească și să-și petreacă timpul"; „toți ceilalți, imensa majoritate, nu au privilegiul realității – lumea lor online este sau va fi incomensurabil mai bogată și mai satisfăcătoare decât mai toate mediile fizice și sociale din lumea reală"[1]. La obiecția pe care i-ar putea-o face privilegiații c-ar fi mai bine să se îmbunătățească realitatea existentă decât i să se ofere majorității omenirii o lume virtuală, Andreessen răspunde: „Realitatea a avut la dispoziție cinci mii de ani pentru a se îmbunătăți, și e clar că încă îi dezamăgește pe cei mai mulți; nu cred că ar trebui să mai așteptăm încă cinci mii de ani pentru a vedea dacă, în cele din urmă, va recupera lipsurile. Ar trebui să construim – și deja construim – lumi online care să facă viața, munca și dragostea minunate pentru toată lumea, oricât de privată de realitate ar fi". Dezmoșteniții sorții vor fi fericiți

1. N. Soldo, „The Dubrovnik Interviews: Marc Andreessen – Interviewed by a Retard", *Substack*, 31 mai 2021.

să se alăture lumilor virtuale. E remarcabil cinismul acestui antreprenor, dar modelul său de afaceri este, evident, convingător: oamenii săraci care duc o viață mizerabilă sunt mai numeroși decât oamenii bogați aflați în aceeași situație, așa că hai să-i trimitem să se zbenguie în lumea virtuală. Astfel, cei cu „privilegiul realității" vor fi în sfârșit lăsați să se bucure în pace de frumusețea lumii reale...

III. O RELIGIE CONTRA UNIVERSALISMULUI
Teoria critică a rasei

Celălalt subiect care-i inflamează pe adepții woke este acela al rasei. Și aici se vorbește despre exacerbarea scindărilor din societate. Și aici, propunerile contradictorii sunt regula. Activiștii woke se prezintă ca fiind „antirasiști", dar mai presus de toate nu vor să pună capăt obsesiei rasiale, care se află de prea mult timp în centrul societăților noastre. Într-un moment în care teoriile rasiste au fost complet discreditate, acești activiști, care se prezintă drept „rasialiști", dezvoltă în schimb o nouă „disciplină", „teoria critică a rasei", care reafirmă în mod constant necesitatea de a percepe relațiile sociale și întreaga viață umană în termeni de rasă. A omite chestiunea rasei, a fi „orb la diferențele de culoare", ar fi cea mai răspândită și mai gravă formă contemporană de rasism. Din punctul lor de vedere, oamenii trebuie să fie întotdeauna percepuți și tratați diferit în funcție de rasa lor. Cei care resping această abordare bazată pe rasă sunt stigmatizați ca fiind adevărații rasiști. Iar pentru a combate inegalitățile dintre rase, aceiași activiști propun nu eliminarea discriminării, ci o nouă discriminare: pur și simplu inversată. Această teorie critică a rasei, cândva limitată la universitățile americane, inițial la facultățile de drept, tinde acum să fie prezentă în tot sistemul școlar american, de la grădiniță până la universitate, iar în prezent, și în sistemul de învățământ francez. O vedem însă prezentă și în toate marile

companii americane și internaționale, cu toate inițiativele în favoarea „Diversității, Echității, Incluziunii" (DEI). Și aici, ca și în cazul genului, se consideră că e necesară o reeducare majoră.

Componenta „antirasistă" a mișcării woke este extrem de importantă în Statele Unite, moștenire a trecutului de sclavie al negrilor. În ultimii ani, aceste idei s-au aflat în centrul politicii americane, mișcarea Black Lives Matter luând un avânt uriaș în urma mai multor cazuri foarte mediatizate de violență a forțelor de poliție împotriva persoanelor de culoare; la aceasta a contribuit și „Proiectul 1619" al publicației *New York Times*, care își propune să rescrie întreaga istorie americană ca pe o istorie a sclavilor. În jurul mișcării Black Lives Matter, curentul woke a căpătat recent o dimensiune cu adevărat revoluționară, stârnind temeri cu privire la pacea civilă americană.[1] Acest antirasism a fost apoi exportat în întreaga lume occidentală odată cu moartea lui George Floyd.

Sub pretextul a ceea ce se va numi „intersecționalitate", se dezvoltă o mișcare care își propune să reunească luptele de rasă, gen, clasă și toate luptele celorlalte comunități care se simt oprimate. Aceste mișcări militante încep, desigur, să pătrundă în Franța, cu câteva adaptări. Aici, antirasismul a fost aclimatizat, cel mai adesea, prin înlocuirea negrilor cu totalitatea imigranților din fostele colonii franceze, care sunt în continuare „colonizați" în cartiere și care, prin urmare, merită să fie numiți „Indigènes de la République" (indigeni ai Republicii), potrivit partidului care pretinde că-i reprezintă. Moartea lui

1. În ceea ce privește istoria acestui nou antirasism, v. studiul deosebit de bine documentat al lui Olivier Moos, „Les Jacobins de l'antiracisme", supliment la *L'Antipresse*, nr. 249, 6 sept. 2020, https://antipresse.net/docs/pdf/Moos-Jacobins.pdf

Adama Traoré, pusă alături de cea a lui George Floyd, a dus la o demonstrație care a adunat 20.000 de persoane la Paris, în iunie 2020. Ulterior, sora lui Adama, Assa Traoré, a devenit o figură mediatică de prim rang, apărând pe coperta revistei *Time*, unde a fost salutată ca fiind unul dintre „gardienii anului" în materie de idealuri democratice. Ea a devenit un nou simbol al modei, făcând reclamă la pantofii Louboutin.[1]

Rasismul este pretutindeni

Acest nou și ciudat „antirasism" se bazează, în principal, pe două noțiuni: „rasismul sistemic" și „privilegiul rasei albe". A vorbi de „rasism sistemic" presupune că albii sunt în mod necesar rasiști și că acest lucru nu depinde în nici un fel de opțiunile sau de responsabilitatea lor individuală. Iar afirmarea „privilegiului alb" are ca scop să-i convingă pe oamenii din rasa albă că sunt vinovați din naștere de această apartenență a lor sau, cum spun rasiștii, de „albeața" lor, *whiteness*. E un privilegiu din naștere, pe care va fi foarte greu, dacă nu imposibil, să-l ispășești. Noul antirasism are o formă populară, atât în cadrul mișcării Black Lives Matter, cât și în lucrările unor autori precum Robin DiAngelo, Ibram X. Kendi, Ta-Nehisi Coates și Layla Saad. În Statele Unite, cărțile lor, răsunătoare bestselleruri, sunt recomandate sau chiar impuse de guvern, inclusiv de Departamentul Apărării, ca și de sindicatele profesorilor și numeroase universități și firme private. De asemenea, autorii respectivi sunt consultanți foarte căutați în domeniul diversității, transmițându-și

1. În mod similar, Rokhaya Diallo, militantă antirasistă, pășește pe podium ca model pentru L'Oréal în timpul Săptămânii Modei, în încercarea de a deconstrui „stereotipul" tradițional al „pariziencei", stereotip despre care se spune că discriminează femeile de culoare.

mesajul la un preț piperat, pentru un public larg. Cărțile lor sunt asemănătoare manualelor de *self help*, de „dezvoltare personală", care ar trebui să ne ajute să „trăim bine". În general, se adresează albilor presupuși vinovați, pentru a le atrage atenția asupra privilegiilor pe care le dețin și pentru a-i îndemna să se pocăiască. Sub pretextul de a-și face cititorii să înțeleagă „cum pot deveni antirasiști", cum zice titlul cărții lui Ibram X. Kendi[1], vândută în două milioane de exemplare, autorii au ca obiectiv principal să-i facă pe cititorii lor, majoritatea albi, să înțeleagă cât de rasiști și de vinovați sunt, chiar dacă ei nu se consideră astfel. Iată cum vorbim de fapt despre cărți de *self hate*, de ură de sine, nu de *self help*; sunt cărți care ne învață cum să ne detestăm efectiv pe noi înșine. Succesul lor este garantat în fața unui public de cititori albi educați, care se complac de zeci de ani într-o vinovăție difuză.[2]

Paradoxul acestor noi antirasiști care propovăduiesc „teoria critică a rasei" este că ei nu mai vor să elimine noțiunea pseudo-științifică de rasă, așa cum era cazul antirasiștilor tradiționali. Deși cultura occidentală a reușit să se debaraseze de această noțiune toxică după cel de Al Doilea Război Mondial, ea revine acum în științele sociale și în activismul antirasist, obsedat de rasă. Până în prezent, antirasiștii susțineau că însuși faptul de a lua în considerare „rasa" era rasist și că toți oamenii ar trebui să fie tratați în mod egal, indiferent de trăsăturile lor fizice. De asemenea, ei credeau că fiecare om era responsabil pentru

1. Născut Ibram Henri Rogers, a ales să-și schimbe numele când s-a căsătorit. Kendi înseamnă „persoana iubită" în limba meru din Kenya, iar „X" din prenumele său vine de la Xolani, care înseamnă „pace" în limba zulu, dar probabil că se referă și la Malcolm X.

2. Pentru o critică subtilă a acestei noțiuni de vinovăție, v. M. Eddé, *La mémoire coupable*, Bouquins, Paris, 2022.

faptul de a fi sau a nu fi rasist. În fine, demonstrau că noțiunea de rasă nu are nici o bază științifică.

Noii antirasiști-rasiști susțin, dimpotrivă, că rasele există, că este esențial să le luăm în considerare pentru a înțelege lumea socială și că, pentru a combate rasismul, nu trebuie să tratăm toate ființele umane în același mod. După cum explică foarte populara Robin DiAngelo în *White Fragility* (*Fragilitatea albilor*), este imposibil de înțeles modul în care funcționează societățile fără această noțiune de rasă: „Deși nu există o rasă biologică așa cum o înțelegem noi, rasa, în calitate de construct social, este purtătoare de sens și modelează fiecare aspect al vieții noastre"[1]. Totul este interpretat în termeni de rasă. Faptul că rasa este acum mai degrabă „socială" decât biologică nu presupune vreo diferență, deoarece apartenența rasială se manifestă, de fapt, prin culoarea pielii. Ideea este că rasa explică fiecare aspect al vieții noastre, fie el economic, social, cultural sau amoros. Rasa se află, acum, peste tot.

Principalul obiectiv al antirasismului contemporan este de a lărgi cât mai mult posibil domeniul de aplicabilitate al acuzației de rasism. Și asta cu scopul de a arăta că istoria occidentală a fost întotdeauna rasistă, ceea ce invalidează toate producțiile sale culturale, științifice, artistice și tehnice, care sunt în totalitate rasiste și, în plus, machiste. Tot ceea ce s-a produs în trecutul nostru rușinos este în realitate rasist și sexist. Sunt afirmații preluate în prezent de mulți profesori universitari occidentali. Și iarăși, oricine le contestă este denunțat pe rețelele de socializare, etichetat drept rasist sau adept al supremației albilor și, dacă este posibil, concediat de la locul de muncă. Și iarăși, puțini sunt cei care îndrăznesc să atragă atenția asupra faptului că tocmai a defini o ființă umană după

1. R. DiAngelo, *Fragilité blanche: Ce racisme que les Blancs ne voient pas*, Les Arènes, Paris, 2018, p. 31.

culoarea pielii și a face din ea o victimă sau un vinovat etern se numea odinioară rasism.

„Toți albii sunt rasiști"

Faptul că rasismul este „sistemic" înseamnă că scapă de sub controlul tuturor, că este legat de dominația albilor și de „privilegiul alb" și că, prin urmare, toți albii sunt rasiști. Această idee este clar exprimată de activista rasialistă Barbara Applebaum: „Punctul relevant, deocamdată, este că toți albii sunt rasiști sau complici întrucât beneficiază de privilegii la care nu pot renunța de bunăvoie"[1]. Este greu de înțeles de ce activiștii rasialiști se prefac a nu înțelege că tocmai această formulă, „toți albii sunt rasiști sau complici", reprezintă rasism pur și simplu, mai ales dacă este susținută de afirmația că nici o persoană de culoare nu este rasistă. Acest „rasialism" este un rasism inversat, dar tot rasism.

În măsura în care rasismul este „sistemic", el n-ar mai constitui manifestarea unei prejudecăți individuale, a unei afirmări insuportabile a superiorității unei rase, în acest caz a rasei albe asupra rasei negre. Acesta devine complet independent de voința actorilor. Rasismul nu mai este, prin urmare, o vină individuală care trebuie corectată și pedepsită. Trebuie să ne întoarcem la o responsabilitate colectivă, de exemplu cea a albilor față de negri. Robin DiAngelo este foarte explicită în critica sa la adresa acestui individualism, legându-l de un universalism pe care îl detestă la fel de mult. Deplânge faptul că noi, albii, ne reprezentăm pe noi înșine ca fiind „oameni universali" și, prin urmare, ca oameni abstracți care nu sunt nici

1. B. Applebaum, *Being White, Being Good: White Complicity, White Moral Responsibility, and Social Justice Pedagogy*, Lexington Books, Lanham, 2010, p. 15.

rasializați, nici rasiști. Potrivit lui DiAngelo, acest aspect se află în centrul rasismului sistemic: albii sunt învățați să-și perceapă propriile puncte de vedere ca și cum ar fi obiective. „Credința în obiectivitate, cuplată cu poziționarea albilor ca situându-se în afara rasei – și reprezentând, prin urmare, norma umanității –, ne permite să ne vedem pe noi înșine ca ființe umane universale."[1] Ceea ce spune ea este destul de semnificativ și reprezintă unul dintre motivele pentru care adepții woke amintesc atât de mult de Gustave Le Bon și de „psihologia mulțimilor": sunt luate în considerare doar identitățile comunitare, cu tot ceea ce poate fi insuportabil pentru indivizii autonomi, pentru oamenii care se străduiesc să fie cu adevărat liberi. Ca întotdeauna în gândirea woke, DiAngelo cere să se pună capăt responsabilității individuale și vrea să se revină la o viziune asupra responsabilității de grup: „albii" sunt vinovați în raport cu „negrii". Este aceeași dorință de a „scăpa de individ" de care vorbea Bret Easton Ellis. Dar, bineînțeles, nu doar albii protestează împotriva acestei atribuiri, dimpotrivă. Lingvistul de culoare John McWhorter deplânge faptul că astfel de teorii elimină ideea de emancipare individuală. El regretă și revenirea la ceea ce descrie ca fiind o gândire „tribală". Doctrina noilor Aleși woke – ceea ce McWhorter numește „electism" și asupra căruia vom mai reveni – „ne interzice nouă, celor care nu suntem albi, să fim persoane individuale, pe baza ideii că rasismul alb este atât de puternic, încât definiția noastră

1. R. DiAngelo, *Nice Racism: How Progressive White People Perpetuate Racial Harm*, Beacon Press, Boston, 2021, p. 31. Trebuie precizat că Robin DiAngelo este ea însăși albă. Singura identitate oarecum victimizantă pe care o poate invoca este aceea de a fi de origine italo-americană, dar se întreabă ea însăși imediat „cum au ajuns americanii de origine italiană să fie albi". Răspunsul este evident: devenind rasiști (*Fragilité blanche*, ed. cit., p. 41).

despre noi înșine trebuie să se modeleze în funcție de acesta, deși se exagerează astfel foarte mult rolul rasismului în viața majorității persoanelor de culoare – inclusiv realitatea că brutalitatea poliției, deși îngrozitoare, este doar unul dintre miile de tipuri de experiențe prin care trece o persoană din leagăn și până-n mormânt, putând la fel de bine să nici nu treacă prin așa ceva"[1].

Rasismul sistemic este uneori denumit și „rasism atmosferic", ceea ce are ca efect scoaterea și mai mult în evidență, dacă mai era posibil, a omniprezenței și invizibilității acestui rasism, care este asemenea aerului pe care îl respirăm. El joacă un rol esențial în țările cu o majoritate albă în raport cu negrii și cu alte persoane de culoare, care sunt și ele discriminate, ca făcând parte din BIPOC (Black, Indigenous, People of Color). După cum remarca Pierre-André Taguieff, această invizibilitate se adaugă la presupusa cunoaștere „tehnică" a antirasistului: „Când vorbesc despre «rasismul sistemic», neoantirasiștii pretind că au acces la o cunoaștere ezoterică: au acces la planul invizibil"[2]. În orice caz, s-ar putea formula o ipoteză complementară: acest rasism este invizibil tocmai pentru că el nu mai există sau este pe cale de dispariție în societățile care au devenit, în mare parte, indiferente față de rasă. După cum subliniază politologul canadian Éric Kaufmann, niciodată nu s-a vorbit atât de mult despre rasism în Statele Unite ca din momentul în care această țară a devenit indiferentă la rasă, cu un președinte de culoare, un secretar de culoare la Departamentul Apărării și un secretar de origine hispanică la Departamentul de Securitate Internă. Dacă în 1958, 94% dintre albi nu erau de acord cu căsătoriile

1. J. McWhorter, *Woke Racism: How a New Religion Has Betrayed Black America*, Portfolio/Penguin, New York, 2021, pp. 112–113.

2. P.-A. Taguieff, *L'antiracisme devenu fou: Le „racisme systémique" et autres fables*, Hermann, Paris, 2021, p. 121.

interrasiale, în prezent doar 10% se mai opun. Numărul victimelor din rândul persoanelor de culoare împușcate de poliție este cu 60, până la 80% mai mic astăzi decât în anii '60.[1] Într-un fel, dacă chiar trebuie să ne străduim să vedem rasism peste tot, asta se întâmplă tocmai pentru că nu există un rasism dovedit. Niciodată „adepții supremației albilor" nu s-au aflat atât de mult în centrul atenției ca începând cu momentul în care Ku Klux Klan-ul a fost practic anihilat, reducându-se de la 3 până la 8 milioane de membri în anii '20 la 5.000-8.000 de adepți în prezent. În cartea ei *Me and White Supremacy* (*Eu și supremația albă*), rasialista Layla Saad, celebră realizatoare de podcasturi, observă același lucru în Anglia, dar interpretează diferit situația: acolo a trăit doar foarte rar experiențe de rasism flagrant, în schimb frecvent experiențe „indirecte" de rasism. „Pot număra pe degetele de la o mână numărul de cazuri când am fost victima unui rasism flagrant. Pe de altă parte, au existat nenumărate momente în care l-am simțit zilnic, în diverse moduri subtile."[2] Până într-acolo încât rasismul a dispărut de tot ca prin farmec când *influencer*-ița s-a mutat în Qatar.[3]

1. E. Kaufmann, „What liberals get wrong about race: The media's fixation with identity has skewed reality", *UnHerd*, 26 iul. 2021.

2. Layla Saad, *Moi et la suprématie blanche*, Marabout, Paris, 2021, p. 31, p. 22.

3. „Nu trăiesc într-o societate bazată pe supremația albilor. Practic religia de stat a țării în care trăiesc. Mă bucur de privilegii socioeconomice și educaționale, sunt cisgender, heterosexuală, aptă de muncă, neurotipică. Neavând experiență personală, nu pot comenta suferința de nedescris provocată de rasism persoanelor de culoare care descind din sclavi, în diaspora. Trăind în Orientul Mijlociu, nu mai sunt expusă în mod direct la rasismul instituțional la care au fost supuși frații mei mai mici, nepoata și nepotul meu care trăiesc în Marea Britanie. Cu toate acestea, și eu am crescut ca musulmană de culoare într-o societate predominant albă și creștină, iar acest lucru a avut un impact negativ asupra dezvoltării și identității mele" (*ibid.*, p. 23).

În orice caz, pentru oamenii albi, situația este fără speranță: n-au cum să scape de rasismul lor de unii singuri. Robin DiAngelo, de rasă albă fiind, îi sfătuiește în ultima sa carte să procedeze ca ea: să-și găsească niște „parteneri de încredere" de culoare, care ar trebui plătiți pentru asta, ca să-i ajute pe albi să-și analizeze comportamentul rasist și să-l depășească. Mai recomandă și ca la întâlniri să participe doar persoane albe, în „grupuri de afinitate", pentru a nu jigni persoanele supuse prejudecăților rasiste. O dilemă necruțătoare. Iar lucrurile sunt și mai rele când vine vorba de albii „de treabă". În cea mai recentă carte a sa, *Nice Racism* (*Rasismul de treabă*), DiAngelo arată că așa-numita cultură a „amabilității" promovează rasismul, deoarece albii bine intenționați sunt mai greu de combătut: subtitlul cărții vorbește tocmai despre „maniera în care albii progresiști perpetuează prejudecățile rasiale".

„Fragilitatea albilor"

Pentru rasialiștii precum DiAngelo, este necesar să mergem chiar mai departe și să avansăm ipoteza paradoxală și revoluționară potrivit căreia, dacă albii neagă că sunt rasiști, e o dovadă în plus că sunt într-adevăr rasiști. Refuzul de a fi etichetat drept rasist, însăși indignarea care îi cuprinde pe antirasiștii albi „de stil vechi" atunci când sunt acuzați de rasism ar fi cele mai bune dovezi ale rasismului lor. Acesta este subiectul răsunătorului bestseller al lui Robin DiAngelo, *White Fragility*[1]. Specialistă în

1. Este amuzant să observăm că această expresie se suprapune unei locuțiuni obișnuite în limba franceză, care îl ironizează pe *babtou fragile*, „omul alb fragil", perceput drept victimă. DiAngelo vorbește despre albi în același mod atunci când descrie reticența lor de a-și recunoaște rasismul și o explică prin lipsa de „rezistență rasială" – *International Journal of Critical Pedagogy*, vol. 3 (3), 2011, p. 55.

sociologie, autoarea definește „fragilitatea albă" ca fiind „o stare în care chiar și un stres rasial minim în habitus devine intolerabil și declanșează o gamă întreagă de reacții defensive"[1]. Prin aceasta, ea se referă la reacția albilor care se plâng că sunt considerați rasiști și care susțin că nu au manifestat niciodată un comportament rasist. Și, explică autoarea, abia când a început să scrie și să vorbească despre rasă și-a dat seama și ea în ce măsură e prezentă „fragilitatea albă" la imensa majoritate a albilor. Lovitura de geniu lingvistic a lui DiAngelo constă în a fi calificat drept „fragilitate a albilor" ceea ce ar fi trebuit să fie catalogat drept integritate a albilor.

Dilema este evidentă: dacă spui că ești rasist înseamnă că ești; dacă spui că nu ești – ești oricum. Prin refuzul de a-și accepta rasismul, albii își demonstrează fragilitatea. Trebuie spus că e suficient ca să te simți jignit dacă ești activist antirasist alb și ești acuzat că ești rasist doar pentru că ești alb, indiferent de acțiunile tale. Ne aflăm, atunci, în mijlocul unei situații de *double bind*, „dublă constrângere", acea dublă restricție atât de apreciată de antropologul Gregory Bateson. Orice am spune, suntem în culpă, iar această situație de dublă constrângere creează cu atât mai multă neliniște atunci când suntem puși în situație de inferioritate, fie prin naștere, în exemplele luate de Bateson, fie de către un militant antirasist, în cazul lui DiAngelo.

Pentru unele persoane acuzate de rasism, nu există nici o dovadă în acest sens, deoarece nu au comis nici o faptă de natură rasistă și nu au rostit nici un cuvânt rasist. Dar nu e de-ajuns: ele pot fi etichetate ca atare doar pentru că jură că nu sunt rasiste. Avantajul teoriei critice a rasei rezidă în aceea că e irefutabilă. O disciplină pe care nimic nu o poate infirma nu este o știință, așa cum arăta fără echivoc Karl Popper, iar teoria critică a rasei este

1. R. DiAngelo, *Fragilité blanche*, ed. cit., p. 177.

cea mai neîndoielnică dintre aceste așa-zise discipline. Un jurnalist american a avut ideea strălucită de a o compara cu o ipotetică „teorie critică a vrăjitoriei", făcând referire la procesele vrăjitoarelor din Salem. La vremea respectivă, a fost suficient ca unii dintre locuitorii din Salem să viseze că vecinele lor sunt vrăjitoare, iar acestea au fost acuzate ca atare. Astăzi, este suficient ca o persoană oarecare să spună că poate detecta rasismul în vorbele perfect banale ale unui interlocutor pentru ca acesta să fie acuzat de rasism. „Desigur, nu putem dovedi că rasismul sistemic nu există, așa cum nu putem dovedi nici că nu există vrăjitoarele", oricare dintre cele două teorii neputând fi infirmată. Iar autorul se întreabă cu neliniște: „Unde este astăzi William Phips al nostru, guvernatorul care a avut bunul-simț de a pune capăt orgiei de spânzurări într-un sat din Noua Anglie a secolului al XVII-lea, când principalele autorități intelectuale stăteau cu mâinile-n sân?"[1]

Într-un fel, albii declarați rasiști sunt tratați mai bine deoarece au cel puțin meritul de a-și accepta convingerile și de a se identifica drept albi. Pentru albii fragili, faptul că sunt considerați albi este ceea ce îi șochează cel mai mult. Potrivit lui DiAngelo, „noi, albii, trebuie mai întâi să ne maturizăm în această privință" și să îndrăznim „să ne recunoaștem apartenența la rasa albă"[2]. Albii trebuie mai întâi să-și recunoască statutul de albi și rasismul sistemic iminent, pentru a putea merge mai departe, cerându-le iertare celor pe care i-au discriminat dintotdeauna. Mai presus de toate, trebuie să punem capăt iluziei că suntem persoane autonome, responsabile pentru propriul comportament. Individualismul „consolidează conceptul că fiecare dintre noi este un individ unic și că apartenența noastră la grupuri,

1. P. Wood, „Critical Witchcraft Theory", *American Greatness*, 23 iul. 2021.

2. DiAngelo, *Fragilité blanche*, ed. cit., p. 33.

fie că este vorba de culoare sau de sex, nu joacă nici un rol"[1]. Din nou, dorința de a elimina individul. Noi nu existăm de sine stătător, nu suntem altceva decât reprezentanții unei rase, fapt ce înlătură orice autonomie. Existăm doar ca albi sau negri și nu ne putem juca cu aceste identități așa cum ne jucăm cu altele.

Singura problemă este că această cauză pare fără speranță: după cum am văzut, nu este posibil să te eliberezi de privilegiul rasei albe. Potrivit lui Kendi, tot ceea ce poate face omul alb este „să lupte pentru a fi mai puțin alb". Căci „a fi mai puțin alb înseamnă a fi mai puțin opresiv din punct de vedere rasial". Cu toate acestea, este greu de imaginat cum poate omul alb să se elibereze de ceea ce echivalează cu un păcat originar, fără nici o posibilitate de iertare.

Viziunea lui Kendi despre lume este chiar mai pesimistă decât cea a lui Robin DiAngelo. În opinia sa, întreaga lume se află pe mâinile rasiștilor. Întrucât el și familia sa au fost afectați în mod dramatic de cancer, asimilează și rasismul sistemic cu această boală. În opinia sa, rasismul sistemic este cel mai rapid și mai letal cancer care a lovit vreodată omenirea.[2] Lumea se află pradă unui rasism inexpugnabil, și este greu de întrevăzut cum putem scăpa de el. Ca și în cazul cancerului, pot exista perioade scurte de remisie, dar deocamdată nu se întrevede nici o șansă de a-l învinge: „A trata ignoranța și ura și a aștepta ca rasismul să se diminueze este ca și cum ai trata simptomele cancerului și ai spera ca tumorile să se micșoreze. Corpul politic se poate simți mai bine momentan, după tratament [...], dar, atâta timp cât cauzele subiacente rămân, tumorile se vor extinde"[3].

1. *Ibid.*, p. 37.
2. I.X. Kendi, *Comment devenir antiraciste*, Alisio, Paris, 2020, p. 366.
3. *Ibid.*, p. 354.

De asemenea, DiAngelo se grăbește să respingă orice speranță de salvare: „O identitate albă pozitivă este un obiectiv de neatins. Identitatea albă este intrinsec rasistă“[1]. Acest principiu este susținut și de discipolii francezi ai teoreticienilor „rasei albe toxice“. Pierre Tevanian sintetizează acest punct de vedere și extrage toate consecințele lui atunci când arată că rasismul este „boala“ albilor, care îi afectează chiar și atunci când nu sunt rasiști: „Albii sunt într-adevăr bolnavi de o boală numită rasism, care îi afectează pe toți, în moduri diferite, chiar și – dar voi reveni asupra acestui aspect – atunci când nu sunt rasiști“[2].

Privilegiul alb și „hegemonia rasei albe“ (*whiteness*)

Acuzația privind „privilegiul alb“ este arma universală a noului antirasism. Noțiunea de *white privilege* a fost inventată de activista feministă albă Peggy McIntosh într-un eseu din 1988 unde făcea o paralelă între „privilegiul alb și privilegiul masculin“ (*white privilege and male privilege*). Eseul avea subtitlul *A Personal Account of Coming to See Correspondences Through Work in Women's Studies* (*O relatare personală a descoperirii corespondențelor acestora prin intermediul activității în domeniul studiilor feministe*). În rezumatul textului – publicat un an mai târziu sub titlul *Privilegiul alb: Despachetarea rucsacului invizibil* – autoarea a avut ideea de

1. R. DiAngelo, *Fragilité blanche*, ed. cit., p. 239. Cum menționam și mai sus, Robin DiAngelo este ea însăși albă, ceea ce nu-i de bun augur nici pentru ea. O femeie albă, chiar și italiano-americană, explicând că toți albii sunt în mod intrinsec rasiști – iată un gest de-a dreptul temerar.

2. P. Tevanian, „Réflexions sur le privilège blanc“, în S. Laurent, T. Leclère (ed.), *De quelle couleur sont les Blancs: Des „petits Blancs“ des colonies au „racisme anti-Blancs“*, La Découverte, Paris, 2013, p. 26.

a compara acest privilegiu cu „un rucsac invizibil care conține provizii speciale, carduri, pașapoarte, agende, vize, haine, unelte și cecuri în alb". Este vorba despre toate beneficiile de care albii s-au bucurat dintotdeauna, dar pe care sunt învățați să nu le recunoască, deoarece funcționează ca un „rucsac invizibil": „Albii sunt învățați să nu recunoască privilegiul alb în același mod în care bărbații sunt învățați să nu recunoască privilegiul masculin". Autoarea deplânge educația primită care i-a ascuns și ei realitatea privilegiului propriu: „Educația mea nu m-a învățat să mă percep ca fiind opresoare". În continuare, enumeră aproximativ cincizeci de situații „cotidiene" în care faptul de a fi albă îi oferă o poziție privilegiată, când, în realitate, acestea sunt pur și simplu privilegiile unei tinere americane din clasa de mijloc. Să luăm propoziția 1: „Dacă vreau, pot să fac în așa fel încât să mă aflu în compania unor persoane de aceeași rasă ca mine în cea mai mare parte a timpului" sau propoziția 7: „Dacă vreau, sunt aproape sigură că voi găsi un editor pentru acest text despre privilegiul albilor. [...] Pot să înjur, sau să port haine de mâna a doua, sau să nu răspund la scrisori, fără ca oamenii să atribuie aceste alegeri caracterului negativ al rasei mele, sărăciei sau analfabetismului". Și încheie cu un privilegiu care a devenit celebru în Franța datorită militantei Rokhaya Diallo: „Pot să aleg un fond de ten pentru a acoperi imperfecțiunile pielii sau un fond «de culoarea pielii», care se potrivește mai mult sau mai puțin cu culoarea tenului meu"[1]. Cert e că, în afară de această ultimă observație, astfel de propuneri nu sunt decât semnul infatuării unei femei care crede că lumea se află la picioarele ei și că totul este posibil, inclusiv publicarea acestei liste de privilegii. Dar dacă toate lucrurile respective sunt posibile, asta nu se datorează culorii albe a pielii, ci

1. P. McIntosh, „White Privilege: Unpacking the Invisible Knapsack", *Peace and Freedom*, iul.–aug. 1989.

provenienței din clasa mijlocie-superioară și formării în cele mai bune universități.[1] Te nedumerește succesul de care s-a bucurat pe toată planeta această biată listă.

Cel mai surprinzător este că nu doar albii sunt afectați: și persoanele de culoare pot fi acuzate că se folosesc de „privilegiul alb". În primul rând, dacă au pielea prea deschisă la culoare și au reușit să treacă drept albi. După cum explică Layla Saad, foarte populara ei carte *Eu și supremația albă* se adresează „oricărei persoane care beneficiază de privilegiul albilor", ceea ce include „persoanele birasiale, multirasiale sau persoanele de culoare care trec drept albe și care au un avantaj în sistemele impuse de supremația albă, deoarece au pielea mai deschisă la culoare decât cele cu pielea vizibil maronie sau neagră"[2]. La fel explică și Pap Ndiaye: deși rasa este „construită istoric", rasismul depinde de diferite „nuanțe de culoare a pielii". „A fi negru nu este o identitate, nici o cultură, ci produsul unei relații sociale: există oameni negri pentru că sunt considerați ca atare. Dar, în cadrul acestei categorii construite istoric, există subgrupuri cu pielea mai mult sau mai puțin închisă la culoare, care pot fi tratate diferit."[3] Persoanele de culoare pot fi apoi acuzate că beneficiază de privilegiul albilor doar pentru că discursul lor este identic cu cel al opresorilor albi. Foarte popularul comedian de culoare Dave Chappelle a fost acuzat de „privilegiu alb" pentru că și-a permis să facă remarci ironice la adresa persoanelor trans în ultimul său spectacol, iar angajații transgender

1. Tatăl său a depus numeroase brevete pentru compania Bell, unde a ocupat funcția de șef al departamentului de telecomunicații electronice. W. Ray, „Unpacking Peggy McIntosh's Knapsack", *Quillette*, 29 aug. 2018.

2. Layla Saad, *op. cit.*, p. 31.

3. P. Ndiaye, *La condition noire: Essai sur une minorité française* (2008), Gallimard, Paris, 2021, p. 83.

de la Netflix au protestat împotriva difuzării spectacolului său de către compania la care lucrau.[1]

Cel mai bun lucru la care poate spera o persoană albă este să fie recunoscută ca „aliat" de către activiștii de culoare. Este însă important să ne amintim că judecata finală asupra albilor le aparține în exclusivitate negrilor și persoanelor de culoare, care vor analiza fenomenul ca parte a unui nou tip de studiu, *whiteness studies*, studiul rasei albe. Potrivit promotorilor acestor studii, se produce o răsturnare completă a punctului de vedere, deoarece negrii observă, numesc și categorisesc oamenii albi, după ce anterior oamenii albi îi observau, numeau și categoriseau pe negri. Până acum, albii nu se consideraseră niciodată o rasă; ei se vedeau pe ei înșiși ca normă universală, ca „oameni" sau „persoane". Interesul noțiunii de „rasă albă" pentru rasiști este că aceasta le permite albilor să fie reintegrați într-o categorie rasială și îi vindecă de iluzia lor de a fi universali. De acum încolo, albii se vor simți „rasializați", discriminați rasial, asemenea tuturor celorlalți. Aici, din nou, omul universal este dușmanul; există acum doar ființe umane concrete și particulare, caracterizate prin rasa lor: albii sunt atribuiți din exterior unei rase, rasa albă, și vor putea înțelege nemijlocit ce simt oamenii discriminați pe considerente de rasă.

Potrivit lui Barnor Hesse, profesor de studii afro-americane la Northwestern University, trebuie să realizăm o „etnografie a rasei albe", ceea ce ar fi corect, deoarece, până acum, albii au fost cei care au făcut etnografia persoanelor rasializate și le-au dominat. Hesse îi clasifică pe albi în funcție de privilegiile și

1. N. Tyrone, „Is Dave Chappelle «using white privilege»?", *Spiked*, 25 oct. 2021. Cu privire la importanța acestui caz, v. L. Strauch-Bonart, „Dave Chappelle, non cancelable", *Le Point*, 23 oct. 2021.

acțiunile lor în favoarea negrilor. Acestea variază de la varianta cea mai nefastă, „adeptul supremației albilor", la cea mai optimistă, „abolиționistul alb", care vrea să demonteze supremația rasei albe, trecând prin „voyeuristul alb", fascinat de cultura neagră, dar acceptând actele de exercitare a supremației, fără a-i uita pe cei care își pun la îndoială „privilegiile" și devin conștienți de locul pe care îl ocupă în cadrul rasei albe, sau „trădătorii albi". Această listă de identități albe a fost folosită de multe școli americane ca bază pentru a-i determina pe părinții elevilor albi să reflecteze asupra apartenenței la rasa lor, alegând din cele opt identități disponibile.[1] Lista ar trebui să le permită negrilor să evalueze gradul de angajament al albilor față de respectivele identități.

„Tăcerea albilor înseamnă violență"

Din seria de îndemnuri contradictorii ale celor discriminați pe considerente rasiale, o altă formulă a devenit celebră. Dacă tăceți și nu vă pronunțați împotriva rasismului, sunteți complici la acesta și, prin urmare, veți fi etichetați ca fiind vinovați în aceeași măsură precum rasiștii. Este fraza care a devenit slogan: „Tăcerea albilor înseamnă violență", o idee avansată cel mai recent de mișcarea Black Lives Matter. Martin Luther King deplânsese deja „tăcerea îngrozitoare a oamenilor de bine", a tuturor celor care nu au spus nimic împotriva segregării, dar nu-i acuzase explicit pe albi. Este imperativ să ne exprimăm, dar asta nu-i de-ajuns; altfel, cădem din nou în capcana „fragilității albe" descrise de către DiAngelo. Oamenii albi nu trebuie doar să vorbească, ci trebuie să participe activ la mișcarea antirasistă. Ibram X. Kendi face și el apel ca

1. V., de exemplu, https://nypost.com/2021/02/16/nyc-public-school-asks-parents-to-reflect-on-their-whiteness/

albii să renunțe la neutralitate și să militeze intens împotriva rasismului din societate: „Dacă nu militezi împotriva rasismului, ești *ipso facto* rasist. Nu există loc pentru neutralitate într-o societate rasistă ca a noastră"[1]. Nu există jumătăți de măsură. În replică, unul dintre criticii săi, intelectualul de culoare Coleman Hughes, notează: „Principala afirmație a lui Kendi este că orice idee, orice politică este ori rasistă, ori antirasistă. Nimic nu poate fi neutru, nici măcar decizia, de exemplu, de a taxa alcoolul. Mi se pare un argument total deplasat! El crede că orice inegalitate socială este cauzată de o politică rasistă. Iată încă un argument la fel de absurd și care nu se bazează pe fapte empirice"[2].

Contra indiferenței față de culoarea pielii

Pentru acești activiști rasialiști, nu se pune problema de a rămâne pe poziția antirasiștilor clasici, care doreau să instaureze o lume „oarbă față de culoare" (*color-blind*). Un exemplu tipic al acestui antirasism „vetust" ar fi celebra frază a lui Martin Luther King: „Visul meu este ca, într-o bună zi, cei patru copii ai mei să trăiască într-o țară în care nu vor fi judecați după culoarea pielii, ci după caracterul lor". Astăzi, a nu judeca pe cineva după culoarea pielii nu mai este un ideal demn de luat în seamă. E mai degrabă o dovadă de insensibilitate și chiar de rasism: un antirasist adevărat îi judecă pe ceilalți în funcție de culoarea pielii lor. Și numai albii pot fi atât de insensibili la culoarea pielii. Această critică a *color-blindness*, orbirea față de culoarea pielii, a devenit o necesitate pentru toți noii antirasiști. Kendi îl vizează pe judecătorul John

1. I.X. Kendi, *Comment devenir antiraciste*, ed. cit., p. 18.

2. C. Hughes, „Le racisme n'écrase pas les Noirs dans l'Amérique actuelle", *L'Express*, 19 sept. 2019.

Harlan de la Curtea Supremă de Justiție, care a declarat, opunându-se deciziei Plessy *vs.* Ferguson, prin care s-a legalizat segregarea, în 1896: „Constituția noastră nu percepe culorile". El subliniază că nu trebuie să uităm cum suna, în continuare, opinia lui Harlan: „Rasa albă se consideră rasa dominantă în această țară [...]. Nu am nici o îndoială că va rămâne așa pentru totdeauna dacă se menține fidelă măreței sale moșteniri"[1]. Iar Kendi conchide: „O constituție oarbă față de culoare pentru o Americă a supremației albilor"[2].

Sociologul portorican Eduardo Bonilla-Silva nu are nici o reținere în a-l ataca pe Martin Luther King și ceea ce el numește „daltonismul rasial" în cartea sa *Racism without Racists: Color-Blind Racism and the Persistence of Racial Inequality in the United States* (*Rasism fără rasiști: Rasismul daltonist și persistența inegalității rasiale în America contemporană*). Potrivit acestuia, „în zilele noastre, cu excepția membrilor organizațiilor pentru supremația albilor, puțini albi americani își mai zic «rasiști». Cei mai mulți albi spun că «nu văd culoarea, ci doar oamenii»; că, deși fața hidoasă a discriminării este încă prezentă, aceasta nu mai este factorul central care să determine șansele de viață ale minorităților; și că, la fel ca dr. Martin Luther King Jr., aspiră să trăiască într-o societate în care «oamenii sunt judecați după conținutul caracterului lor, nu după culoarea pielii»"[3]. Așa cum notează Layla Saad pe marginea acestui rasism orb față de culoare, „ceea ce pare a fi un obiectiv nobil (eradicarea rasismului prin depășirea ideii de rasă) se dovedește rapid a fi un truc magic, menit să îi absolve pe cei care beneficiază

1. I.X. Kendi, *Comment devenir antiraciste*, ed. cit., pp. 19–20.

2. *Ibid.*, p. 20.

3. E. Bonilla-Silva, *Racism without Racists: Color-Blind Racism and the Persistence of Racial Inequality in the United States*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2006, p. 1.

de privilegiul albilor de asumarea complicității lor în menținerea supremației albe"[1]. Și Layla Saad se referă la expresiile uzuale aparent nerasiste, dar care, pentru ea, sunt cât se poate de rasiste. Astfel, dă următoarele exemple: „Eu nu văd culoarea. Văd doar oameni", „Nici măcar nu te consider negru!", „Nu-mi pasă dacă o persoană este neagră, albă, verde, galbenă, mov sau albastră!"[2] Cu alte cuvinte, este vorba despre expresii pe care le-ar folosi un adevărat antirasist, ridiculizate aici ca reprezentând doar o iluzie.

Pentru acest nou antirasism, culoarea trebuie să fie întotdeauna luată în considerare în vederea restabilirii echității, prin defavorizarea albilor, care sunt avantajați de sistemul nostru rasist. Mult clamata „echitate" nu înseamnă egalitate, ci corectarea inegalităților anterioare printr-o politică corespunzătoare, care îi favorizează pe cei dezavantajați anterior. Discriminarea este pe deplin justificată, cu condiția să fie împotriva albilor. Potrivit lui Kendi, discriminarea împotriva albilor este singura modalitate de a obține egalitatea: „Singurul remediu pentru discriminarea rasistă este discriminarea antirasistă". Singura soluție pentru discriminarea din trecut ar fi introducerea unei noi discriminări împotriva rasiștilor. Discriminarea ca viitor luminos al antirasismului... De exemplu, în septembrie 2021, English Touring Orchestra s-a despărțit de 14 dintre muzicienii săi albi pentru „a spori diversitatea" în cadrul orchestrei.[3] Opera din Paris este și ea puternic încurajată să sporească „diversitatea muzicală" din rândurile sale și să „solicite în mod activ, în special la nivel internațional, artiști

1. L. Saad, *Moi et la suprématie blanche*, ed. cit., p. 96.

2. *Ibid.*, p. 97.

3. M. Guerrin, „Au Royaume-Uni, le mouvement visant à «décoloniser» la musique classique frise la chasse aux sorcières", *Le Monde*, 17 dec.2021.

de nivel înalt care nu sunt albi, pentru a schimba imaginea profesiilor clasice și pentru a servi drept modele de roluri"[1]. De remarcat că discriminarea împotriva albilor în universități este atât de bine împământenită, încât 34% dintre studenții albi care aplică la universitățile americane mint și pretind că aparțin unei minorități rasiale pentru a-și spori șansele de admitere.[2] În schimb, știm că solicitanții de origine asiatică sunt dezavantajați în mare măsură de politicile de discriminare pozitivă.

Pentru a fi cu adevărat antirasist, trebuie, după cum spune Kendi, să „te interesezi" de problema rasială și să „manifești compasiune". Chiar dacă se presupune că rasa este „construită social", acești antirasiști nu au alt criteriu pe care să îl ia în considerare în afară de culoarea pielii. Vechiul antirasism era dorința de a-i vedea pe ceilalți drept indivizi liberi și autonomi, care nu erau limitați de originile lor sau de culoarea pielii. „Noul antirasism" este obsedat de culoarea pielii.

Negrii contra rasismului woke

Adesea, academicienii și scriitorii americani de culoare au atacat cel mai fățiș aceste doctrine contradictorii și neorasiste. În cartea sa cea mai recentă, de care s-a vorbit și mai sus, *Woke Racism: How a New Religion Has Betrayed Black America* (*Rasismul*

1. P. Ndiaye, C. Rivière, *Rapport sur la diversité à l'Opéra national de Paris*, ian. 2021, pp. 10 și 53. Bizara expresie „modele de roluri" pare a fi o calchiere după sintagma englezească *role model*. De remarcat că același raport rezumă întreaga istorie a operei într-un mod destul de captivant: „Opera europeană a fost punctul de vedere sublim al celor ce stăpâneau asupra lumii: cel al bărbaților europeni albi aflați la putere sau apropiați acesteia" (p. 8).

2. https://www.intelligent.com/34-of-white-college-students-lied-about-their-race-to-improve-chances-of-admission-financial-aid-benefits/?adfa

woke: Cum a fost trădată America neagră de noua religie), John McWhorter, profesor de lingvistică la Universitatea Columbia, arată că urmările acestui așa-numit nou antirasism sunt devastatoare pentru populația de culoare. În primul rând, pentru că, atribuindu-le anumite caracteristici albilor, acești antirasiști susțin că negrii nu le dețin. Efectul este, evident, dezastruos dacă ne gândim la tabloul de ansamblu al „rasei și culturii albe în Statele Unite", prezentat de Muzeul Național de Istorie și Cultură Afro-Americană din Washington și utilizat în multe școli americane. Cultura albă era caracterizată de particularități precum „individualismul feroce", „familia nucleară", „accentul pus pe metoda științifică", „primatul culturii occidentale (greacă și romană) și al tradiției iudeo-creștine", „etica protestantă a muncii", „respectul pentru autonomie și proprietate", ideea că „progresul este întotdeauna cel mai bun", „religia creștină", „respectarea strictă a programelor de lucru", „spiritul de competiție" și așa mai departe. La un moment dat se afirmă că, din moment ce „albii încă dețin cea mai mare parte a puterii instituționale în America, am internalizat anumite aspecte ale culturii albe – inclusiv noi, persoanele de culoare". Ceea ce ar denota că respectivele caracteristici ale „culturii dominante albe" nu au nimic de-a face cu persoanele ne-albe și că, atunci când dominația albă va lua sfârșit, oamenii de culoare vor putea în sfârșit să se elibereze de aceste valori, care nu le sunt proprii. Dacă întocmim apoi o listă cu tot ceea ce pare a fi, prin opoziție, cultura neagră autentică, avem de-a face cu un adevărat catalog de prejudecăți rasiste împotriva negrilor. Este incredibil că această listă a fost prezentată ca o introducere la marele muzeu al culturii afro-americane din Washington. Eseistul Rod Dreher și-a exprimat astfel indignarea: „Pe lângă stereotipurile împotriva albilor, observați și nesăbuința involuntară împotriva negrilor: aspecte precum munca asiduă, punctualitatea, cauza și efectul, «gândirea rațională»,

respectul față de autoritate, politețea – toate aceste lucruri, conform acestei expuneri muzeale, sunt manifestări ale «albilor». David Duke să fi scris toate astea? Ce nebunie!"[1] Lista scandaloasă a fost rapid retrasă în urma numeroaselor proteste.[2]

Universitari de culoare, precum John McWhorter și economistul Glenn Loury, s-au arătat și ei indignați de ideile pe tema diversității care îndrăznesc să afirme că „logica" și „punctualitatea" ar trebui atribuite „albilor", ca și cum persoanele de culoare nu ar putea fi raționale și punctuale. McWhorter ia în vizor mai ales un manual de matematică ce-și propune să „elimine rasismul din lecțiile de matematică", parte din programul de „matematici echitabile" al Fundației Gates. E o publicație sub sigla Ibram X. Kendi și Robin DiAngelo ce susține următoarele: „Cultura supremației albilor se manifestă în orele de matematică atunci când se pune accentul pe obținerea răspunsului «corect» mai degrabă decât pe înțelegerea conceptelor și a raționamentelor"[3]. Mai mult, „perpetuarea ideii că există întotdeauna răspunsuri corecte și greșite alimentează obiectivitatea și teama de conflict deschis. Unele probleme de matematică pot avea mai mult de un răspuns corect, iar altele pot să nu aibă nici o soluție, în funcție de conținutul și de contextul lor. Iar atunci când accentul se pune exclusiv pe obținerea răspunsului corect, complexitatea conceptelor și a raționamentului matematic poate fi trecută cu vederea, pierzându-se

1. Rod Dreher, „Smithsonian's Anti-White Propaganda", *The American Conservative*, 15 iul. 2020. David Duke a fost liderul Ku Klux Klanului.

2. Se poate găsi însă ușor pe internet. https://www.newsweek.com/smithsonian-race-guidelines-rational-thinking-hard-work-are-white-values-1518333

3. *A Pathway to Equitable Math Instruction.* https://equitablemath.org/wp-content/uploads/sites/2/2020/11/1_STRIDE1.pdf

oportunitățile de învățare aprofundată"[1]. Scopul ar fi acela de a „demonta rasismul în predarea matematicii" și de a angrena, în general, „orientarea sociopolitică în toate aspectele educației, inclusiv în matematică". Pentru a realiza acest lucru, nu mai este nevoie de lecții, ci de „orchestrarea unor discuții matematice productive", în care ideile să vină spontan din partea elevilor. Nu ar trebui să se aștepte de la copiii de culoare să stăpânească rigoarea matematicii, ci să fie lăudați că vorbesc despre ea în mediul lor, că își aproximează răspunsurile și că precizează de ce sunt „periculoase".

Fie ca matematica să piară în numele „luptei împotriva rasismului"! Nu ar fi esențial să „faci efectiv calcule", ci mai degrabă să „știi despre ce este vorba în matematică". McWhorter arată că „întregul document este centrat pe ideea că este imoral să ne asigurăm că elevii de culoare sunt riguroși"[2]. Ar fi rasist să li se ceară elevilor să-și prezinte lucrările sau să ridice mâna înainte de a vorbi. McWhorter trage două concluzii din acest manual: în primul rând, că este vorba, de fapt, de „rasism prezentat ca antirasism"; în al doilea rând, că promotorii acestei metode de predare antirasiste nu mai predau o știință, ci o religie. „Oamenii pot sacrifica un copil de nouă ani, o virgină sau o văduvă pe rug în onoarea unui zeu, oamenii pot sacrifica copii de culoare privându-i de capacitatea de a învăța matematica, pentru a arăta că sunt suficient de inteligenți ca să înțeleagă că viețile lor pot fi afectate de rasism și că, prin urmare, ar trebui să fie protejați de tot ceea ce reprezintă o adevărată provocare."[3] Aceasta „nu este pedagogie, ci propovăduire"[4]. Iar declarațiile religioase, cum

1. *Ibid.*

2. J. McWhorter, „Is it Racist to Expect Black Kids to Do Math for Real?", *Substack*, 1 mart. 2021.

3. *Ibid.*

4. *Ibid.*

spune McWhorter, nu-și au locul în spațiul public, în special în școli.

Cartea lui McWhorter se pronunță împotriva rasismului woke, dar, conform subtitlului său, își propune și să explice „modul în care o nouă religie a trădat America neagră". Pentru autor, cel mai inacceptabil aspect al acestei religii woke – pe care el o numește, cum am mai menționat, „electism" sau religia Aleșilor, în siajul analizei lui Bottum – este că adepții woke îi reduc pe negri la simplul fapt de a fi „victime ale rasismului", fără a ține cont de individualitatea și realizările lor: „Electismul ne cere tuturor celor care nu suntem albi să ne raportăm, în primul rând, la faptul că nu suntem albi și la conștientizarea ideii că albii nu ne «înțeleg» cu adevărat. Electismul ne interzice nouă, celor care nu suntem albi, să fim persoane individuale, pe baza ideii că rasismul alb este atât de puternic, încât definiția noastră despre noi înșine trebuie să se modeleze în funcție de acesta, deși se exagerează astfel foarte mult rolul rasismului în viața majorității persoanelor de culoare – inclusiv realitatea că brutalitatea poliției, deși îngrozitoare, este doar unul dintre miile de tipuri de experiențe prin care trece o persoană din leagăn și până-n mormânt, putând la fel de bine să nici nu treacă prin așa ceva"[1]. McWhorter este pe bună dreptate indignat de condescendența extremă a acestor antirasiști de culoare albă: „Albii care se autointitulează salvatorii noștri îi fac pe negri să pară cele mai stupide, mai slabe și mai pline de autocompătimire ființe umane din istoria speciei și îi învață pe negri să se bucure și să prețuiască acest statut ca fiind unul care îi face să fie speciali"[2]. Nu, oamenii de culoare nu sunt formați doar de experiența rasismului, așa cum nici istoria

1. J. McWhorter, *Woke Racism*, ed. cit., pp. 112–113.
2. *Ibid.*, p. XIV.

oamenilor albi nu poate fi redusă la acuzația de rasism. Dorința acerbă a militanților woke de a-i reduce pe negri, pe albi și pe toți ceilalți la acțiuni de grup este de o grozăvie absolută. Albii woke le spun negrilor ce să gândească și ignoră experiențele lor individuale, arătându-le totodată albilor disidenți că sunt privilegiați și rasiști, indiferent de situație.

Consecințele practice ale acestor teorii antirasiste vor fi catastrofale, în primul rând pentru persoanele de culoare, care vor studia în școli în care matematica nu mai este predată în mod corespunzător și în care nu se face nici un efort pentru ca elevii de culoare să învețe să vorbească corect engleza. Dar teoriile respective se vor dovedi catastrofale și pentru toți cei care, indiferent de culoare, sunt educați în aceste școli, unde scopul este acela de a produce un om nou, care să se conformeze preceptelor noii religii. Singura soluție este ca părinții să-și dea seama ce se predă în școlile în care învață copiii lor, atât în Statele Unite, cât și în Franța, și să reacționeze prin înființarea de școli noi, dacă este cazul.

Intersecționalitatea și politica woke

Cea mai vocală facțiune a rasialiștilor, cel puțin în Franța, se definește ca fiind „intersecțională". Teoria intersecționalității are avantajul de a putea, în principiu, să aducă laolaltă eforturile tuturor identităților minoritare care se simt discriminate, oferind astfel armele necesare pentru a destabiliza societățile occidentale. După cum au arătat Pluckrose și Lindsay, odată cu intersecționalitatea începe adevăratul wokism politic, pe care ei îl descriu drept „postmodernism aplicat"[1]. Mișcarea

1. H. Pluckrose, J. Lindsay, *Le triomphe des impostures intellectuelles*, ed. cit., cap. 5.

Black Lives Matter a introdus în arena publică intersecționalitatea, după moartea lui George Floyd în Statele Unite și a lui Adama Traoré în Franța. Conceptul de intersecționalitate a fost creat de avocata de culoare Kimberlé Crenshaw. Fostă studentă activistă și elevă a lui Derrick Bell la Facultatea de Drept de la Harvard, în prezent este profesor de drept la Facultatea de Drept de la Columbia University, dar și (din 1995) la UCLA. Crenshaw și-a expus teoria în două articole, publicate în 1989, respectiv 1991, care s-au bucurat de un succes extraordinar și care au transformat-o într-un simbol internațional. Rar se întâmplă ca o mișcare politică atât de influentă să își aibă originea în două articole academice, pe teme foarte specifice, și publicate în reviste de științe juridice. Primul vorbea despre „demarginalizarea intersecției dintre rasă și gen: o critică feministă de culoare a legislației antidiscriminare, a teoriei feministe și a politicii antirasiste"[1] și se bazează pe o analiză a proceselor de discriminare intentate de femei de culoare marilor corporații americane. Cel de-al doilea, „Cartografierea zonelor marginale: Intersecționalitatea, politicile identitare și violența împotriva femeilor de culoare"[2], se bazează pe un „scurt studiu de teren

1. K. Crenshaw, „Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics", *University of Chicago Legal Forum*, nr. 1, 1989, pp. 139–167. În 2021, existau nu mai puțin de trei traduceri în franceză ale acestui text, ceea ce reflectă atât preocuparea actuală insistentă pentru intersecționalitate, cât și competiția pentru însușirea „totemului" Crenshaw. Ne referim la următoarea traducere: „Démarginaliser l'intersection de la race et du sexe: une critique féministe noire du droit antidiscriminatoire, de la théorie féministe et des politiques de l'antiracisme", *Droit et société*, 2021/2, nr. 108.

2. *Id.*, „Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color", *Stanford Review of Law*, nr. 43, vol. 6, 1991, pp. 1241–1299. O traducere în rezumat în limba franceză a apărut

al adăposturilor pentru femei agresate din comunitățile minoritare din Los Angeles"[1].

În primul articol, Crenshaw analizează, din punct de vedere juridic, rezultatele a trei procese de discriminare intentate de angajați de culoare împotriva a trei mari companii americane, General Motors, Hughes Aircraft și Travenol. Aceste procese nu au avut succes deoarece instanțele au decis că discriminarea trebuie să se refere fie la sex, fie la rasă, dar că nu se prevedea nimic pentru persoanele care au suferit o dublă discriminare. Femeile de culoare nu reprezentau un grup specific, determinat, protejat în mod curent. În timp ce unele locuri de muncă erau rezervate pentru bărbații de culoare și altele pentru femeile albe, nu exista nimic pentru femeile de culoare. Or, potrivit lui Crenshaw, discriminarea împotriva femeilor de culoare trebuie înțeleasă ca un întreg, și nu doar ca o sumă a acestor două forme de discriminare.

Crenshaw a venit apoi cu ideea de a oferi o reprezentare simplă și foarte sugestivă a acestui tip de discriminare multiplă, făcând referire la imaginea unei intersecții între două sau mai multe drumuri. „Adevărul este că femeile de culoare pot fi discriminate în mai multe moduri; iar contradicția apare din presupunerea noastră că ele pot contesta doar un singur motiv de excludere, într-un moment dat. Analogia cu o intersecție de drumuri este edificatoare: atunci când se intersectează două drumuri cu sens dublu, traficul se desfășoară în patru direcții diferite. Discriminarea, ca și traficul, poate avea loc în ambele direcții. Dacă se produce un accident într-o intersecție, acesta poate fi provocat de mașini care vin din mai multe direcții și, uneori, din toate direcțiile. În mod similar, dacă o femeie de

---

sub titlul „Cartographie des marges: intersectionnalité, politique de l'identité et violences contre les femmes de couleur", *Cahiers du genre*, nr. 39, 2005, p. 55.

1. *Id.*, „Cartographie des marges", art. cit., p. 55.

culoare suferă un prejudiciu pentru că se află în intersecție, prejudiciul pe care l-a suferit poate fi rezultatul discriminării de gen sau al discriminării rasiale."[1] Faptul că acest prejudiciu are mai multe cauze nu înseamnă că nu ar trebui să le ajutăm pe aceste femei. Altfel, așa cum se întâmplă în procesele studiate, decizia de a nu le ajuta ar fi „similară cu decizia unui medic la locul unui accident de a trata o persoană rănită doar dacă vătămarea este recunoscută de sistemul de asigurări de sănătate. În același mod, acordarea de asistență juridică femeilor de culoare numai atunci când acestea demonstrează că revendicările lor se bazează pe o nedreptate motivată pe criterii de rasă sau de sex echivalează cu a chema o ambulanță pentru victimă numai după ce a fost identificat șoferul care a provocat accidentul"[2]. Cu toate acestea, uneori este dificil de reconstituit accidentul, caz în care nu se poate stabili ce șofer a provocat daunele. „În astfel de cazuri, există o tendință generală de a conchide că nici un șofer nu este responsabil, că nu se poate face nimic și că părțile implicate ar trebui pur și simplu să se urce înapoi în mașină și să părăsească locul faptei."[3] Acest articol se opune unei astfel de atitudini de toleranță. Crenshaw numește „experiență intersecțională" faptul de a fi lovit din mai multe părți. În acest fel, învățăm să vedem lucrurile într-un mod care nu mai este „unidimensional". Așadar, nu trebuie să tratăm rasa și genul ca pe „două categorii de experiență și analiză care se exclud reciproc"[4].

Mai presus de toate, ne putem da seama că nu este vorba de un simplu adaos, ci de un potențial real de discriminare. „Experiența intersecțională este mai mult decât suma rasismului și

1. *Id.*, „Démarginaliser l'intersection de la race et du sexe", art. cit., pp. 475–476.
2. *Ibid.*, p. 476.
3. *Ibid.*
4. *Ibid.*, p. 467.

a sexismului: analizele care nu iau în considerare intersecționalitatea nu sunt în măsură să identifice corect ceea ce caracterizează în mod specific fenomenul de plasare a femeilor de culoare pe un nivel inferior. Astfel, pentru ca teoria feministă și discursul politic antirasist să înglobeze experiențele și preocupările femeilor de culoare, mecanismul folosit până în prezent pentru a transpune «experiența femeilor» sau «experiența negrilor» în măsuri politice concrete trebuie să fie complet regândit și transformat."[1] Experiența femeilor de culoare nu poate fi redusă la aceea a bărbaților de culoare sau a femeilor albe. „Experiențele femeilor de culoare nu se încadrează în categoriile generale ale discursului despre discriminare, care tinde întotdeauna să se limiteze la o anumită categorie de dominație. Având în vedere insistența constantă asupra filtrării nevoilor și solicitărilor lor prin analize categorice care le ignoră complet propriile experiențe, în mod inevitabil aceste nevoi sunt rareori luate în considerare. Trebuie să ne îndepărtăm de analiza «unidimensională» și să extindem analizele feministe și antirasiste luând «femeile de culoare ca punct de plecare»."[2]

Analiza intersecțională ar avea meritul de a „susține cauza" femeilor de culoare, care sunt extrem de marginalizate. Crenshaw folosește o altă analogie foarte sugestivă pentru a arăta care era situația lor până acum. „Imaginați-vă un subsol plin de oameni care sunt dezavantajați din cauza rasei, sexului, clasei, preferințelor sexuale, vârstei și/sau abilităților fizice. Aceste persoane sunt îngrămădite unele peste altele – picioarele unora pe umerii altora –, astfel încât cele de jos suportă întreaga gamă de factori defavorizanți, în timp ce, în vârf, capetele celor care sunt dezavantajate de un singur factor ating

1. *Ibid.*, p. 468.
2. *Ibid.*, p. 467.

tavanul. Acest tavan este, de fapt, podeaua deasupra căreia locuiesc exclusiv persoanele care nu sunt defavorizate în *nici un* fel. În încercarea de a ameliora anumite aspecte ale dominației, cele de deasupra tavanului admit de la subsol doar persoanele care pot spune că, «dacă nu ar fi existat» tavanul, s-ar fi aflat și ele în încăperea de deasupra. Există o trapă prin care se pot strecura persoanele aflate chiar sub tavan. Totuși, această trapă este de obicei accesibilă doar celor care – în virtutea dezavantajului lor unic și poziției lor altfel privilegiate în comparație cu cei de jos – sunt capabili să se strecoare prin ea. Persoanele cu dezavantaje multiple sunt lăsate, în general, la coada clasamentului, cu excepția cazului în care reușesc cumva să se ridice și să se alăture grupurilor care au voie să treacă prin trapă."[1] În această imagine abominabilă, care amintește mai degrabă de piramida de trupuri ale deținuților de la Abu Ghraib, doar cei care se află cel mai aproape de trapă sunt scoși din subsol de către cei care locuiesc de cealaltă parte a trapei: aceștia din urmă sunt tentați să-i salveze doar pe cei care le seamănă cel mai mult. Ceilalți, în schimb, sunt striviți de piramida pe care o formează cei mai puțin dezavantajați. Putem, desigur, să înțelegem această piramidă, așa cum face Crenshaw, ca pe o încurajare de a scoate la lumină femeile de culoare care sunt strivite la baza subteranei, dar o putem interpreta și ca pe tabloul apocaliptic al unei lupte până la moarte între victimele din subsol, în încercarea lor de a ajunge la trapa salvatoare. Intersecționalitatea se dorește a fi, desigur, un instrument de emancipare, dar poate fi văzută și ca premergătoare a unei lupte pentru supraviețuire între victime sufocate sub propria greutate.

Experiența intersecțională are consecințe militante directe. Titlul primului articol al lui Crenshaw arată clar acest lucru. Este o „critică feministă de culoare" atât a „legii antidiscriminare",

1. *Ibid.*, p. 478.

cât și a „teoriei feministe" și a „politicii antirasiste". Această dimensiune politică este evidențiată și în cel de-al doilea articol al său, în care arată că însuși „conceptul de intersecționalitate politică evidențiază poziția atribuită femeilor de culoare în cadrul a cel puțin două grupuri de subordonare care urmăresc obiective politice adesea contradictorii. Bărbații de culoare și femeile albe se confruntă rareori cu această dimensiune intersecțională particulară a deposedării, care îi obligă pe indivizi să-și împartă energia politică între două proiecte uneori antagonice"[1]. Acest articol se concentrează asupra a două adăposturi pentru femeile maltratate din comunitățile minoritare din Los Angeles, unul pentru femeile negre și celălalt pentru femeile asiatice. Potrivit lui Crenshaw, situația acestor femei „non-albe" este foarte diferită de cea a femeilor albe. Experiența lor în adăposturi nu se datorează doar „statutului socioeconomic" precar, ci „este structurată, mai presus de toate, de intersecțiile dintre rasă, gen și clasă"[2]. Mai trebuie spus și că, în cazul unora, la toate cele de mai sus se adaugă și alte „structuri de putere", cum ar fi cele asociate statutului lor de imigrante.

După cum recunoaște autoarea însăși, intersecționalitatea nu se referă la o teorie generală: „Trebuie să precizez de la bun început că scopul meu în ceea ce privește intersecționalitatea nu este de a stabili o nouă teorie globalizantă a identității"[3]. Mai degrabă, este vorba despre „un instrument care să permită o mai bună identificare a diferitelor intersecții dintre rasă și gen în contextul violenței împotriva femeilor de culoare"[4]. În versiunea originală a acestui articol, ea explică sensul pe care îl conferă conceptului invocat: „Percep intersecționalitatea ca

1. *Id.*, „Cartographie des marges...", art. cit., p. 61.
2. *Ibid.*, p. 57.
3. *Ibid.*, p. 54.
4. *Ibid.*, p. 74.

pe un concept provizoriu, care face legătura între politica actuală și teoria postmodernă", un concept care va pune capăt tendinței „de a ne referi la rasă și gen ca la categorii exclusive și separate"[1]. „După 20 de ani", în cadrul unei ceremonii organizate în onoarea ei la Columbia Law School, Crenshaw își amintește că activitatea sa a făcut posibilă „convergerea luptelor" în favoarea victimelor care fuseseră până atunci în general izolate. Și astfel, intersecționalitatea nu constituie o „teorie a tuturor acestor factori", ci „o lentilă prin care se poate vedea de unde provine puterea și unde intră în coliziune, unde se întrepătrund și unde se intersectează toate. Nu vorbim doar de o problemă de rasă aici, o problemă de gen colo și o problemă de clasă sau de tip LBGTQ dincolo. Adesea, acest cadru estompează ceea ce li se întâmplă oamenilor care sunt supuși tuturor acestor conflicte"[2].

Dintre cei care au introdus conceptul în Franța, Sandra Laugier arată că ideea de opresiuni cumulate nu este nouă: a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu nașterea științelor sociale care operează prin intersectarea unor factori diferiți. Este însă importantă utilitatea pe care o poate dobândi: „Intersecționalitatea este un concept necesar, cotidian, care ne permite să înțelegem, dincolo de acumulare și intersecție, modul în care identitățile femeilor sunt ele însele intersecționale; modul în care opresiunea este definită în prezent de multiple forme de dominație. Ea reprezintă un instrument care se manifestă în forme extreme, dar obișnuite de discriminare și vulnerabilitate, în special când vine vorba despre cele la care sunt supuse femeile de culoare din Statele Unite"[3]. Prin

1. *Id.*, „Mapping the Margins", art. cit., p. 1244.

2. „Kimberlé Crenshaw on Intersectionality, More than Two Decades Later": https://www.law.columbia.edu/news/archive/kimberle-crenshaw-intersectionality-more-two-decades-later

3. S. Laugier, „Kimberlé Crenshaw, la juriste qui a inventé l'«intersectionnalité»", *L'Obs*, 9 ian. 2019.

intersecționalitate, trecem de la teorie la acțiune politică: „Contribuția teoretică a lui Kimberlé Crenshaw este, așadar, aceea de a fi reunit sub același concept o serie de critici feministe eterogene – la adresa sexismului, a rasismului și a nedreptății de clasă, dar și a discriminării de vârstă și a heteronormativității – și de a fi făcut din ele un principiu de acțiune, în loc să le transforme în prilej de victimizare din cauza opresiunii"[1]. Succesul formulei „intersecționale" constă în caracterul său deschis și nedeterminat.

Această nedeterminare a „conceptului" îi permite să se adapteze la toate formele de dominație, fie că acestea există deja sau urmează să fie inventate. Iată cum s-a instalat intersecționalitatea în Franța: indigenismul sau decolonialismul, mai adaptate la istoria franceză, le vor permite celor care au fost colonizați să-și ocupe locul în lista comunităților oprimate, adăugând criteriul decolonialist la criteriile rasiale sau de gen deja existente. Iată motivul pentru care Éric Fassin, un mare apărător al vălului islamic, își manifestă încântarea: „A importa conceptul înseamnă a-l traduce într-un alt context: în Franța, nu mai este vorba, ca în Statele Unite, de caracterul invizibil al femeilor de culoare la intersecția dintre feminism și drepturile civile, ci mai degrabă de caracterul hipervizibil al femeilor cu voal, la intersecția dintre antisexism și antirasism"[2].

Vedem că intersecționalitatea este gata să înglobeze tot felul de abordări contestatare, într-un amalgam dinamic de domenii, după cum menționează unul dintre adepții săi: medicina diversității, urbanismul, tehnologiile imersive, cultura populară,

1. *Ibid.*

2. É. Fassin, M. Viveros Vigoya, articolul „Intersectionnalité" în Fondation Copernic, *Manuel indocile des sciences sociales: Pour des savoirs résistants*, La Découverte, Paris, 2019, p. 517.

teatrul, feminismul punk.[1] Potrivit lui Éléonore Lépinard și Sarah Mazouz, „intersecționalitatea ar putea fi folosită chiar și pentru a studia, *a contrario*, identitățile grupurilor aflate într-o poziție de relativă privilegiere", cum procedează „antropoloaga Mara Viveros Vigoya [care] se bazează pe *black feminism*, feminismul de culoare, și pe epistemologiile decoloniale pentru a examina modul în care se construiesc identitățile masculine în contextul columbian, la intersecția multiplelor forme de dominație (socială, rasială și sexuală)"[2]. De acum înainte, va fi suficient ca un grup să se definească drept victimă a opresiunii pentru a se alătura listei deja lungi a celor dominați. Acest proces de agregare poate fi observat în proliferarea literelor care continuă să se adauge acronimului LGBT inițial în domeniul genului.[3] Deschiderea potențială către toate curentele de protest va reprezenta, în mod evident, o adevărată mană cerească pentru unii marxiști, care vor fi fericiți să-și revigoreze preocupările în materie de justiție socială într-un cadru nou. Alți marxiști însă, mai perspicace, nu acceptă acest rol subordonat în contextul unei abordări mai largi, care urmărește de fapt să substituie marxismul o dată pentru totdeauna. Pentru cititorii familiarizați cu mișcările de stânga franceze, ideea de intersecționalitate evocă faimoasa „convergență a luptelor", chiar dacă adaugă noi categorii „convergente", cum ar fi genul și rasa. După cum subliniază Pierre-André Taguieff, această noțiune nu este oare doar un nou cuvânt menit să desemneze „un fenomen social banal, intersecția sau acumularea nedreptăților percepute, care ar trebui să justifice vechea și celebra «convergență

1. A. Maas, „Médecine et diversités des corps", în M. Boussahba, E. Delanoë, S. Bakshi, *Qu'est-ce que l'intersectionnalité*, Payot, Paris, 2021.

2. É. Lépinard, S. Mazouz, *Pour l'intersectionnalité*, Anamosa, Paris, 2021, p. 33.

3. J.-F. Braunstein, *La philosophie devenue folle*, ed. cit., pp. 141–143.

a luptelor» sau vechiul program de lungă durată al stângii, de «unitate în luptă»?"[1]

Dacă ar fi să începem să studiem modul în care aceste identități dominate interacționează sau, dimpotrivă, se ciocnesc între ele, lucrurile ar deveni, fără îndoială, mai complexe. Putem presupune de altfel că se vor înmulți conflictele dintre aceste grupuri identitare. De exemplu, în domeniul raselor, unde observăm deja cum asiaticii suferă de discriminare pozitivă în sistemul școlar american, sau cum, în Franța, decolonialiștii de origine africană sau nord-africană se atacă între ei; la fel, în domeniul genului, activiștii trans le agresează acum pe lesbiene și feministe. Această nebunie comunitară, care duce la fragmentarea la infinit a identităților și la ură reciprocă perpetuată la nesfârșit, fiecare crezându-se victima celuilalt, ar putea oferi, în mod paradoxal, o speranță de ieșire din goana către victimizare și comunitarism.

Tocmai cu privire la adepții intersecționalității se poate vedea în ce măsură simpatizanții woke se îndepărtează de French Theory, contrar a ceea ce spun unii. Cu atât mai mult cu cât Crenshaw a venit după gânditorii postmoderni și i-a asimilat. Dar ea arată foarte clar care sunt adevăratele surse ale ideilor sale: în afară de teoria critică a rasei, adevăratul său punct de plecare îl reprezintă activiștii de culoare, *black feminism* manifestat de femeile de culoare și de lesbiene, în special al celor din Combahee River Collective, dar și al femeilor de culoare din cadrul Black Panther Party. Trebuie să luăm în serios ceea ce ne spun autorii intersecționali. Ei, și mai ales ele, nu sunt interesați de bărbații europeni albi care au ajuns să reprezinte trecutul.

---

1. P.-A. Taguieff, *L'antiracisme devenu fou: Le „racisme systémique" et autres fables*, Hermann, Paris, 2021, p. 100.

Pentru unul dintre cei mai recenți istorici ai mișcării intersecționale, Ange-Marie Hancock, teoria intersecțională are, într-adevăr, alte surse decât postmodernismul, în ciuda unor aluzii foarte generale, de la Crenshaw la Derrida și de la Patricia Hill Collins la Foucault. Hancock susține că „gândirea intersecțională are o istorie mult mai amplă, care începe cu mult înainte de 1989", iar autoarea își propune să urmărească această „istorie ținută ascunsă până acum". În opinia sa, problema îndatorării intersecționalității față de postmodernism este „considerabil deformată", deoarece toți autorii pe care îi citează „precedă cu mult" lucrările lui Foucault, Derrida, Jameson și Deleuze.[1] Hancock o critică, de asemenea, pe una dintre colegele sale din domeniul intersecțional, care preferă să se bazeze pe conceptualizarea puterii de către Foucault, mai degrabă decât pe cea elaborată de Patricia Hill Collins și de gândirea feministă de culoare, pentru simplul motiv că Foucault este mai „apreciat" în mediul universitar: „Ce trebuie să înțelegem din această preferință, mai ales atunci când este afirmată în contextul unei revendicări a teoriei feministe și al activității intersecționale?"[2]

Cei mai perspicace dintre membrii grupării woke vor neapărat să sublinieze diferența dintre ei și French Theory. Autoarea bell hooks, de exemplu, decedată de curând, insistă asupra deosebirilor dintre gândirea ei și cea a autorilor francezi care critică noțiunea de subiect. Într-un mod foarte politizat, ea pune în discuție raportarea la acești autori postmoderni albi, pe care o interpretează ca pe o încercare de a evita procesul de conștientizare a populației de culoare. „Ar trebui, într-adevăr, să ne ferim de criticile postmoderne ale «subiectului» atunci

1. A.M. Hancock, *Intersectionality*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 165.

2. *Ibid.*, p. 2.

când acestea se manifestă într-un moment istoric în care mulți oameni subjugați se simt în măsură să se exprime pentru prima dată în viața lor."[1] În felul acesta, vrea să sublinieze că critica identității este un lux al „bogaților", care au deja o identitate. În opinia ei, persoanele de culoare au dreptate să respingă critica esențialismului, în special atunci când aceasta neagă validitatea politicii identitare, când afirmă: „Da, este ușor să renunți la identitatea ta atunci când ai una"[2]. bell hooks refuză să aibă de-a face cu aceste poziții, deoarece sunt exclusiviste din punct de vedere rasial. În orice caz, acești autori postmoderni nu fac nici o referire la „experiența sau scrierile persoanelor de culoare în lucrările lor, în special ale femeilor de culoare": sunt „voci ale intelectualilor de sex masculin albi și/sau ale elitelor academice, care vorbesc între ele și despre ele însele cu o familiaritate codificată"[3]. Rasialismul lui bell hooks pune limite dialogului care ține de culoarea pielii.

Diferențele sunt, în orice caz, evidente. Într-un fel, teoriile lui Crenshaw reprezintă exact opusul teoriilor lui Foucault. Acestea sunt teorii ale identității, în timp ce întreaga operă a lui Foucault este dedicată unei critici a identităților, inclusiv a noțiunii de identitate individuală. Foucault nu manifestă atașament față de nici o identitate anume, și nimic nu-i repugnă mai mult decât ideea de identitate personală, cu atât mai puțin

1. bell hooks, „Postmodern blackness", *Postmodern Culture*, vol. 1, nr. 1, sept. 1990, disponibil la https://www.pomoculture.org/2013/09/26/postmodern-blackness/

bell hooks este pseudonimul Gloriei Jean Watkins, care a avut ideea de a-și scrie numele și prenumele fără majuscule, pentru a pune accentul mai degrabă pe opera decât pe persoana sa, ceea ce a avut efectul paradoxal de a o face și mai vizibilă.

2. *Ibid.*

3. *Ibid.*

îl atrage cea de identitate comunitară. Pentru intersecționaliști însă, care sunt un fel de marxiști convertiți, asumările de identitate, chiar dacă sunt multiple, sunt obligatorii, iar conflictele, la fel ca luptele de clasă din trecut, sunt întotdeauna bine stabilite. Iar rasa reprezintă, în ultimă instanță, baza posibilelor coaliții între cei discriminați: „Intersecționalitatea, dimpotrivă, ne oferă o bază pentru reconceptualizarea rasei ca o coaliție între bărbați și femei de culoare"[1]. Într-un mod foarte diferit, pentru Foucault, „puterea este peste tot; nu pentru că ea ar cuprinde totul, ci pentru că vine de peste tot"[2]; circulă în toate direcțiile, și cel dominat poate foarte bine să devină dominant în mod intermitent, așa cum arată analiza relației sadomasochiste, care este emblematică pentru gândirea lui Foucault despre putere. A crede că pozițiile sunt stabilite o dată pentru totdeauna și că „luptele" se bazează pe vechiul model al luptei de clasă constituie o lectură a lui Foucault care, chiar dacă pare întemeiată, este cel puțin tendențioasă.

Crenshaw face, de asemenea, o afirmație foarte clară despre diferența dintre poziția sa bazată pe identitate, imuabilă, și o poziție universalistă, fluidă, comparând cele două propoziții pe care le poate folosi pentru a se referi la ea însăși: „Sunt neagră" („*noir(e)*") și „Sunt o persoană și se întâmplă să fiu neagră". „Prima dintre ele, «Sunt neagră», preia ideea impusă social și ancorează ferm subiectivitatea în raport cu ea: «Sunt neagră» devine, astfel, nu doar o simplă declarație de rezistență, ci și o afirmare pozitivă a identificării personale, intim legată de elemente de valorizare precum sloganul naționalist *Black is Beautiful* („Negru înseamnă frumos"). În cea de-a doua, «Sunt

1. K. Crenshaw, „Cartographie des marges... ", art. cit., p. 80.

2. M. Foucault, *La volonté de savoir*, Gallimard, Paris, 1976, p. 122 [*Istoria sexualității*, vol. I, *Voința de a ști*, trad. Cătălina Vasile, Univers, București, 2004, p. 90 – n. tr.].

o persoană și se întâmplă să fiu neagră», identificarea personală necesită un anumit grad de universalitate («Sunt în primul rând o persoană») și respingerea concomitentă a categoriei impuse (negru), considerată a fi contingentă, circumstanțială, nedeterminantă."[1] În opinia ei, ar trebui să alegem prima categorie, cea identitară, care „constituie întotdeauna un element de rezistență pentru membrii diferitelor grupuri subordonate"[2]. Rezistența nu se poate baza decât pe identitate. Interacțiunea dintre individ și universal, adică ceea ce constituie viziunea noastră „republicană", nu are nici un sens pentru ea: în cazul lui Crenshaw, este vorba despre o viziune identitară pură, care nu vrea să amestece diversele identități, ci le determină să se solidifice o vreme pentru posibile lupte comune, dar care riscă să devină divergente cu prima ocazie. Din acest motiv, ea se arată ostilă față de ceea ce numește „teza oarecum vulgarizată a construcției sociale [care] susține că, din moment ce toate categoriile sunt construite social, nici «negrii», nici «femeile», de exemplu, nu există, și că, prin urmare, este inutil să reproducem la nesfârșit aceste categorii organizându-ne în jurul lor"[3]. După cum remarcă și o altă intersecționalistă, Sirma Bilge, „mi se pare discutabil să asociez strâns intersecționalitatea cu concepția lui Foucault despre putere și dominație, în măsura în care Foucault a refuzat întotdeauna să identifice orice principiu de dominație (clasă, rasă sau gen) și să desemneze un subiect sau un grup de subiecți ca sursă a puterii"[4]. Este foarte adevărat că Foucault nu a fost marxist.

---

1. K. Crenshaw, „Cartographie des marges...", art. cit., pp. 76–77.

2. *Ibid.*, p. 76.

3. *Ibid.*, p. 75.

4. S. Bilge, „Théorisations féministes de l'intersectionnalité", *Diogène*, nr. 225, ian.–mart. 2009, p. 76.

IV. O RELIGIE CONTRA ȘTIINȚEI
Epistemologiile punctului de vedere

Când universitarii se proclamă ca fiind susținători ale religiei woke, ei decid să atace astfel radical știința și iluminiștii, obiectivitatea și adevărul, ceea ce este cel puțin neașteptat din partea oamenilor de știință și a cercetătorilor.

Adepții woke contra științei

Aici, ca și în alte părți, teoria genului a dat tonul. Potrivit lui Anne Fausto-Sterling și Donnei Haraway, biologia este o știință falsă, inerent politică, „patriarhală", „machistă" sau, într-o bună măsură, „colonialistă", cu termenii celor două autoare. Thierry Hoquet, filozof al științei și activist de gen, pune un diagnostic și mai drastic: „Biologia ne face părtinitori. Patriarhală fiind, s-a complăcut în *androcentrism* și *heterosexism*, două boli de care trebuie să se vindece, altfel va fi condamnată la izolare atunci când va vorbi despre femei"[1]. Este doar un „dispozitiv politic de care trebuie să-i apărăm pe cei pe care tocmai biologia sexului i-a făcut să fie oprimați: femeile, homosexualii, transsexualii, persoanele intersexuate"[2]. Așadar, trebuie

1. T. Hoquet, *Des sexes innombrables: Le genre à l'épreuve de la biologie*, Le Seuil, Paris, 2016, p. 62.

2. *Ibid.*, p. 63.

să punem urgent bazele unei „antibiologii" ginocentrice, matriarhale sau homosexiste.[1]

Ideea că există o știință greșită, biologia machistă, și că ar trebui să construim o știință corectă, biologia „ginocentrică", ni-l evocă, fără doar și poate, pe Trofim Lîsenko. În acel episod catastrofal din epoca stalinistă, care a durat din anii '30 până în anii '60, agronomul sovietic a pretins că a dezvoltat o tehnică de transformare a grâului de iarnă în grâu de primăvară și a ajuns la concluzia că trebuie pusă sub semnul întrebării însăși existența genelor și a cromozomilor. Această opoziție dintre „știința burgheză" și „știința proletară" a nimicit biologia sovietică. Țința sa era genetica „călugărului Mendel", care trebuia condamnată ca fiind „burgheză", deoarece era corelată cu caracterul aleatoriu al mutațiilor. Teoria lui Lîsenko, care relua mai vechea teorie lamarckiană a eredității trăsăturilor dobândite, era mult mai în ton cu proiectul stalinist de construire a unui „om nou". Biologia ar fi validat, astfel, prometeismul febril al lui Stalin, pentru care nu existau limite în ceea ce privește transformarea naturii de către om. Teoria lui Lîsenko a fost consacrată oficial de Stalin în 1948, iar oponenții săi, biologii competenți care considerau genetica o știință, au fost urmăriți, închiși sau împușcați. Această doctrină a celor două științe, „știința burgheză" și „știința proletară", va fi susținută de întregul aparat de stat al dictaturii sovietice. Jacques Monod sublinia că „afacerea Lîsenko" a reprezentat „un caz, unic în epoca noastră și aproape prodigios, de delir ideologic colectiv"[2]. Monod avea perfectă dreptate. În cazul delirului woke însă, se merge, dacă-i posibil, și mai departe în dorința de eliberare de orice determinism. Nu există lagăre pentru

1. *Ibid.*

2. J. Monod (1970), *apud* D. Lecourt, *Lyssenko: Histoire réelle d'une science prolétarienne*, François Maspero, Paris, 1976, p. 74.

biologii disidenți, dar s-ar putea să ți se refuze un post ca profesor de biologie la universitate doar pentru că ai avut curajul să susții că există diferențe biologice între bărbați și femei.[1] Această experiență a lîsenkismului explică de ce academicienii cei mai îngrijorați de ofensiva woke în domeniul științelor sunt adesea refugiați din fostele țări comuniste: aceștia știu ce se întâmplă când știința se politizează.

Cel mai grav este faptul că adepții woke, încurajați de acest atac la adresa biologiei, nu vor ezita să atace și celelalte științe, sub pretextul că și ele sunt machiste, sau rasiste, sau ambele. Așa se va întâmpla chiar și cu cea mai pură știință, matematica. Asistăm la un atac lansat chiar de matematicieni la adresa disciplinei lor care nu are echivalent în istoria matematicii: niciodată până acum ura față de rațiune nu a mers atât de departe. Matematica este în prezent ținta răutăților noii religii woke, după cum mărturisește marele matematician american de origine română Sergiu Klainerman, profesor la Princeton și membru al Academiei Americane de Științe. Klainerman a fugit de dictatura lui Ceaușescu pentru a trăi și a munci în libertate în Statele Unite. Când s-a declanșat mișcarea woke, el a crezut că matematica și științele vor rezista acestei tendințe care submina științele umaniste. Tocmai a recunoscut însă că s-a înșelat: „Până de curând – de fapt, până vara trecută – am crezut în mod naiv că disciplinele STEM [știință, tehnologie, inginerie, matematică] vor fi scutite de această

1. Un exemplu tipic este cel al lui Colin Wright, un tânăr doctor în biologie sintetică: acesta nu a putut obține un post universitar deoarece scrisese un articol în care critica „negarea periculoasă a sexului" și arăta că „ideologia transgender le dăunează femeilor, homosexualilor și, mai ales, băieților efeminați și fetelor masculinizate" (*Wall Street Journal*, 13 febr. 2020).

preluare ideologică. M-am înșelat"[1]. Klainerman constată că până și matematica este acuzată, acum, că este rasistă, dând ca exemplu programul destinat colegiilor, pe care l-am menționat deja: *Towards Equitable Mathematics Teaching* (*Spre o predare echitabilă a matematicii*) este finanțat substanțial de Fundația Bill și Melinda Gates și are ca obiectiv „să elimine rasismul din lecțiile de matematică" în învățământul primar și secundar.[2] Potrivit acestui program, „cultura supremației albilor se manifestă în orele de matematică atunci când se pune accentul pe obținerea răspunsului «corect»" sau când elevii trebuie să „își prezinte lucrările": în orice caz, „însuși conceptul de matematică pur obiectivă și neechivocă este fals". Concluzia: este discriminatoriu să le ceri elevilor răspunsuri exacte și să-i educi în spiritul ideii că există adevăruri matematice. Amenințarea este de așa natură încât Klainerman se simte obligat să răspundă, dar din vorbele lui răzbate exasperarea: „M-am gândit mult timp că astfel de afirmații ar trebui să fie ignorate, deoarece sunt prea radicale și absurde pentru a merita o replică. Dar tendințele recente din întreaga țară sugerează că nu ne mai permitem acest lux. Prin urmare, dați-mi voie să declar următoarele, pentru ca lucrurile să fie consemnate: nu există nimic în istoria și practica actuală a matematicii care să justifice ideea că aceasta este în vreun fel diferită sau că e dependentă de rasa ori grupul etnic care o practică [...]. Nu există o matematică «albă»"[3]. Klainerman conchide, pe bună dreptate, că

1. S. Klainerman, „There Is No Such Thing as «White» Math". Interviu cu Bari Weiss pe *Substack*, 1 mart. 2021.

2. Pentru a-l consulta, accesați https://equitablemath.org/. Acest program are ca parteneri instituții aparent foarte respectabile precum Lawrence Hall of Science din Berkeley, California Math Project, Association of California School Administrators și Los Angeles County Office of Education. Următoarele citate sunt preluate de pe acest site.

3. S. Klainerman, „There Is No Such Thing as «White» Math", art. cit.

rasiștii sunt cei care cred despre „copiii aparținând minorităților că nu sunt capabili să facă matematică sau să găsească «răspunsurile corecte»"[1]. În opinia lui, situația este mai gravă în Statele Unite decât în România lui Ceaușescu, unde, dimpotrivă, „matematica era în mare măsură imună la presiunile ideologice"[2]. Rezultatul este că unii matematicieni părăsesc Statele Unite pentru China, unde pot lucra fără opreliști și unde învățământul secundar favorizează excelența în domeniul matematicii.[3] Dar situația nu este cu nimic mai fericită în biologie și medicină, unde, cum subliniază Andreas Bikfalvi, profesor de medicină la Universitatea din Bordeaux, se produce „o incursiune sau un import al conceptelor de «teorie critică a rasei», intersecțională și decolonială, din domeniul științelor sociale în biomedicină, prin comentarii și simulacre de articole de cercetare, în special în domeniul sănătății publice"[4] și, am putea adăuga, în domeniul „științelor umaniste medicale".

Klainerman nu a fost singura persoană din Europa de Est care a comparat mișcarea woke cu ideologia sovietică și care a considerat necesar să se exprime public împotriva celei dintâi. Chimista de origine rusă Anna Krylov denunță „pericolul politizării științei"[5] și subliniază că respingerea motivată ideologic a teoriei rezonanței în chimie ca fiind „cosmopolită", respingerea teoriei relativității sau a teoriei cuantice sunt motivele pentru care știința sovietică, apoi cea rusă au rămas mereu cu

1. *Ibid.*

2. *Ibid.*

3. P. Deift, S. Jitomirskaya, S. Klainerman, „As US Schools Prioritize Diversity Over Merit, China Is Becoming the World's STEM Leader", *Quillette*, 19 aug. 2021.

4. A. Bikfalvi, „La médecine à l'épreuve de la théorie critique de la race", *Le Point*, 25 febr. 2021.

5. A.I. Krylov, „The Peril of Politicizing Science", *Journal of Physical Chemistry: Letters*, 2021, 12, 22, p. 5371.

un pas în urmă. Dată fiind gravitatea situației, chimista protestează: „Sunt martoră la tot mai multe încercări de a supune știința și educația controlului ideologic și cenzurii"[1]. Krylov este îngrijorată că anumite nume și idei sunt acum interzise în mediul academic din motive ideologice, așa cum se întâmpla în tinerețea sa sovietică. Potrivit „Aleșilor", nu ar mai trebui să vorbim despre „legile lui Newton", ci despre „cele trei legi fundamentale ale fizicii", deoarece Newton este alb, iar „noua ideologie impune «decentrarea albilor» și «decolonizarea curriculumului». Nu ar trebui să vorbim nici de «supremație cuantică», pentru că ar fi o reminiscență a «supremației» albe, ci de «avantaj cuantic»"[2]. Krylov are impresia că se află într-un „univers paralel orwellian"[3] și afirmă răspicat: „Este în joc viitorul nostru. Fiind o comunitate, ne confruntăm cu o alegere importantă. Putem să cedăm în fața ideologiei de extremă stânga și să ne petrecem restul vieții urmărind fantome și vrăjitoare, rescriind istoria, politizând știința, redefinind elementele limbii și făcând o farsă din educația STEM. Sau putem să apărăm un principiu-cheie al societății democratice – schimbul liber și necenzurat de idei – și să ne continuăm misiunea fundamentală, aceea de a căuta adevărul, concentrându-ne atenția asupra rezolvării problemelor reale și importante ale umanității"[4]. Acest articol a fost reprodus și comentat în întreaga lume. În mod similar, profesorul de farmacologie Michael Vanyukov, originar tot din Uniunea Sovietică, nu acceptă ca universitatea, „o instituție fondată pe știință și rațiune", să califice rasismul drept „sistemic", fără a demonstra acest lucru. El nu crede că „ingineria socială bazată pe rasă este mai bună decât

1. *Ibid.*, p. 5372.
2. *Ibid.*, p. 5374.
3. *Ibid.*, p. 5372.
4. *Ibid.*, p. 5374.

ingineria socială bazată pe clasă"; dimpotrivă, cea dintâi este deficitară, „pentru că poți schimba clasa socială, dar rasa este eternă". Nu în ultimul rând, deplânge faptul că „agitpropul neomarxist al Biroului pentru Diversitate îi amintește din ce în ce mai mult de trecutul său sovietic"[1]. În ceea ce privește viitorul noii sale țări, Statele Unite, este mai degrabă pesimist. „Această țară a ajuns la momentul adevărului, iar adevărul este trist. Nu înseamnă însă că n-ar mai trebui să luptăm. Înseamnă doar că șansele de izbândă sunt mici. Ar trebui să fim pregătiți pentru înfrângere, străduindu-ne totuși să câștigăm."[2]

Klainerman identifică totuși trei diferențe importante între ideologia woke și cea sovietică. În primul rând, forma de dictatură, care este, evident, mai puțin violentă decât cea a lui Ceaușescu: „Spre deosebire de totalitarismul tradițional practicat de fostele țări comuniste, cum ar fi România, unde am crescut, această versiune de totalitarism este blândă: își aplică ideologia nu prin încarcerarea disidenților sau prin eliminarea fizică a acestora, ci prin oprobriu social, sancțiuni colective, vinovăție prin asociere și discursuri impuse"[3]. În orice caz, nu trebuie să subestimăm riscul de „moarte socială", în special pentru profesorii din universități„ care e destul de semnificativ, în măsura în care s-ar putea ca ei să nu mai ducă o viață normală pe plan științific. Și este, fără îndoială, mai complicat să te opui unei puteri care se prezintă ca fiind blândă și binevoitoare decât unei puteri brutale. Klainerman remarcă, în continuare, o altă diferență foarte importantă. Comuniștii, cel puțin în teorie, erau în favoarea științei, revendicându-se de la materialismul dialectic, pe care îl prezentau drept știință. Așadar, în general,

1. M. Vanyukov, „Letter to the editor: Racial Equity Consciousness Institute criticized", *University Times*, vol. 54, 3, 24 sept. 2021.

2. *Ibid.*

3. S. Klainerman, „There Is No Such Thing as «White» Math", art. cit.

ei pretindeau că respectă știința și nu negau existența adevărului – cu excepția episodului Lîsenko, care arată limitele acestui respect. Și, chiar și atunci când științele „burgheze" erau denunțate, asta se întâmpla în numele altei „științe", așa-zicând mai adevărată. Nu a avut loc nicidecum o critică radicală a științei ca atare. În sfârșit, în ceea ce privește cea de-a treia diferență, subliniază Klainerman, comuniștii erau materialiști și, prin urmare, în sens filozofic, realiști. Ei recunoșteau că lumea reală există: „Comunismul avea un puternic simț al realității obiective, înrădăcinat în credința că oamenii sunt capabili să descopere adevăruri universale. Afirma cu tărie adevărul absolut al materialismului dialectic, revelat de fondatorii săi, Marx, Engels și Lenin. Ideologia comunistă manifesta o stimă deosebită față de știință și matematică, chiar dacă deseori le denatura din motive doctrinare"[1]. Acest lucru îl determină pe Klainerman să conchidă că, „atunci când vine vorba de educație", ideologia woke „este chiar mai dăunătoare decât comunismul de tip vechi"[2].

„Cunoaștere situată" *vs* știință

Odată respinse biologia și matematica, nu există nici un motiv pentru care critica să nu fie extinsă la ansamblul științelor. Științele moderne s-au născut în Occident și, din punctul de vedere al adepților woke, toate au în comun apartenența la o istorie sângeroasă, de rasism, colonialism și distrugere a culturilor indigene. Mulți adepți woke sunt de părere că știința trebuie respinsă în întregime. Din moment ce știința occidentală a fost implicată în sclavie și colonizare, ea ar trebui „decolonizată" sau

1. *Ibid.*
2. *Ibid.*

chiar abolită. Matematica a fost folosită pentru a număra sclavii de pe corăbiile din comerțul triunghiular, iar medicina occidentală a fost introdusă în colonii, trebuie deci să scăpăm de ele. Cazul cel mai simptomatic este mișcarea Science Must Fall („Știința trebuie să cadă"), care a luat naștere la o sesiune de dezbateri studențești la Universitatea din Cape Town, în Africa de Sud, în 2016, dar care a continuat cu intermitență de atunci.[1] Studenții susțineau că știința occidentală în ansamblul ei ar trebui „aruncată la gunoi", deoarece a fost un element constitutiv al colonizării, și că ar trebui reconstruită o știință „africană", în special prin „magie neagră". Cea mai îndrăzneață dintre studente nu a ezitat să atace legea lui Newton privind gravitația: „Modernitatea occidentală este principalul factor ostil decolonizării, deoarece cunoașterea occidentală este totalizatoare: spune că Newton, și numai el, a văzut un măr căzând și, de nicăieri, a tras concluzia că gravitația există, a creat un sistem de educație, și cam asta-i tot. Indiferent dacă oamenii știu sau nu despre Newton, nu contează ce se întâmplă în Africa de Vest sau în Africa de Nord. Singurul mod de a explica gravitația este că Newton a stat sub un copac și a privit cum cade un măr". Oamenii trebuie să respingă această presupusă universalitate a științei și să se încreadă doar în cunoștințele „locale", în acest caz în cunoștințele specific africane. Trebuie să scăpăm de Newton, Darwin și Mendel.

Cu o ironie, am putea spune că, dacă știința „trebuie să cadă", cel puțin se confirmă astfel legea gravitației. Mai grav este însă că asemenea nonsensuri nu sunt proferate doar de studenții neavizați, ci și de academicieni. Chandra K. Raju, cadru universitar din India, vicepreședinte al Academiei

1. Urmăriți această sesiune pe YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=C9SiRNibD14 Sesiunea este foarte sugestivă pentru atmosfera woke: atunci când unul dintre participanți îndrăznește să nu fie de acord, i se cere imediat să-și ceară scuze.

Indiene de Științe Sociale, arată că, pentru ca știința să fie cu adevărat decolonizată, obiectivitatea și universalitatea ei trebuie să fie puse sub semnul întrebării. El propune, în special, „decolonizarea" matematicii, care este „prea abstractă" și „prea formală". În orice caz, „nimeni nu înțelege nimic" din *Principia Mathematica* a lui Bertrand Russell, care este o mistificare și de care trebuie să ne descotorosim. Afirmațiile sale îngrijorătoare sunt foarte apreciate pe *Decoloniality Network* (*Rețeaua Decolonialității*)[1], o rețea din care mai fac parte figuri de prim-plan ale gândirii decolonialiste, precum Ramón Grosfoguel, și o serie de asociații islamiste[2]. Dar aceste dezbateri au ecou și în foarte prestigioasa revistă *Nature*, care analiza, în 2018, știința africană. Potrivit revistei, „decolonizarea este o mișcare menită să elimine, sau cel puțin să atenueze, moștenirea disproporționată a gândirii și culturii europene albe în educație". În opinia autoarei, sunt necesare, de asemenea, „decolonizarea minții", „eliminarea hegemoniei valorilor europene și promovarea filozofiei și tradițiilor autohtone, pe care coloniștii le-au lăsat deoparte"[3]. În acest articol, un fost cardiolog deplânge faptul că „oamenii de știință se ascund adesea în spatele universalității presupuse a disciplinelor lor – că o celulă este o celulă, indiferent dacă aparține unui african sau unui european, sau că legile fizicii se aplică tuturor – pentru a evita să fie nevoiți să pună la îndoială modul lor de a acționa"[4].

1. https://din.today/prof-c-k-raju-decolonizing-mathematics-leads-to-better-mathematics/

2. Potrivit lui Ramón Grosfoguel, profesor asociat de sociologie la Berkeley și apropiat al partidului Indigenii Republicii, colonizarea întregului glob de către țările capitaliste nu a încetat niciodată.

3. Linda Nordling, „How decolonization could reshape South African science: A generation of black scientists is gearing up to transform the research landscape", *Nature*, nr. 554, pp. 159–162, 2018.

4. *Ibid.*

Un episod mai recent ilustrează sugestiv conflictele dintre știința „occidentală", care este albă și colonialistă prin definiție, și „cunoștințele indigene", care ar trebui tratate exact în același mod ca știința. În decembrie 2021, am aflat că guvernul woke al Noii Zeelande a decis că „*ma-tauranga* maori", cunoștințele indigene maori, ar trebui de acum înainte să fie predate în facultățile de științe pe picior de egalitate cu știința occidentală (*pakeha*), pentru tinerii cu vârste cuprinse între 16 și 18 ani. Nu există nimic universal în ceea ce privește „știința europeană"; aceasta este pur și simplu știința Occidentului, care și-a instituit dominația asupra populației maori și a altor popoare indigene. *Ma-tauranga* include referiri la diverse zeități, cum ar fi Tane, zeul pădurii, creatorul oamenilor și al tuturor speciilor de plante și viețuitoare din pădure, sau zeița Papatuanuku, ale cărei strigăte sunt sursa ploii. Activiștii maori cer ca aceste mituri să fie considerate ca fiind cunoștințe științifice, la egalitate cu știința occidentală: în caz contrar, copiii maori vor rămâne în continuare corigenți la științe la școală. Șapte profesori de la Universitatea din Auckland au semnat o petiție „în apărarea științei"[1]. În opinia lor, cunoștințele indigene au, cu siguranță, importanță istorică și politică pentru cultura și politica maori, dar, „în ceea ce privește descoperirea adevărurilor empirice și universale, sunt departe de ceea ce putem defini ca știință propriu-zisă. A le accepta ca fiind echivalente cu știința înseamnă a te manifesta condescendent față de populațiile indigene"[2]. Profesorii au fost criticați de vicecancelara universității lor și de Societatea Regală din Noua Zeelandă, care a luat în considerare posibilitatea de a expulza doi dintre membrii săi semnatari ai scrisorii. A urmat o altă scrisoare, semnată de două mii de cadre universitare, care

1. „In Defence of Science", *New Zealand Listener*, 31 iul. 2021.
2. *Ibid.*

elogiau cunoștințele indigene: „Cunoștințele indigene – în acest caz, *ma-tauranga* – nu sunt inferioare altor sisteme de cunoaștere. Într-adevăr, modalitățile indigene de cunoaștere, inclusiv *ma-tauranga*, au inclus întotdeauna metodologii care se suprapun pe concepțiile «occidentale» ale metodei științifice". Și adaugă: „Credem că *ma-tauranga* maori și știința experimentală occidentală nu sunt în contradicție și nu trebuie să concureze. Ele sunt complementare și au multe de învățat una de la cealaltă"[1]. Într-adevăr, „*ma-tauranga* este mult mai mult decât un simplu echivalent sau corespondent al științei «occidentale». Ea oferă moduri de a vedea lumea care sunt unice și complementare altor sisteme de cunoaștere". Știința occidentală este acuzată că „a jucat un rol în raționalizarea colonizării" și că ei i se datorează faptul că „știința, în general, a exclus mult timp popoarele indigene de la orice participare, preferându-le ca subiecte de studiu și exploatare": „Colonizarea, rasismul, misoginismul și eugenia au fost apărate, fiecare dintre ele, de oamenii de știință care au exercitat un monopol autoproclamat asupra cunoașterii universale"[2]. Universitarii occidentali au intervenit apoi în dezbatere. Jerry Coyne, profesor de biologie la Chicago, a adresat o scrisoare Societății Regale din Noua Zeelandă: „Modul de cunoaștere maori include creaționismul: tipul de creaționism pe care creștinii fundamentaliști îl adoptă în Statele Unite pe baza unei lecturi literale a Bibliei. Atât creaționismul american, cât și cel maori sunt complet greșite – infirmate de toate faptele din biologie, paleontologie, embriologie, biogeografie și așa mai departe. Mi-am petrecut viața opunându-mă creaționismului ca viziune validă asupra vieții. Este rușinos că societatea dumneavoastră

1. https://thespinoff.co.nz/politics/30-07-2021/live-updates-july-30-pay-talks-resume-as-nurses-reject-latest-offer

2. *Ibid.*

exclude anumiți membri pentru că apără puncte de vedere precum evoluția împotriva opiniilor neempirice ale creației și altele asemenea"[1]. Richard Dawkins, profesor emerit la Oxford și membru al Societății Regale Britanice, a adresat și el o scrisoare dură președintelui Societății Regale din Noua Zeelandă, care și-a ratat misiunea de a „apăra știința". Predarea miturilor maori ar trebui, firește, să-și găsească locul în cadrul cursurilor de antropologie: „Lumea este plină de mii de mituri ale creației și de alte legende colorate, fiecare dintre acestea putând fi predată alături de miturile maori. De ce să alegem miturile maori? Nimic nu întrece faptul că populația maori a ajuns în Noua Zeelandă cu câteva secole înaintea europenilor". Acesta ar fi un motiv întemeiat de a preda mitologia maori la orele de antropologie, „dar în același mod în care școlile britanice predau miturile celtice [...]. Însă nici un mit indigen de oriunde din lume, oricât de poetic, oricât de frumos ar fi, nu are ce căuta la orele de știință. Orele de știință sunt absolut nepotrivite pentru a preda falsuri științifice alături de știința propriu-zisă. Creaționismul este tot o aiureală, chiar dacă o aiureală indigenă". Și încheie amintindu-ne că „Societatea Regală din Noua Zeelandă, la fel ca Societatea Regală al cărei membru am onoarea de a fi, ar trebui să apere știința. Nu știința «occidentală», nu știința «europeană», nu știința «albă», nu știința «colonialistă». Știința pur și simplu. Știința este știință, și nu contează cine o face, unde o face sau în ce «tradiție» a fost educat cel care o practică. Adevărata știință se bazează pe dovezi, nu pe tradiție; ea include măsuri de garanție, cum ar fi evaluarea *inter pares*, testarea experimentală repetată a ipotezelor, testele în dublu orb, instrumente care să completeze și să valideze simțurile

1. https://whyevolutionistrue.com/2021/12/03/ways-of-knowing-new-zealand-pushes-to-have-indigenous-knowledge-mythology-taught-on-parity-with-modern-science-in-science-class/

failibile"[1]. Foarte puțin probabil să i se fi auzit mesajul printre colegii săi din Noua Zeelandă.

Adepții woke au dezvoltat un discurs relativ elaborat pentru a-și justifica refuzul față de fundamentele științei, față de noțiunile de obiectivitate și adevăr. Teoreticienii postfeminiști și cei ai teoriei critice a rasei s-au specializat în contestarea ideii de obiectivitate. Feministele au atacat cele dintâi noțiunea de obiectivitate. Una dintre ele, avocata Ann Scales, inspirată de Catharine MacKinnon, respinge ceea ce numește „tirania obiectivității"[2] și regretă că s-a format în spiritul abstracțiunii și al obiectivității: „În calitate de juriști, am fost antrenați să căutăm soluții abstracte, universale și obiective la problemele societății, sub forma unor reguli sau doctrine juridice". Ea mai spune că a fost apoi supusă „influenței năucitoare pe care obiectivitatea o exercită din ce în ce mai mult asupra minții noastre" și care „ne face din ce în ce mai puțin atenți la structura mitică ce ne înconjoară"[3]. Dar lupta feministă din domeniul dreptului i-a arătat că această noțiune de obiectivitate este un mijloc de camuflare a dominației masculine. „Analiza feministă pornește de la premisa că realitatea obiectivă este un mit" și „recunoaște că miturile patriarhale sunt proiecții ale psihicului masculin"[4]. Dar este de la sine înțeles că această critică a obiectivității va fi reluată în cadrul tuturor științelor, care se prezintă drept opera unui „bărbat" abstract, de vreme ce până acum au fost doar opera unor oameni de știință de sex masculin: ele sunt deci masculine, nu neutre. Împotriva pretenției

1. https://whyevolutionistrue.com/2021/12/04/the-teach-maori-other-ways-of-knowing-in-science-class-continues-richard-dawkins-weighs-in/

2. A. Scales, „The Emergence of Feminist Jurisprudence: An Essay", *Yale Law Journal*, vol. 95, nr. 7, iun. 1986, p. 1376.

3. *Ibid.*, p. 1379.

4. *Ibid.*, p. 1373.

de obiectivitate, este mai bine să se revendice o subiectivitate asumată, aceea a cunoașterii feminine.

Aceeași critică a obiectivității în numele subiectivității, de data aceasta a rasei, este formulată de Ibram X. Kendi. Pentru Kendi, această critică a obiectivității a constituit o adevărată revelație. A preluat această idee de la coordonatoarea tezei sale de doctorat, care, la rândul ei, o adoptase de la filozoful afrocentrist Molefi Kete Asante. Kendi povestește că, în timpul primului său curs cu coordonatoarea tezei, aceasta s-a referit la postulatul lui Asante conform căruia obiectivitatea nu este de fapt altceva decât „subiectivitatea colectivă", și a dedus că ar fi pur și simplu imposibil să fii obiectiv. „Această idee atât de simplă mi-a dat imediat peste cap viziunea asupra lumii"[1], povestește Kendi. Totul este într-un fel subiectiv, chiar dacă poate fi vorba de o subiectivitate colectivă. Pentru Kendi, ideea că există o lume independentă de punctul nostru de vedere pare să-și fi pierdut orice sens. Robin DiAngelo susține, la rându-i, că pretinsa obiectivitate a științei nu este decât rezultatul dominației albilor: „Credința în obiectivitate, împreună cu poziționarea albilor în afara întregii culturi (și, prin urmare, cu rol normativ pentru umanitate), le permite acestora să se perceapă pe ei înșiși ca oameni universali, care pot reprezenta întreaga experiență umană"[2]. Ei nu țin cont de propria culoare a pielii și cred că sunt un „punct de referință universal". Le place să creadă însă că „albii sunt doar oameni"[3]. Juriștii aflați în spatele teoriei critice a rasei denunțau deja afirmația conform căreia teoriile juridice erau „oarbe față de rasă". Trebuie să se pună capăt acestei pretenții de obiectivitate juridică. După

1. I.X. Kendi, *Comment devenir antiraciste*, ed. cit., pp. 259–260.

2. R. DiAngelo, „White Fragility", *International Journal of Critical Pedagogy*, vol. 3 (3), 2011, p. 59.

3. *Ibid.*

cum spune Derrick Bell, legea „nu este un mecanism formal pentru determinarea neutră a rezultatelor – așa cum susțin avocații tradiționali –, ci mai degrabă o chestiune ad-hoc, dezorganizată, ale cărei îmbinări nepotrivite sunt sudate laolaltă prin gesturi retorice îndoielnice, salturi ilogice și pledoarii speciale prezentate ca reguli generale, toate, în slujba unei agende hotărât partizane, care vrea să se înveșmânteze în mantia și maiestatea legii"[1]. Așadar, legea trebuie să adopte în schimb, în opinia lor, prejudecata opusă și să ia partea celor „rasializați". Teoria critică a rasei este un „asalt radical asupra adevărului legislației americane"[2].

Pentru Sally Haslanger, o altă filozoafă inspirată de Catharine MacKinnon, dar și de lucrările privind construcția socială a rasei, primul avantaj al cercetării feministe ar fi fost acela de eliminare a noțiunii de raționalitate. Aceasta este la fel de „genizată" (*genrée*) precum noțiunea de obiectivitate și, prin urmare, gândirea feministă trebuie să renunțe la ea. Pentru Haslanger, „una dintre temele comune ale cercetării feministe din ultimul deceniu a fost afirmația că rațiunea este «de gen» sau, mai precis, observația că rațiunea este «de sex masculin» sau «masculină». Deși feministele au interpretat această afirmație în mod diferit încă de când se discuta noțiunea de gen, concluzia generală este că teoria feministă ar trebui să evite să investească în rațională, cel puțin așa cum este ea concepută în mod tradițional"[3]. Într-adevăr, „ideea centrală este că o poziție rațională este ea însăși o poziție de opresiune sau de dominație și că idealurile

1. D. Bell, „Who's Afraid of Critical Race Theory", *University of Illinois Law Review*, 1995, p. 900.

2. D.A. Farber, S. Sherry, *Beyond All Reason: The Radical Assault on Truth in American Law*, Oxford University Press, New York, 1997.

3. S. Haslanger, *Resisting Reality: Social Construction and Social Critique*, Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 35.

acceptate ale raţiunii reflectă şi consolidează relaţiile de putere care avantajează bărbaţii albi privilegiaţi. Din acest punct de vedere, nu este vorba de a echilibra valoarea raţiunii cu valorile feminine, ci de a pune sub semnul întrebării angajamentele noastre faţă de idealurile raţionale"[1]. Cel puţin lucrurile sunt exprimate clar. Urmează o serie întreagă de implicaţii pentru gânditorii woke: „De exemplu, ar trebui să evităm o epistemologie care privilegiază raţiunea sau punctul de vedere al raţiunii; ar trebui să evităm teoriile despre sine care consideră raţionalitatea ca fiind o trăsătură definitorie; şi ar trebui să evităm să susţinem idealurile morale şi politice care glorifică raţiunea şi «persoana» (a se citi omul) rezonabilă"[2].

Pentru aceşti activişti woke, raţiunea nu este un aliat, ci un adversar: cele două noţiuni ştiinţifice esenţiale de obiectivitate şi raţionalitate sunt asociate cu machismul, rasismul şi colonialismul. Pentru ei, este doar o chestiune de „dezgenderizare"[3], „demasculinizare"[4], „decolonizare" sau „dez-albire"[5] a ştiinţei. Odată cu adepţii woke, mottourile marilor universităţi americane – „Lumină şi adevăr" pentru Yale, „Veritas" pentru Harvard – vor trebui schimbate în curând. Pentru adepţii woke nu există un adevăr absolut; tot adevărul este parţial, părtinitor, angajat şi militant. Aceasta este „marea descoperire"

1. *Ibid.*, p. 36.

2. *Ibid.*, p. 35.

3. Câteva exemple franceze, printre alte zeci de exemple. Pentru „dezgenderizarea matematicii", v. https://dumas.ccsd.cnrs.fr/ dumas-01388887/ document.

4. Pentru „demasculinizarea ştiinţelor sociale şi umaniste", v. https://institut-du-genre.fr/en/ressources/actualites-du-genre/seminaires /seminaires-2020-2021/article/demasculiniser-les-sciences

5. Pentru „decolonizarea cercetării ştiinţifice în ştiinţele umaniste şi sociale: epistemologie, teorie, empirism şi perspective", v. https://calenda.org/960823

a epistemologiilor feministe, rasiale sau intersecționale, și anume că nu există cunoaștere decât dintr-un anumit „punct de vedere" și că în nici un caz nu există o cunoaștere neutră, obiectivă. Până în prezent, acest tip de nihilism sceptic a fost rezervat denigratorilor din afara mediului universitar, care nu acceptă regulile și eforturile acestuia mediu de a dobândi „obiectivitatea cunoașterii". Dar, potrivit adepților woke, universitățile perpetuează discriminarea pe care bărbatul alb cisgender occidental o impune identităților victimizate. Nu mai există nici o justificare pentru neutralitate, iar principiul toleranței nu trebuie aplicat în cazul declarațiilor disidente, care vor fi considerate „discursuri de instigare la ură".

O epidemie de epistemologii

Adepții woke vor încerca să justifice respingerea obiectivității și a adevărului, inventând o serie întreagă de noi epistemologii, cu alte cuvinte, de noi filozofii ale științei. Asistăm la o adevărată proliferare de „epistemologii", elaborate de filozofii woke, dintre care majoritatea nu au nici o pregătire științifică. Epistemologia, acel domeniu foarte abstract al filozofiei care, de obicei, se străduiește să examineze fundamentele științelor, luând adesea în considerare și istoria acestora, este transformată într-un câmp de luptă de către filozofii woke care vor să găsească motive pentru a deconstrui știința. Activiștii woke diseminează aceste epistemologii pe scară largă în sfera publică: în curând, vor exista tot atâția epistemologi amatori printre membrii mișcării woke câți epidemiologi în timpul pandemiei de Covid. Scopul epistemologiilor este de a oferi o presupusă justificare științifică pentru capriciile de tip woke. Acest fapt este foarte evident în litania suprarealistă a epistemologiilor propuse adepților: epistemologii „feministe", „queer",

„postcoloniale", ale „criticii rasei" sau, mai general, ale „justiției sociale". Tot mai multe conferințe sunt organizate pe tema „nedreptății epistemice", a „opresiunii epistemice", a „exploatării epistemice" și a „violenței epistemice". La o singură facultate de filozofie din Paris au avut loc două colocvii pe aceste teme în doar două luni. Unul avea ca temă de discuție subiectul „Wittgenstein și nedreptatea epistemică", susținând că „pe de o parte, femeile – precum și alte grupuri sociale discriminate – par a fi dezavantajate ca subiecte și obiecte ale cunoașterii. Pe de altă parte, le este împiedicat accesul la instituțiile care legitimează anumite forme de cunoaștere, iar autoritatea lor epistemică este considerată nelegitimă"[1]. Un altul se ocupă de „Nedreptățile epistemice: Abordări în filozofia socială, morală și politică". Autorul atribuie conceptului de *nedreptate epistemică* meritul de a face posibilă „transformarea întrebărilor referitoare la cine este considerat(ă) un vorbitor/o vorbitoare demn(ă) de a fi ascultat(ă) și ce experiențe contează din punct de vedere social în aspectele centrale ale justiției"[2]. Există, așadar, „victime ale violenței epistemice", ale căror cunoștințe nu sunt luate în considerare sau recunoscute, dar și victime ale „exploatării epistemice", cărora li se cere să-și împărtășească cunoștințele.

Aceste întrebări diverse sunt abordate de *standpoint epistemology*, „epistemologia punctului de vedere", marea descoperire teoretică cu care se mândresc adepții woke.[3] Lauren

1. https://execo.hypotheses.org/8537

2. https://philosophie.pantheonsorbonne.fr/evenements/injustices-epistemiques-approches-en-philosophie-sociale-morale-et-politique

3. Articolul de referință este semnat de Sandra Harding. Merită să citiți și articolul precursor al Donnei Haraway sau, pentru iubitorii criticii marxiste, pe cele ale lui Nancy Hartsock sau, pentru un punct de vedere mai „diversificat", pe cele ale lui Helen Longino.

Bastide, una dintre cele mai influente partizane franceze ale mișcării, nu neapărat și cea mai versată în epistemologie, mărturisește: „În ziua în care am citit articolul Sandrei Harding [despre epistemologia punctului de vedere] am înțeles totul [...], genul, rasa și restul"[1]. Într-un articol din 1988, Donna Haraway, mai bine cunoscută ca activistă pentru drepturile animalelor și autoare a *Manifestului Cyborg*, avansase deja ideea că ar trebui dezvoltată „cunoașterea situată": „Aș dori să văd o doctrină a obiectivității încorporate care să găzduiască proiecte feministe paradoxale și critice privind știința, obiectivitatea feministă însemnând atunci pur și simplu «cunoaștere situată»"[2]. Ideea de bază din spatele epistemologiei punctului de vedere, fie că este vorba de lucrarea lui Haraway sau de cea a Sandrei Harding sau a lui Helen Longino, este că știința se practică întotdeauna dintr-un anumit „punct de vedere", în acest caz cel al bărbaților albi dominanți, care reprezintă majoritatea oamenilor de știință. Rezultatele științei sunt, prin urmare, „părtinitoare" de la bun început. Pentru Haraway, această idee a neutralității unei „priviri dominante emanate de nicăieri"[3] trebuie respinsă în mod radical. A crede că ar fi posibil să ai o astfel de „viziune infinită" este „o iluzie, un *god trick*, un «truc divin»"[4]. În opinia lui Haraway, „militarismul, capitalismul, colonialismul și supremația masculină" sunt elementele care susțin ideea unei „perspective nemarcate" de gen, rasă, clasă etc. și care, în opinia lui Haraway, este „o iluzie". Pentru Haraway, lucrurile sunt clare: „Militez în favoarea

1. L. Bastide, podcastul *La poudre*, episodul 100: „Penser les futurs féministes".

2. D. Haraway, „Savoirs situés", în *Manifeste cyborg et autres essais*, Exils, Paris, 2007, p. 115.

3. *Ibid.*

4. *Ibid.*, p. 117.

politicilor și epistemologiilor de localizare, poziționare și situare, în care parțialitatea, nu universalitatea, este condiția pentru afirmarea pretențiilor proprii la construirea cunoașterii raționale"[1]. Munca femeilor cercetătoare și adepte woke trebuie, prin urmare, să constea în primul rând în a critica „androcentrismul" științei. Exemplul preferat al Donnei Haraway este primatologia, despre care susține că și-a schimbat sistemul de examinare odată ce femeile au ajuns să fie cele mai numeroase în această disciplină: abia atunci primatologia a încetat să mai subestimeze rolul cimpanzeilor de sex feminin.[2]

În faimosul său articol „Rethinking Standpoint Epistemology: What is «Strong Objectivity»?" („Regândirea epistemologiei poziționării: Ce este «obiectivitatea forte»?"), Sandra Harding împărtășește punctul de vedere al lui Haraway. Dacă societățile sunt constituite prin raporturi de putere, la fel este și știința: și aici există „dominanți" și „dominați". Punctul de plecare al „teoriei poziționării" a lui Harding este că, „în societățile ierarhizate în funcție de rasă, etnie, clasă, gen, sexualitate sau alte asemenea politici care modelează profund structura societății, activitățile celor de la vârf organizează și, în același timp, stabilesc limite asupra a ceea ce pot înțelege despre ei înșiși și despre lumea din jurul lor". Ca urmare, „relațiile reale pe care oamenii le întrețin unii cu alții și cu lumea naturală nu sunt vizibile"[3]. În opinia ei, toate „pretențiile de a produce

1. *Ibid.*, p. 126.

2. Alte femei primatolog, precum Shirley Strum, au contestat această explicație. Dacă a revoluționat primatologia, asta nu e pentru că este femeie, ci „pentru că s-a supus constrângerii de a petrece ani de zile pe teren; pentru că metodologia ei a fost diferită de cea a predecesorilor ei; pentru că a reușit să identifice fiecare individ prin muncă și răbdare" (V. Despret, *Quand le loup habitera avec l'agneau*, Les empêcheurs de penser en rond, Paris, 2002, p. 183).

3. S. Harding, „Repenser l'épistémologie du positionnement: qu'est-ce que «l'objectivité forte»?", în M. Garcia, *Philosophie féministe: Patriarcat, savoirs, justice*, Vrin, Paris, 2021, pp. 143–144.

convingeri universal valabile" suferă de acest defect etnocentric.[1] Pretențiile universaliste ale științei, ideea că ar putea exista o „vedere de nicăieri" sunt, de fapt, cele ale „membrilor dominanți" ai societăților ierarhizate „pe bază de rasă, etnie, clasă, gen și sexualitate"[2]. Iar Harding precizează că acest lucru este valabil nu numai pentru științele umaniste, ci și pentru științele aparent cele mai abstracte, cum ar fi matematica și logica. După cum rezumă doi sociologi intersecționali: „Ideea dragă epistemologiei obiectiviste că e posibil să fii nicăieri și peste tot, survolând lumea pentru a o observa, se dovedește a fi, prin urmare, falsă. Maschează o poziție specifică, o viziune particulară, cea a dominantului, făcută posibilă de instituțiile sociale care o susțin prin organizarea neutralității sale aparente, a lipsei sale de localizare"[3].

Pentru Harding, epistemologia punctului de vedere trebuie să ia în considerare mai întâi problema relației dintre știință și politică: trebuie să înțelegem „efectele pe care diferitele tipuri de politică le au asupra procesului de elaborare a cunoașterii"[4]. Prin urmare, se poate avea în vedere crearea unor științe care să fie în mod deliberat „bazate pe identitate". Vor exista la fel de multe științe distincte pe cât de multe grupuri cu un punct de vedere sau altul și nu ar trebui să se facă nici o încercare de a le unifica. Prin asumarea acestui punct de vedere politic, se poate atinge „adevărata obiectivitate": știința va fi perfecționată făcând apel la punctul de vedere al celor dominați. Luând în considerare punctul de vedere al „marginalizaților", se va putea forma o viziune completă asupra realității: „toată lumea are un cuvânt de spus în constituirea cunoașterii", iar Harding

1. *Ibid.*, p. 158.

2. *Ibid.*

3. É. Lépinard, M. Lieber, *Les théories en études de genre*, La Découverte, Paris, 2020, p. 32.

4. S. Harding, „Repenser l'épistémologie...", art. cit, p. 147.

proslăvește desigur cunoștințele populare sau indigene, până acum prea neglijate. Lovitura sa de geniu a fost să numească această cunoaștere angajată „obiectivitate forte", un tip de cunoaștere ce se mândrește cu subiectivitatea și parțialitatea sa și susține că nu vrea să scape de ele.[1] „Obiectivitatea forte" constituie, de fapt, respingerea fără jenă a idealului de obiectivitate și a preeminenței acordate „științelor identitare", o expresie contradictorie în sine. Dar natura mereu magică a gândirii woke presupune că este suficient să folosești expresia „obiectivitate forte" pentru a pretinde că ai răspuns acuzațiilor de relativism pe care astfel de afirmații le implică în mod evident.

Punctul de pornire pentru aceste epistemologii ale punctului de vedere este reprezentat, totuși, de considerații care s-au banalizat în filozofia științei de când există o sociologie a științei. Este cert că oamenii de știință trăiesc într-un mediu social și că cercetările lor sunt într-un anumit sens dependente de acest mediu, fie și numai prin limbajul pe care îl folosesc, derivat din limbajul cotidian. Este ceea ce a observat Ludwik Fleck încă din anii '30, în cartea sa *Genesis and Development of a Scientific Fact* (*Geneza și dezvoltarea unui fapt științific*)[2]. Dar una este să admiți că orice cunoaștere presupune întotdeauna niște condiții, un context, și alta să te feliciți pentru această perspectivă și să refuzi să urmărești un punct de vedere obiectiv care transcende acest punct de plecare istoric. Oamenii de știință sunt de mult timp conștienți

1. Donna Haraway a dat dovadă de un geniu similar în găselnița limbajului paradoxal atunci când a ales ca figură mitică a postfeminismului cyborgul, popularizat în filmul *Terminator*, cu Arnold Schwarzenegger, prototipul bărbatului alb de tip macho.

2. L. Fleck, *Genèse et développement d'un fait scientifique*, Champs/Flammarion, Paris, 2008.

de faptul că anumite condiții sociale sau tehnice și chiar, în unele cazuri, politice sau personale pot interfera cu cunoștințele lor, dar principiul însuși al cercetării științifice este mai degrabă de a încerca să se debaraseze cât mai mult posibil de această amprentă socială, de a o reduce la minimum, decât de a se bucura de ea. În acest fel, ei se vor strădui să se apropie de o cunoaștere mai exactă a lumii, așa cum arăta Bachelard în lucrarea sa *Essai sur la connaissance approchée*. Desigur, există condiții istorice pentru manifestarea adevărului și există, fără îndoială, o anumită istorie a adevărului, dar acest lucru nu înseamnă că nu există un adevăr care să nu se manifeste în cursul istoriei științei înseși. Știința urmărește să stabilească un adevăr care să ofere o descriere mai exactă a lumii pe care o studiază. După cum spune Bachelard, istoria științei nu este o istorie ca oricare alta, ea este, „în esență, o istorie examinată, examinată în detaliile țesăturii sale, cu un simț care trebuie să se rafineze în permanență în ceea ce privește valorile adevărului"[1]. Adevărul poate foarte bine să aibă o istorie, dar nu înseamnă că adevărul nu există.

Pentru simpatizanții woke, pe de altă parte, nu se pune problema de a perfecționa știința, ci de a-i distruge fundamentele. Vedem acest lucru în cazul celei mai recente noțiuni la modă, pe care am menționat-o mai sus, aceea de „nedreptate epistemică", inventată de Miranda Fricker. Istoria științei este plină de astfel de „nedreptăți epistemice", care constau în subminarea valorii de cunoaștere a anumitor mărturii, din motive legate în mod esențial de poziția socială a persoanei care face acea declarație, de exemplu sexul sau identitatea etnică a acesteia. Aceasta ar fi un fel de „diminuare" a credibilității victimei. Prin urmare, prioritatea principală ar consta în denunțarea

1. G. Bachelard, „L'actualité de l'histoire des sciences" (1951), în G. Bachelard, *L'engagement rationaliste*, PUF, Paris, 1972, p. 141.

acestor nedreptăți. După cum notează un sociolog adept al genului, „încă de la început, a fost sarcina cercetătoarelor feministe să descifreze androcentrismul lucrărilor care le-au format și al celor ale contemporani·e·lor* lor, reamintindu-ne cu perseverență că din peisaj lipsește întotdeauna cineva"[1]. Pentru a corecta această situație, ar trebui să le dăm cuvântul victimelor nedreptății epistemice, singurele în măsură să depună mărturie despre situația lor ca femei, persoane de culoare etc. Aceste victime sunt, totodată, singurele în măsură să interpreteze mărturiile pe care le depun și să fondeze noi științe în raport cu identitatea lor. Informaticianul Jean-Gabriel Ganascia, foarte critic la adresa noțiunii de nedreptate epistemică, o rezumă foarte bine: „Axiomă implicită: numai femeile ar vorbi corect despre cauza femeilor, numai negrii despre cea a «rasializaților»"[2]. Cunoașterea nu va mai aspira să fie neutră, ci va fi legată de personalitatea sau de grupul din care face parte cel ce o dezvoltă. Ar fi sfârșitul ideii înseși de universalism, iar fiecare persoană nu ar mai putea să-și exprime decât propriul punct de vedere, fără nici o „posibilitate de extindere", după cum ar spune François Dagognet.[3] Din această idee decurge și proiectul unei științe care nu s-ar mai adresa oamenilor de știință, ci publicului, sau, mai precis, unui public *instruit* de către „experți": „Nevoile la care trebuie să răspundă cercetarea științifică sunt cele definite la capătul unui proces

* Pentru detalii despre „scrierea incluzivă", v. articolul lui Matei Martin, „Noua limbă franceză a activi·ști·ste·lor", *Dilema veche*, nr. 716, 9–15 nov. 2017 (n. tr.).

1. I. Clair, *Sociologie du genre*, Armand Colin, Paris, 2012, p. 73

2. J.-G. Ganascia, „L'injustice épistémique, une allégation légitime?", *La Recherche*, nr. 551, sept. 2019.

3. F. Dagognet, „A Regional Epistemology with Possibilities for Expansion", *Science in Context*, vol. 9, 1, primăvara 1996, pp. 5–14.

decizional între cetățenii instruiți (*tutored*) de experți"[1]. Acest fapt deschide ușa către „știința responsabilă din punct de vedere social" și către așa-numitele „conferințe cetățenești" pe diverse probleme științifice, care se pretează la manipulări tehnocratice sau politice din partea așa-zișilor „experți".

Dacă acceptăm această idee a epistemologiei punctului de vedere, știința va ajunge, în cele din urmă, la un capăt, după cum constată în mod clar Ganascia: „Până acum, cunoașterea științifică era necesară pentru că toate ființele raționale, indiferent de originea lor, trebuiau să poată repeta la nesfârșit demonstrațiile pentru a le verifica rigoarea și a face ele însele observații. Dacă raționamentul și validarea sa empirică depind de originea autorului său, este greu de văzut cum se poate întemeia o știință și, cu atât mai mult, o cunoaștere comună. Prin aceasta, nedreptatea epistemică contrazice principiile oricărei epistemologii". De aceea, epistemologia feministă și toate epistemologiile bazate pe puncte de vedere nu pot fi prezentate ca filozofii ale științei. După cum subliniază epistemologul riguros care este Cassandra Pinnick, „epistemologia feministă nu poate fi luată în serios", în măsura în care cedează bine-cunoscutului paradox de a spune că „adevărul nu există" și ajunge să se contrazică pe sine însăși prin această afirmație.[2]

Cele mai oneste dintre teoreticienele epistemologiei punctului de vedere recunosc pur și simplu că nu sunt interesate de adevăr, ci doar de punctul de vedere al „celor dominați": prin urmare, ele aleg să lase în urmă știința. Éléonore Lépinard și Sarah Mazouz consideră că, „potrivit epistemologiilor

1. S. Ruphy, „Rôle des valeurs en science: contributions de la philosophie féministe des sciences", *Écologie et politique*, 2015/2, nr. 51, p. 54.

2. C. Pinnick, „Feminist Epistemology: Implications for Philosophy of Science", *Philosophy of Science*, vol. 61, 4, dec. 1994, p. 646.

punctului de vedere, nu este vorba de a susține că un punct de vedere secundar este în mod intrinsec deținătorul unei cunoașteri autentice, ci mai degrabă de a insista asupra necesității de a genera o capacitate de analiză colectivă care *să ia în considerare punctul de vedere al celor dominați/dominate* și care, prin urmare, să acorde o mare pondere experiențelor acestora"[1]. Într-o altă carte, Lépinard și Lieber arată că nu există un „observator imparțial, detașat de realitatea lumii": „Subiectul care generează cunoașterea este absorbit de lumea socială. Prin urmare, filozofii feminiști ai științei critică afirmația conform căreia subiectul care cunoaște poate fi lipsit de valori, nefiind decât o expresie neînsuflețită a raționalității"[2]. Prin urmare, este logic ca, după alte câteva pagini, aceleași autoare să treacă la elogierea „vrăjitoarelor", deja obișnuită în lumea feministă contemporană: ar trebui să salutăm „renașterea politică a figurii vrăjitoarei, atât de dragă ecofeministelor spirituale"[3]. Aceste „vrăjitoare" vor fi noii Newton și Marie Curie pentru activiștii woke. Pare însă dificil să te prezinți în același timp ca epistemolog și vrăjitoare. Și nu prea are sens să ne contrazicem cu astfel de adversare militante care refuză argumentele. Oamenii de știință și societatea în ansamblu trebuie să înțeleagă că aceasta este o încercare deliberată de a distruge știința și că trebuie să-i opunem rezistență. În știință, preluarea controlului de către simpatizanții woke ar avea efectul cel mai nociv. Avem motive să ne îndoim că vrăjitoarele pot păstra în stare de funcționare lumea noastră naturală și tehnică.

---

1. É. Lépinard, S. Mazouz, *Pour l'intersectionnalité*, Anamosa, Paris, 2021, pp. 42–43.
2. É. Lépinard, M. Lieber, *Les théories en études de genre*, ed. cit., pp. 30–31.
3. *Ibid.*, p. 36.

Sursa acestei deschideri către alte „valori" decât cunoașterea în știință nu se găsește la Foucault sau în French Theory. Adevăratul vinovat este mai degrabă lucrarea lui Thomas Kuhn, *Structura revoluțiilor științifice*, care s-a bucurat de o circulație enormă în Statele Unite și a dat naștere la tot felul de interpretări sociologizante. Ceea ce reținem din această lucrare „epistemologii punctului de vedere", precum Sandra Harding sau Helen Longino, este ideea că există o dimensiune socială și culturală a schimbărilor în ceea ce privește „paradigmele" științifice. Dar, dacă pentru Kuhn aceste valori contextuale erau în mare parte exterioare procesului științific și influențau doar marginal conținutul științei, pentru feministe precum Helen Longino devine imposibil să se facă vreo deosebire între „valorile științifice interne" și „valorile contextuale".

O altă referință mai recentă pentru epistemologiile punctului de vedere îl reprezintă, fără îndoială, așa-zisul *strong programme*, „programul forte", din sociologia științei, cel al lui David Bloor și al Școlii de la Edinburgh, care, începând cu anii '70, a încercat să explice că până și științele aparent „cele mai pure" sunt ele însele determinate social, așa cum arată titlul francez al uneia dintre cărțile lui Bloor, *Sociologie de la logique*[1]. Ele reprezintă o sursă de inspirație, în special pentru epistemologii punctului de vedere, cum ar fi Helen Longino. „Principiul simetriei" al lui Bloor, care prevede abordarea în același mod a credințelor „adevărate" și „false", a dus deja la sfârșitul idealului de stabilire progresivă a adevărului de către științe. Potrivit lui Bloor și lui Bruno Latour, „învingătorii" din istoria științei nu sunt învingători pentru că teoriile lor sunt

1. Pandore, Paris, 1983 [ed. orig. *Knowledge and Social Imagery*, Routledge and Kegan Paul, London, 1976 – n.tr.].

adevărate, adică pentru că oferă o mai bună descriere a realității, ci din motive sociale. Prin urmare, suntem departe de Foucault, care nici măcar nu și-a imaginat că anumite tipuri de cunoștințe, cum ar fi cunoștințele matematice, ar putea fi abordate din punct de vedere social sau politic. În opinia sa, matematica este „unica practică discursivă care a trecut dintr-odată pragul de pozitivitate, pragul de epistemologizare, pragul științificității și pragul formalizării"[1]. Științificitatea și formalizarea nu erau cuvinte pe care Foucault să le deteste, așa cum fac așa-zișii săi discipoli contemporani. Lăsând la o parte cazul foarte specific al științelor umaniste și sociale[2], este chiar foarte posibil să se propună o lectură nonrelativistă a lui Foucault, așa cum au arătat unii dintre comentatorii săi: dorința de a face o „istorie a adevărului" nu implică neapărat că adevărul nu există. Se poate considera că se manifestă progresiv în cursul istoriei sale, iar un bun cunoscător al lui Foucault, Gary Gutting, consideră că arheologia foucauldiană „nu este un instrument al scepticismului sau al relativismului, care distrug orice pretenție față de adevăr și obiectivitate", ci că permite „menținerea unui nucleu substanțial de adevăr obiectiv"[3].

Atunci când explicăm, așa cum fac epistemologii punctului de vedere, că nu există cunoaștere neutră, obiectivă, că întotdeauna cunoașterea este „în slujba conflictelor", cititorul francez de astăzi este evident tentat să discearnă aici o influență foucauldiană. Acest lucru ar fi în concordanță cu mantra

1. M. Foucault, *L'archéologie du savoir*, Gallimard, Paris, 1969, p. 246 [ed. rom. cit., p. 231 – n. tr.].

2. Pe de altă parte, starea actuală de decădere a științelor umaniste și ușurința cu care s-au debarasat de ele militanții woke tind să confirme cele mai nefaste previziuni ale lui Foucault în privința lor.

3. G. Gutting, *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, p. XI.

conform căreia „nu există cunoaștere care să nu fie și putere". Într-adevăr, în această privință, o anumită interpretare a lui Foucault le-a fost de folos militanților woke. Dar trebuie să se țină cont că nu este vorba despre o lectură veritabilă a lui Foucault, ci mai degrabă de o augmentare a semnificației titlului unei culegeri de texte selectate din Foucault, foarte populară în Statele Unite, *Pouvoir/Savoir*. În prefața sa la această culegere, Andrew Gordon a popularizat noțiunea ambivalentă de „putere/cunoaștere". În opinia sa, preocuparea esențială a lui Foucault se referă la „limitele istorice obligatorii sau contingente ale discursului intelectual însuși. Problema «puterii-cunoașterii», a puterii și a cunoașterii, care dă titlul acestei cărți, este o temă fundamentală a studiilor istorice ale lui Foucault privind genealogia științelor umaniste: este, de asemenea, în mod ineluctabil, o chestiune fundamentală a prezentului nostru, ca atare"[1]. Dacă Foucault a reflectat în profunzime la modul în care se constituie „cunoașterea" în cadrul diferitelor discipline, de la medicină la științele umaniste, discipolii săi, sau mai degrabă „sectanții" săi contemporani, au uitat de „cunoaștere" și sunt interesați acum doar de „putere". Puterea nu este, de altfel, o condiție exclusivă pentru cunoaștere, așa cum arată activitatea unuia dintre adevărații continuatori ai lui Foucault, Ian Hacking. Acesta a fost interesat de interacțiunile dintre „categoriile științifice", diferitele forme de cunoaștere și „oamenii" care se identifică cu ele și eventual le transformă, cu alte cuvinte, de „formele puterii". El arată că există interacțiuni specifice, și nu întotdeauna negative, între anumite tipuri de cunoaștere și anumite tipuri de putere, în contextul special al unei istorii a științelor umane care se concentrează pe istoria probabilităților și pe istoria psihiatriei. Puterea îi permite

1. C. Gordon, prefață la M. Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*, Pantheon Books, New York, 1980, p. IX.

cunoașterii să progreseze, după cum putem vedea din exemplul apariției statisticii și demografiei în cadrul statului prusac.

Adepții woke sunt mult mai radicali și mai relativiști decât Foucault, deoarece pentru ei este vorba despre introducerea considerațiilor de rasă și de gen în centrul tuturor disciplinelor, inclusiv în matematică și logică. Potrivit acestora, în știință există doar jocuri de putere, iar noțiunea de adevăr nu mai contează ca atare: ea este întotdeauna „localizată" în cadrul unei anumite situații sociale. Această stare de spirit, care combină cunoașterea și puterea, nu a avut nevoie de Foucault pentru a se dezvolta. Mai ales că există numeroase exemple în afara domeniului universitar. În prezent, se acceptă că dreptatea politică sau morală este mai importantă decât cunoștințele exacte. Suntem cu mult în afara științei, și anume într-o viziune fideistă și antiintelectualistă. Un exemplu remarcabil în acest sens e de găsit într-o declarație a americancei Alexandria Ocasio-Cortez, care a fost aleasă în Camera Reprezentanților. Unui jurnalist de la CBS care i-a atras atenția că sunt inexacte cifrele folosite de ea pentru a justifica finanțarea asigurărilor de sănătate, activista i-a replicat fără nici o jenă: „Cred că mulți oameni sunt preocupați să fie exacți, factuali și corecți din punct de vedere semantic, în timp ce, pentru mine, este mai important să fim corecți din punct de vedere moral". Și oricum, continuă ea, „dacă eu fac greșeli nu este același lucru ca atunci când Trump minte despre imigranți"[1]. Sunt greșeli bine intenționate. Nu contează cât de exacte sunt cifrele, important este să fii de partea binelui. Rareori s-a mai văzut un asemenea cinism.

1. În emisiunea *60 minutes* de pe CBS, din 6 ian. 2019, *apud* A. Blake, „Alexandria Ocasio-Cortez's very bad defense of her falsehoods", *The Washington Post*, 7 ian. 2019.

Este clar, așadar, că adepții woke atacă neobosit moștenirea Iluminismului, foarte hotărâți, revenind chiar, fără să fie conștienți de acest lucru, la unele formule ale autorilor care s-au manifestat contra Iluminismului. În primul rând, ei atacă ideea de universalism, care, în opinia lor, este o pură ficțiune. Pentru teoreticienii rasialiști, postularea existenței unui „om universal" este o gândire tipic „albă". Se presupune că „rasializații", persoanele discriminate rasial, ar trebui să știe că oamenii nu sunt ființe abstracte în sensul *Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului*, vinovată de altfel că n-a reușit să abolească sclavia. Pentru simpatizanții woke, există doar negri sau albi, oameni de culoare sau albi, bărbați sau femei, persoane trans și cis – și așa mai departe. Prin urmare, pentru aceștia, oamenii nu ar trebui să fie tratați în mod egal, în numele unei viziuni abstracte asupra egalității, ci în mod „echitabil", adică prin discriminare, pozitivă sau negativă, menită să corecteze inegalitățile de facto. Universalismul este, prin urmare, un dușman care trebuie combătut, așa cum susțin în unanimitate DiAngelo, Kendi și toți ceilalți militanți rasialiști sau intersecționali. Ei ar subscrie cu plăcere la cuvintele contrarevoluționarului Joseph de Maistre: „Dar în lume nu există așa ceva, *omul*. În decursul vieții mele am întâlnit francezi, italieni, ruși etc.; de asemenea, știu, mulțumită lui Montesquieu, că *poți fi persan*. Declar însă că pe om nu l-am întâlnit în viața mea; dacă acesta există, îmi este necunoscut"[1].

În același timp, acești rasialiști vor să elimine o idee despre care au observat, în mod corect, că este legată de cea a universalismului: ideea că există un individ autonom care poate decide

1. J. de Maistre, *Considérations sur la France*, Rusand, Paris, 1829, p. 94 [citat preluat din Isaiah Berlin, *Lemnul strâmb al omenirii*, trad. Andrei Costea, Humanitas, București, 2021, p. 131 – n. tr.].

să nu adere la o normă unică impusă de un „grup" de care aparține prin naștere sau afiliere. Pentru adepții woke, este imposibil să te joci cu identități multiple – în acest sens, ei nu au nimic de-a face cu autorii French Theory –, poți doar să acumulezi identități diferite, dar întotdeauna fixe, de victimă, într-o manieră intersecțională. Pe de altă parte, este absolut interzis să te îndepărtezi de comunitatea de origine și de un destin impus pentru a-ți crea o existență individuală, așa cum încearcă personajul Coleman Silk în *Pata umană*, romanul lui Philip Roth. A face așa ceva ar însemna să-ți trădezi comunitatea. Pentru simpatizanții woke, noi existăm doar ca membri ai unei comunități, indiferent dacă suntem victime sau vinovați. DiAngelo spune clar ce anume detestă la individualism: „Individualismul susține că fiecare dintre noi este unic și distinct de ceilalți, chiar și în cadrul grupurilor noastre sociale"[1]. Și aici, adepții woke s-ar putea lăsa inspirați de o personalitate a Contrarevoluției, Louis de Bonald, care a formulat prima critică a individualismului, în numele lui „noi": „Școlile filozofiei moderne [...] au dezvoltat filozofia omului *individual*, a lui *eu*, care joacă un rol atât de important în scrierile lor; eu am vrut să dezvolt filozofia *omului social*, filozofia lui *noi*, dacă pot să mă exprim astfel, iar aceste două pronume, *eu* și *noi*, diferențiază perfect cele două moduri diferite de a filozofa"[2].

Cei mai radicali dintre acești activiști, cum ar fi Delgado și Stefancic, consideră că este necesar să se depășească simpla problemă a universalismului și a individualismului și să se pună în discuție noțiunea de progres în ansamblul său, precum și înseși fundamentele ordinii liberale, cu alte cuvinte, să se abordeze direct „raționalismul iluminist", care este adevărata țintă

1. R. DiAngelo, *Fragilité blanche*, ed. cit., p. 37.

2. L. de Bonald, *Démonstration philosophique du principe constitutif de la société*, A. Le Clere, Paris, 1830, pp. 64–65.

a militanților woke: „Spre deosebire de discursul tradițional privind drepturile civice, care pune accentul pe gradualitate și pe progresul pas cu pas, teoria critică a rasei contestă însești fundamentele ordinii liberale, inclusiv teoria egalității, argumentația juridică, raționalismul Iluminismului și principiile neutre ale dreptului constituțional“[1]. Partizanii woke resping tot ceea ce caracterizează Iluminismul, atacând liberalismul, ideea de lege și rațională. Prin intermediul teoriei genului, grupurile woke resping biologia ca știință și promovează un idealism radical, afirmând că nu există decât conștiința, liberă să aleagă un sex sau altul, un corp sau altul. Aceste cugetări solipsiste amintesc mai mult de *gnosticism* sau transumanism decât de realismul sau materialismul pe care îl profesau majoritatea filozofilor Iluminismului. În ceea ce-i privește pe epistemologii punctului de vedere, aceștia vor să pună capăt o dată pentru totdeauna „științei“, denunțată ca fiind „occidentală“, în favoarea cunoștințelor „dominate“, a cunoștințelor „indigene“, „comunitare“ sau „autohtone“. Și aceștia iau în vizor Iluminismul: noțiunea de „cunoaștere obiectivă“ este respinsă ca fiind „occidentală“. Potrivit lui DiAngelo, după individualism, obiectivitatea este a doua „ideologie-cheie“ a culturii occidentale, „care ne spune că este posibil să ne eliberăm de prejudecăți“[2]. Acest lucru echivalează cu o elogiere a prejudecăților, adică exact opusul proiectului aflat în centrul Iluminismului. Și aici regăsim ecouri ale unor detractori contrarevoluționari precum Maistre, care a remarcat că, „pentru a se manifesta, omul nu are nevoie de probleme, ci de convingeri. Leagănul său trebuie să fie înconjurat de dogme [...]. Nimic nu e mai important pentru el decât prejudecățile“[3].

1. R. Delgado, J. Stefancic, *Critical Race Theory: An Introduction*, New York University Press, New York–London, 2001, p. 3.

2. R. DiAngelo, *Fragilité blanche*, ed. cit., p. 37.

3. J. de Maistre, *De la souveraineté du peuple*, PUF, Paris, 1992, p. 167.

Adepții woke nu suportă „știința" la singular, cea despre care vorbește Dawkins: „Știința este știință, și nu contează cine o face, unde o face sau în ce «tradiție» a fost educat cel care o practică"[1]. Din punctul lor de vedere, nu există o știință care să facă abstracție de „punctul său de vedere": știința devine atunci incomunicabilă și neverificabilă și, astfel, încetează să mai fie știință și devine terenul pe care se înfruntă diverse forme de „violență" și alte „nedreptăți" epistemice. După cum am văzut, „epistemologii intersecționali" împărtășesc aceeași ostilitate față de Iluminism. Înainte de a face elogiul vrăjitoarelor[2], Éléonore Lépinard și Marylène Lieber au atacat, într-un straniu pleonasm, „epistemologia științei care a fost moștenită din Iluminism"[3].

1. *Cf. supra*, pp. 181–182.

2. L. Daussy, „Sandrine Rousseau...", art. cit.

3. É. Lépinard, M. Lieber, *Les théories en études de genre*, La Découverte, Paris, 2020, p. 30. Cum epistemologia este definită de obicei ca fiind filozofia științei, este ciudat să vorbim de „epistemologia științei". Iată dovada că, pentru acești autori, „epistemologia" nu este decât un cuvânt-cheie menit să confere un aer de seriozitate opiniilor politice și „vrăjitorești".

Concluzie

Tabloul pe care l-am schițat mai sus s-ar putea să ne împingă spre un oarecare pesimism, împărtășind părerea lui John Gray care spunea, încă din 2020, că „ar trebui să ne fie clar că [wokismul] nu este o modă trecătoare [...]. Paroxismul la care asistăm în prezent va fi amintit, probabil, ca un moment hotărâtor în declinul Occidentului liberal“[1]. Doar că bilanțul acesta merită să fie ceva mai nuanțat.

Universități în criză

În mod cert, lucrurile nu merg cum trebuie în cadrul universităților. Acolo s-a născut religia woke. În facultățile de științe umaniste, ideile woke au înregistrat un succes fulminant. Cercetările privind genul, rasa, intersecționalitatea, decolonialismul și alte *grievance studies* ocupă aproape tot spațiul, ceea ce duce la o incriminare a culturii occidentale, în ansamblu. Vocile disidente sunt rare, iar amenințarea cu excluderea sau cu „moartea socială“ îi descurajează pe mulți dintre colegi: nu e plăcut să ți se spună „transfob“, „sexist“ sau „rasist“[2] pe rețelele de

1. J. Gray, „The Woke Have no Vision of the Future“, *UnHerd*, 17 iun. 2020.

2. Pentru că am denunțat teoria genului într-o lucrare anterioară, am fost menționat într-o petiție care mă ataca în termeni mai puțin prietenoși,

socializare sau în viața reală. Valul woke ia amploare și în facultățile de științe și medicină. Cercetătorii speră să poată lucra în continuare în laborator și să fie lăsați în pace. Dar cei care au cunoscut dictaturile totalitare știu că e o greșeală și că și științele vor fi în curând afectate. Distrugerea rațiunii și a științei pare a fi, în prezent, unul dintre principalele obiective ale militanților woke. Trebuie să reacționăm rapid, altfel va fi prea târziu.

Religia woke le oferă studenților și cadrelor universitare o „cauză de apărat" și conferă un sens studiilor academice, care își pierduseră mult din strălucire din mai multe motive: lipsa de perspective în ceea ce privește disciplinele literare, birocratizarea universităților, conformismul excesiv al actului didactic, declinul culturii generale și al științelor umaniste clasice, ca urmare a prăbușirii învățământului primar și secundar. Într-un fel, partizanii woke au reușit să redea o notă transcendentală învățământului superior, dar și să inventeze noi „meserii" în administrația universitară sau de afaceri, cum ar fi cea a responsabilului cu diversitatea și incluziunea.

Facultățile de științe umaniste nu mai dau impresia că pot fi reformate din interior: evaluarea reciprocă nu mai funcționează. Universitățile nu-și mai îndeplinesc rolul: păstrarea și transmiterea patrimoniului nostru cultural, progresul cunoașterii, formarea unor minți libere și cultivate. Ele sunt acum

---

ca fiind, printre altele, specialist în pozitivism: „În sfârșit, să sperăm că publicarea unor lucrări care se dovedesc a fi critici elucubrante ale filozofiei feministe atestă nu prevalența, ci ultimele zvâcniri ale unui pozitivism paternalist: sexismul nu ar mai trebui să definească etosul filozofului patentat, iar expresiile sale licite nu ar mai trebui să constituie un mod de recunoaștere între colegi" (https://www.liberation.fr/debats/2018/10/16/combien-de-philosophes_1685772). Probabil că ar trebui să mă consider norocos că exprimarea mea este încă „licită".

hotărâte să ne distrugă patrimoniul, să tragă înapoi știința și să formeze activiști needucați și dogmatici. Fără îndoială, se impune reconstruirea unui sistem universitar alternativ. Între timp, politicienii ar trebui, cel puțin, să se implice în protejarea libertății academice, care este în mare pericol, și o pot face în special prin garantarea libertății de exprimare a universitarilor „disidenți". Atunci când Roger Scruton a propus, în 2019, cu puțin timp înainte de a muri, să „scăpăm de universități"[1], era vorba de un acces de furie, dar dovedea că înțelesese amenințarea gravă pe care religia academică woke o reprezintă din ce în ce mai mult pentru societățile noastre democratice și pentru cultura occidentală, în ansamblu.

Îndoctrinarea tinerilor

Religia woke nu se limitează la mediul academic, ci vizează acum și învățământul primar și secundar. Acest lucru se întâmplă de un timp în Statele Unite și în lumea anglofonă, iar acum are loc și în Franța. În măsura în care militanții woke sunt credincioși fervenți, ei sunt și prozeliți. Vor neapărat ca ideile lor să triumfe și urmăresc să formeze noi generații, mai flexibile. Nu este întotdeauna ușor să-i faci pe adulți să creadă că identitatea sexuală nu are nimic de-a face cu corpul sau că rasismul este inerent condiției de a fi alb, și atunci adepții woke

1. Roger Scruton spunea că trebuie „să scăpăm cu totul de universități [...], cu alte cuvinte, să ne asigurăm că sursele lor de finanțare se vor epuiza". Prin eliminarea acestor surse de finanțare publică, „le-am readuce la nivelul de care se apropie cu adevărat" (R. Scruton, *Mail on Line*, 16 mai 2019). O serie de autori americani liberali au propus, la rându-le, „definanțarea" universităților care nu-și mai îndeplinesc funcția. V., în special, A. Milikh, „Preventing Suicide by Higher Education", *The Heritage Foundation*, 20 ian. 2020.

vor încerca să-i convingă pe copii de toate acestea, încă de la o vârstă foarte fragedă. Pensionarea profesorilor care fac parte din generația *Baby Boomers* le va lăsa în curând mână liberă.

În toată lumea occidentală, învățământul primar și secundar se concentrează din ce în ce mai mult pe predarea genului și pe promovarea identităților transgender. Începând de la grădiniță, scopul este de a denunța „stereotipurile sexuale" și de a-i încuraja pe copii să „exploreze" sau să „deconstruiască genul". Copiii trebuie să învețe că sunt liberi să își aleagă genul, care nu depinde neapărat de corpul lor. Nimeni nu pare să ia în calcul că un băiețel sau o fetiță s-ar putea să nu-și pună astfel de întrebări și să fie în regulă cu corpul și sexul lor. În Franța, există numeroase proiecte școlare care au ca scop „desființarea stereotipurilor de gen", în special pe parcursul „Zilelor Matrimoniului"[1]. Ca urmare, se dezvoltă „fenomenul transgender", adolescenții solicitând să-și schimbe genul sau sexul.[2] În Franța, o circulară emisă de ministrul educației naționale, Jean-Michel Blanquer, a preluat în mod necritic limbajul de „afirmare a genului" utilizat de activiștii trans, inclusiv în cazul copiilor mici: „Singurul indicator de încredere al identității de gen a unei persoane, indiferent de vârstă, este autodeterminarea

1. Un exemplu deosebit de edificator cu privire la această propagandă transgender în formarea profesorilor este „La Fabrique de l'Homme nouveau déconstruit à l'INSPE de Paris". Acest articol poate fi citit pe site-ul Observatoire du décolonialisme, care desfășoară o muncă impresionantă de documentare și combatere a ascensiunii wokismului în sistemul de învățământ francez. https://decolonialisme.fr/

2. A. Shrier, *Dommages irréversibles: Comment le phénomène transgenre séduit les adolescents*, Le Cherche Midi, Paris, 2022. În Scoția, începând din 2021, copiilor cu vârste începând de la patru ani li se permite să-și schimbe genul la școală, fără ca părinții lor să fie informați.

acesteia"[1]. Această circulară recomandă ca întreaga comunitate educațională să sprijine tranziția socială a tânărului prin folosirea „prenumelui obișnuit", să nu discute despre alegerile vestimentare și să-i permită acestuia să folosească „spațiile intime" ale genului pe care și l-a ales. Deocamdată, este încă prevăzută informarea părinților cu privire la schimbarea de gen a copilului lor.[2] Ministerul a creat însă toate condițiile necesare pentru ca solicitările transgender să se extindă în mediul instituțional, lucru cu atât mai îngrijorător cu cât știm că este foarte greu să se revină la identitatea inițială, odată ce a început tranziția socială. După cum au remarcat recent Caroline Eliacheff și Céline Masson, „așa-numita tranziție socială plasează copilul pe o cale care duce direct la tranziția medicală"[3].

Această tendință perseverentă de a acționa asupra copiilor foarte mici este evidentă și în problema rasei. „Educația antirasistă" trebuie să înceapă cât mai devreme posibil, deoarece se presupune că cei mici devin rasiști încă de la vârsta de șase luni.[4] Ibram X. Kendi a realizat o cărțulie ilustrată, *Antiracist Baby*, cu scopul de a demara această educație antirasistă de la o

1. „Pour une meilleure prise en compte des questions relatives à l'identité de genre en milieu scolaire", v. https://www.education. gouv.fr/bo/21/Hebdo36/MENE2121283737 3C.htm

2. Dar sindicatul Sud Éducation, care este foarte implicat în educația de gen – cum ar fi *ateliers en non-mixité raciale*, „atelierele de neomogenizare rasială" –, consideră că familiile n-ar trebui informate: „Mai presus de toate, nu discutați despre transidentitatea unei persoane cu familia sa ori cu alte persoane fără solicitarea ei explicită". Sud Éducation, „Transition d'élève: accompagner, soutenir, protéger". V. https://www.sudeducation.org/wp-content/uploads/2021/09/Transition-deleve-accompagner-soutenir-proteger.pdf

3. C. Eliacheff, C. Masson, *La fabrique de l'enfant transgenre*, Éditions de l'Observatoire, Paris, 2022, pp. 21–22.

4. https://www.utoronto.ca/news/racial-bias-may-begin-babies-six-months-u-t-research-reveals

vârstă fragedă. În opinia sa, copiilor trebuie să li se vorbească despre rasism și să fie încurajați să „deschidă ochii la culoarea pielii"[1]. Dacă nu o facem, acceptăm că „societatea îi învață în general pe acești copii să fie rasiști"[2]. Aceleași practici încep să fie întâlnite și în liceele și colegiile franceze, unde exacerbează conflictele comunitare. Un elev de liceu din regiunea pariziană a descris cum, în timpul unei lecții de educație morală și civică, o profesoară militantă a ținut o prelegere despre „rasismul sistemic" și „privilegiul alb", invitându-i pe elevi să se definească pe ei înșiși ca fiind „rasializați" sau „nerasializați". Rezultatul a fost clar: „Până atunci ne înțelegeam bine, existau solidaritate, respect și bunăvoință între noi. Dar unii au început să se perceapă pe ei înșiși ca fiind victime ale rasismului, și nu mai vorbeau decât despre asta. Grupul de clasă de pe WhatsApp a devenit un câmp de luptă, cu două tabere care se înfruntau permanent între ele. Existau albii acuzați de rasism și «tuciuriii» clasei, care vorbeau despre sclavie, colonialism și inegalitate"[3].

În acest punct, mișcarea woke capătă cele mai îngrijorătoare accente: nu face nici un secret din dorința sa de a îndoctrina copiii. Pentru cei mai vehemenți adepți woke, cum ar fi avocații Richard Delgado și Jean Stefancic, această prezență în școli este adevăratul semn al succesului lor: „Faptul de a vedea cum teoria critică a rasei ia amploare în domeniul educației a reprezentat o sursă de imensă satisfacție pentru amândoi. Teoria critică a rasei este, într-un fel, mai activă, în acest

1. Puteți urmări aici videoclipul în care le citește copiilor din cartea sa: https://www.youtube.com/watch?v=W4Pvq1E-UV8

2. „Interviu cu I.X. Kendi la NPR", 16 iun. 2020. https://www.npr.org/2020/06/16/877778798/how-can-parents-make-their-kids-understand-how-to-be-anti-racist?t=1641762235261.

3. *Apud* J. Waintraub, N. Cherigui, „Comment les idéologies s'infiltrent à l'école", *Le Figaro Magazine*, 12 nov. 2021.

moment, în educație decât în domeniul juridic, deoarece aici se afirmă deja ca o mișcare matură, care s-a impus prin comparație"[1]. În prezent, școala, colegiul și liceul reprezintă tot atâția ani de îndoctrinare continuă, practicată de profesori care au fost, la rândul lor, convertiți la wokism în universitate. Există o adevărată dimensiune totalitară în această situație, și nu ne putem împiedica să ne gândim la modul în care comuniștii și fasciștii se străduiau să-i îndoctrineze pe tineri. Astfel, va fi posibilă crearea unui om nou, cu deosebirea că acest om nu va fi nici bărbat, nici femeie, ca urmare a teoriei genului, și nu va fi nici așa de nou, de fapt, deoarece iluziile progresului și modernității trebuie să ia sfârșit: vechile dictaturi propovăduiau un „viitor luminos", spre deosebire de religia woke.

Industriile culturale urmăresc să-și joace propriul rol în cadrul acestui efort de îndoctrinare. Am văzut recent cum compania Disney s-a angajat în favoarea teoriei genului, după ce a pledat și pentru teoria critică a rasei. Nemulțumiți de simpla cenzurare a sărutului „neconsensual" al Albei-ca-Zăpada sau de înlocuirea celor șapte „pitici" cu „creaturi magice", managerii de top de la Disney își promovează acum „agenda". În înregistrări video care au fost difuzate de curând, o vedem pe vicepreședinta companiei – care se descrie ca fiind „mama a doi copii queer, a unui copil transgender și a unui copil pansexual" – cum cere echipelor sale „multe, multe, multe, multe personaje LGBTQIA+ în filmele noastre"; în orice caz, solicită ca măcar 50% dintre personajele de pe ecran să fie membri ai minorităților sexuale și rasiale. O producătoare își explică „agenda gay deloc secretă" și se mândrește cu faptul că introduce „conținut queer ori de câte ori poate". Se mai

1. R. Delgado, J. Stefancic, „Living History Interview", Seattle University School of Law Digital Commons Faculty Scholarship, 1 ian. 2011.

laudă și că „nimeni din companie nu a vrut să mă oprească și nimeni nu a încercat măcar s-o facă". Un alt producător vrea mai multe personaje trans „canonice". Șefa departamentului pentru diversitate se laudă că a eliminat toate referințele la „doamne" și „domni", la „băieți" și „fete" din parcurile Disney, creând astfel un „moment magic" pentru copiii care nu se recunosc în rolurile tradiționale de gen. Este evidentă atitudinea de exaltare a tuturor celor implicați: scopul lor este foarte clar, acela de a promova schimbarea de gen în rândul publicului principal al companiei Disney, reprezentat de copii cu vârste cuprinse între doi și zece ani.

Noul „război cultural"

Sunt afectate așadar nu doar învățământul primar și secundar, ci și mass-media și publicitatea, industriile culturale și marile companii, în special Big Tech. Valul woke pare scăpat de sub control, în măsura în care atacă întreaga societate. Ne-am putea simți descurajați, ajungând la concluzia că nu mai e nimic de făcut, dar, în mod paradoxal, am putea la fel de bine spera că tocmai propagarea constantă a wokismului îl va face vulnerabil. „Lucrătorii din lumea reală" la care face referire Joshua Mitchell[1] s-ar putea să nu accepte atât de ușor să intre în această lume imaginară despre care știu că nu există.

Dorința de îndoctrinare a copiilor ar putea fi un pariu riscant pentru partizanii woke, în măsura în care părinții sunt, deocamdată, departe de a fi cu toții de acord. Atunci când copiii sunt învățați că își pot alege sexul, că biologia nu este o știință sau că sunt discriminați dacă sunt albi și victimizați dacă sunt negri, mulți părinți reacționează. Bonnie Kerrigan Snyder, o

1. V. *supra*, p. 124.

profesoară care a denunțat învățăturile woke în Statele Unite, a adunat numeroase mărturii într-o carte intitulată *Undoctrinate* (*Dezîndoctrinare*): nu acceptă încercările de „a schimba valorile și atitudinile elevilor fără a le permite libertatea de conștiință și de gândire, astfel încât aceștia să ajungă la propriile concluzii voluntare"[1]. Mulți părinți au devenit conștienți de dictatura blândă care se instaurează în societățile noastre: ei înțeleg că vor trebui să lupte astfel încât copiii lor să fie instruiți, nu îndoctrinați.

Unii părinți americani au văzut ce li se predă copiilor lor prin intermediul cursurilor online în timpul pandemiei de Covid. Ca urmare, problema wokismului în educație dă naștere unui nou „război cultural" în politica americană, care depășește neînțelegerile obișnuite dintre democrați și republicani. Unele dezbateri foarte aprinse care au generat conflicte între părinți, adesea imigranți indieni sau asiatici, și consiliile școlare ale copiilor lor, pe teme de gen și rasă, au fost urmărite pe întregul teritoriu al Statelor Unite. Într-o secvență memorabilă din districtul Loudoun, din Virginia, care arată că Orwell nu s-a înșelat atunci când s-a bazat pe „decența obișnuită" a oamenilor simpli, îl vedem pe tatăl unui elev, imigrant catolic caldeean, care nu ezită să le spună membrilor consiliului ce părere are despre problema genului și a pronumelor. El spune că profesorii săi nu l-au îndoctrinat nici măcar sub dictatura iraniană, ci l-au învățat să citească, să scrie și să numere. Este indignat că profesorii îi întreabă pe copiii lui ce pronume vor să li se atribuie: „Credeți că sunteți treji [*woke*], ei bine, am să vă trezesc un pic mai mult [...]. Acum vreți

1. B. Kerrigan Snyder, *Undoctrinate : How Politicized Classrooms Harm Kids and Ruin Our Schools – and What We Can Do About It*, pref. J. McWhorter, Bombardier Books, Brentwood, 2021, p. 30.

să acceptăm lucruri stupide, cum ar fi pronumele? [...] Cum îi ajută asta pe copii? Îi învață să calculeze? Vreți să le băgați prostiile astea pe gât copiilor noștri? Vă spun eu cum să vă adresați copiilor mei: cu «rege» și «regină». Așa vreau să li se vorbească fiului și fiicei mele". Și conchide: „Cât despre mine, când vă uitați la mine, numiți-mă «maestru»"[1]. Un alt părinte de la o școală din districtul Cabarrus, în Carolina de Nord, explică predarea teoriei critice a rasei: „Sunt birasial, bilingv, multicultural" și „în America, pot să fac tot ce vreau [...]. Asta îi învăț pe copiii mei, și oricine le spune copiilor mei că vor fi oprimați din cauza culorii pielii lor se înșală amarnic și va intra în război total cu mine [...]. Dacă credeți în teoria critică a rasei, vreau să vă spun că sunteți niște mincinoși. Ne învățăm copiii să fie flexibili în gândire, iar profesorii lor îi învață ceva de genul: «Ești negru, nu vei reuși»"[2]. Această revoltă a părinților a avut și o consecință politică: în noiembrie 2021, în statul Virginia, de obicei democrat, a fost ales un guvernator republican, în special pentru că acesta se angajase să interzică predarea teoriei critice a rasei în școli. Mai recent, guvernatorul Floridei, Ron DeSantis, a devenit foarte popular, încât a devenit un potențial candidat la președinție, după promulgarea unei legi care le impune districtelor școlare „să nu încurajeze discuțiile despre orientarea sexuală sau identitatea de gen" în fața elevilor până la vârsta de opt sau nouă ani ori „într-o manieră care nu este adecvată vârstei sau dezvoltării acestora"[3]. De asemenea, s-ar putea ca industriile culturale să-și regrete

1. https://www.realclearpolitics.com/video/2021/08/11/parent_rips_loudoun_school_board_your_ideology_is_pure_garbage_my_kids_pronouns_are_king_and_queen.html?jw_start=%7Bseek_to_second_number%7D#!

2. https://www.youtube.com/watch?v=ht3AlmpdwEU

3. https://www.flsenate.gov/Session/Bill/2022/1557/BillText/c1/PDF

angajamentul față de wokism. Guvernatorul din Florida a promulgat o lege care pune capăt privilegiilor fiscale acordate de statul său companiei Disney, după ce aceasta a combătut deschis legea educației. Iar în urma difuzării videoclipurilor în favoarea noțiunii de gen de către cadrele executive de la Disney, o mișcare de amploare pentru dezabonarea de la canalele Disney de televiziune cu plată a fost lansată de Christopher Rufo, jurnalistul care a făcut publice acele videoclipuri. Potrivit lui Rufo, „combaterea politicilor woke corporatiste nu se face apelând la abstracțiuni frivole", ci determinând scăderea prețului acțiunilor acestora și „impunând un cost pentru încălcarea valorilor oamenilor obișnuiți"[1]. În mod similar, Netflix pare că începe să plătească prețul pentru implicarea sa.[2] În măsura în care telespectatorii nu sunt entuziasmați de documentarele repetitive despre transgenderi sau de serialele de orientare excesivă woke, cum ar fi cele despre viața unui bărbat însărcinat, *He's Expecting/Kentaro Hiyama's First Pregnancy* (*Sarcina domnului Hiyama*), s-a înregistrat o scădere semnificativă a numărului de abonați, iar prețul acțiunilor platformei a coborât. Elon Musk, care nu ratează nici o ocazie de a ataca wokismul, a declarat, într-un mesaj pe Twitter din 19 aprilie 2022, că „virusul mental woke a făcut ca Netflix să nu mai poată fi urmărit". Între timp, am aflat că, într-o notă internă, trăgând învățăminte de pe urma protestelor angajaților proprii împotriva difuzării emisiunii comediantului Dave Chappelle, conducerea Netflix le-a

1. Mesaj pe Twitter din 4 mai 2022. Disney pare să ezite în privința acțiunii pe care urmează să o întreprindă, după ce a eliminat și apoi a reintrodus un sărut lesbian în filmul său de animație *Buzz Lightyear*, ceea ce a dus la interzicerea acestuia în peste zece țări.

2. N. Bussigny, „Netflix: indigestion progressiste pour la génération Z", *Le Point*, 10 iun. 2022.

sugerat acestora să-și dea demisia dacă se simt lezați: „Dacă vă vine greu să tolerați diversitatea conținutului nostru, s-ar putea ca Netflix să nu fie cel mai bun loc pentru voi"[1]. Iar conducerea a decis recent să difuzeze un alt spectacol al comediantului englez Ricky Gervais, care era la rându-i foarte ironic la adresa persoanelor transgender. S-ar părea că umorul atrage mai mulți telespectatori decât wokismul. Pentru aceste companii, poate că a fi woke pur și simplu nu mai este rentabil, potrivit formulei „*Get woke, go broke*" („Ești woke, falimentezi").

Respingerea îndoctrinării copiilor sau nemulțumirea față de lecțiile de morală date de companii sunt, fără îndoială, primele semne de rezistență la ofensiva woke. Acest nou „război cultural" nu mai este o luptă între dreapta și stânga sau între conservatori și progresiști, ci între cei care încă mai aderă la lumea reală și cei care își plasează convingerile mai presus de orice, indiferent de costuri.

Geopolitica wokismului

În ciuda importanței pe care i-o acordăm aici, nu trebuie să uităm că, deocamdată, valul woke se manifestă doar în lumea occidentală. Restul planetei nu face decât să privească cu uluire. Mulți îl văd ca pe un semn al epuizării civilizației noastre și sunt uimiți că moștenitorii unei culturi atât de bogate ca a noastră sunt hotărâți să o distrugă.

O întrebare-cheie este ce semnal transmit ideile noastre de tip woke altor civilizații. Feminista Camille Paglia, de formație istoric, este îngrijorată de „deconectarea totală și

1. T. Spangler, „Netflix Updates Corporate Culture Memo, Adding Anti-Censorship Section and a Vow to «Spend Our Members' Money Wisely»", *Variety*, 12 mai 2022.

îngrijorătoare“ pe care o observă între „entuziasmul pentru mișcarea transgender din cultura noastră“ și lipsa noastră totală de interes față de lumea exterioară.[1] Unele țări, cum ar fi China și Rusia, au observat amploarea acestui val woke și trag deja o serie de concluzii de pe urma fenomenului. Când le explic aceste teorii studenților mei chinezi, aceștia șovăie între râs și compasiune. Guvernul chinez nu ezită să folosească wokismul împotriva Statelor Unite. În 2020, în timpul revoltelor care au urmat morții lui George Floyd, purtătorul de cuvânt al Ministerului Afacerilor Externe, Zhao Lijian, a declarat că acestea erau semne ale „gravității rasismului și ale violenței poliției din Statele Unite, dar și ale necesității de a rezolva aceste probleme“: a amintit solemn că „viața negrilor contează și [că] drepturile lor fundamentale trebuie garantate“[2]. Este vorba de aceeași Chină care a protestat împotriva unui miting Black Lives Matter la consulatul american din Guangzhou. În septembrie 2021, autoritatea de reglementare a televiziunii va interzice interpreții care sunt „prea efeminați“ sau care „sunt machiați strident“, pentru a impune „standarde corecte de frumusețe“.

Și în Rusia, Vladimir Putin încearcă să folosească wokismul împotriva Occidentului și compară acest fenomen cu primele zile ale revoluției bolșevice, care preconiza „distrugerea valorilor seculare, a credinței, a relațiilor dintre oameni și chiar abandonarea completă a familiei“. După o lungă expunere a aberațiilor wokismului, el se declară surprins că în Statele Unite „cei care îndrăznesc să spună că bărbații și femeile încă

1. C. Paglia, interviu acordat radiodifuziunii braziliene Roda Viva Internacional, 22 oct. 2015.

2. J. Zhou, „«Black lives matter»: Foreign Ministry spokesman“, *China Daily*, 1 iun. 2020.

există și că acesta este un fapt biologic" sunt ostracizați.[1] Și nu ezită să folosească critica wokismului ca pretext pentru războiul său împotriva lumii occidentale.[2]

Alți oponenți ai democrațiilor liberale, cum ar fi musulmanii radicali, au înțeles, de asemenea, beneficiile wokismului. Pentru ei, așa cum a remarcat Camille Paglia, „actuala manie transgender" este „o dovadă a decadenței noastre"[3]. Ceea ce nu-i împiedică să folosească wokismul pentru a destabiliza Occidentul. Un exemplu uimitor este oferit de platforma online AJ+, o filială a postului de televiziune Al Jazeera din Qatar, care este apropiat de Frăția Musulmană. Acest canal, care se adresează tinerilor din Franța, dar și din Anglia și Spania, promovează LGBTQ – și chiar LGBTQQIP2SAA[4] – și folosește scrierea incluzivă. În același timp, denunță „aproprierea culturală" și islamofobia țărilor occidentale și se arată indignat de absența personajelor de culoare în *Harry Potter*.[5] Scopul este de a-i încuraja pe tinerii europeni să își conteste societățile și, astfel, să ne submineze democrațiile.

---

1. V. Putin, „Reuniunea Clubului de discuții de la Valdai", 21 oct. 2021. V. http://kremlin.ru/events/president/news/66975

2. *Ibid.* Putin a ajuns chiar să compare „represaliile" la adresa lui J.K. Rowling cu sancțiunile impuse artiștilor ruși după invazia Ucrainei.

3. C. Paglia, interviu acordat radiodifuziunii braziliene Roda Viva Internacional, 22 oct. 2015.

4. „Lesbiene, gay, bisexuali, transgender, queer, indecișI, homosexuali, intersexuali, pansexuali, două-spirite (2S), androgini, asexuali" – acronim explicat în limba franceză pe AJ+. https://fr-fr.facebook.com/ajplusfrancais/videos/lgbtqqip2saa/552666615100992/

5. B. Rougier, *Les territoires conquis de l'islamisme*, PUF, Paris, 2021, pp. 83–86; H. Mathoux, „AJ+ français: quand la propagande du Qatar se cache derrière un progressisme féministe et lgbt", *Marianne*, 25 apr. 2021; L. Vidino, *La montée en puissance de l'islamisme woke dans le monde occidental*, Fondation pour l'Innovation Politique, iun. 2022, pp. 18–21.

Religia woke vine cu două mari promisiuni: cea a genului și a eliberării definitive a corpului și cea a intersecționalității și a agregării tuturor identităților celor care se consideră victime. Forța sa constă în faptul că pornește de la revendicări legitime: lupta împotriva discriminării de gen și a rasismului, precum și reevaluarea colonizărilor europene. Problema este însă că duce la concluzii complet inacceptabile.

Teoria genului se rupe de realitate și pășește într-o lume imaginară, în care genul înlocuiește sexul, iar corpurile nu mai contează. Prin negarea realității și a corpului, religia woke se alătură utopiilor transumaniste.

Pe de altă parte, teoria critică a rasei și intersecționalitatea ne împiedică să ne considerăm indivizi autonomi, cu identități complexe, eventual contradictorii. Succesul lor poate fi explicat prin aceea că ele promit totodată să ne ia o altă povară de pe umeri: povara libertății. Erich Fromm sublinia cândva că libertatea este „o povară prea greu de dus pentru om"[1], iar Michel Houellebecq ne reamintea de curând: contemporanii noștri aspiră, mai mult sau mai puțin conștient, la supunere.[2]

În ceea ce privește partea mai teoretică a religiei woke, bazată pe epistemologia punctului de vedere, aceasta urmărește să

1. E. Fromm, *La peur de la liberté* (1941), Les Belles Lettres, Paris, 2021, p. 14 [*Frica de libertate*, trad. Magdalena Măringuț, Teora, București, 1998, p. 13 – n. tr.].

2. În *Soumission*, Robert Rediger, rector al Sorbonei, devenită musulmană, observă: „*Punctul de vârf al fericirii omenești se află în supunerea absolută*" ca argument în favoarea convertirii la islam (*Soumission*, Fayard, Paris, 2015, p. 260 [*Supunere*, trad. Daniel Nicolescu, Humanitas Fiction, București, 2015, p. 256 – n. tr.]).

distrugă orice posibilitate de cunoaștere obiectivă. Riscă, astfel, să provoace un regres științific și tehnic incredibil.

Din toate aceste motive, amenințarea reprezentată de religia woke trebuie luată în serios. Este de înțeles de ce i-ar putea atrage pe cei care nu mai pot găsi un sens într-o lume pur mercantilă și manipulatoare, lipsită de orice dimensiune religioasă sau spirituală: ascensiunea religiei woke în Statele Unite, după cum am văzut, corespunde tocmai declinului protestantismului american tradițional. Și în Franța „sfârșitul creștinismului" era o concluzie previzibilă.[1] În curând, vom asista și la sfârșitul erei rațiunii, dacă nu reacționăm. Sacrificarea continuă a sistemului educațional francez face ca moștenirea noastră culturală, cea a Atenei și a Ierusalimului, cea a Renașterii și a Iluminismului, să fie ignorată sau acuzată pe nedrept de rasism sau machism. Prin urmare, acest patrimoniu are puțini apărători și este în pericol de dispariție.

Pentru a te opune adepților woke, ai nevoie pur și simplu de un minim curaj, curajul de a îndrăzni să te împotrivești propunerilor lor aberante sau abjecte, curajul de a spune „nu". Jurnalistul Bari Weiss a expus problema foarte limpede: „Am ajuns aici din cauza lașității. Putem ieși de aici datorită curajului. Spuneți nu revoluției woke"[2]. A sosit momentul ca Occidentul să se trezească și să dezmintă diagnosticul pesimist al lui Soljenițîn, care, la Harvard, în 1978, remarca: „Declinul curajului este, poate, ceea ce frapează cel mai mult un ochi

1. V. evaluarea dură făcută de Chantal Delsol în *La fin de la Chrétienté*, ed. cit.

2. B. Weiss, „We Got Here Because of Cowardice: We Get Out With Courage", *Commentary*, nov. 2021. Expresia „Just Say No", gândită de doi directori din publicitate, a fost folosită de Nancy Reagan într-o campanie de prevenire a consumului de droguri lansată la începutul anilor '80.

străin care ajunge astăzi în Occident"[1]. Paradoxal, tocmai datorită amenințării pe care o reprezintă religia woke ar trebui să încercăm să redescoperim și să reafirmăm valoarea civilizației occidentale.

1. A. Soljenitsyne, *Le déclin du courage: Discours de Harvard, Juin 1978*, Les Belles Lettres, Paris, 2022, p. 22.

Mulțumiri

Mulțumirile mele se îndreaptă către:

Corinne, Antoine și Hélène,

Pascal Bruckner, întotdeauna cel dintâi cititor al meu,

Christophe Bataille, Pierre Marlière și întreaga echipă de la Grasset,

Andreas Bikfalvi, Yana Grinshpun, Hubert Heckmann, Agathe Novak-Lechevalier, Hala Oukili, Olivier Privat, Jean Szlamowicz, Pierre-André Taguieff, Caroline Valentin.

După dărâmarea statuilor, au început să fie cenzurate sau puse la index cărțile lui Mark Twain, Margaret Atwood, Roald Dahl ori J.K. Rowling. Publicațiile satirice de tradiție sau spectacolele unor comedianți celebri sunt supuse oprobriului public. Filmele și desenele animate sunt ciopârțite – dacă nu sunt create de la bun început ca să bifeze puncte dintr-o grilă.

Pornită în misiunea de a schimba din temelii valorile și structurile societății occidentale, mișcarea woke a ajuns, mai mult decât o ideologie la modă – spune Jean-François Braunstein –, o adevărată religie. Sub acoperirea unor cauze nobile precum combaterea discriminării și dezbaterea istoriei coloniale, adepții mișcării recurg la misticism și ocultism, își scriu propriile texte sacre și promit eliberarea de corp și rațiune. Religia woke devine astfel o utopie transumanistă.

Cartea radiografiază la cald această nebunie colectivă, demontându-i aberațiile: „Toți albii sunt rasiști", „toți negrii sunt victime", „dacă spui că nu ești rasist, atunci sigur ești", „ai genul pe care ți-l alegi", „sexul și corpul nu există, doar conștiința contează", „matematica este rasistă", „biologia este machistă", „bărbații pot rămâne însărcinați"... Dogmele și credințele absurde impregnează treptat țesătura socială, de la sistemul educațional și piața muncii până la sectoarele culturale și industria de divertisment. Riscul cel mai mare, susține autorul, este alienarea individului față de propria-i identitate. Și tot Jean-François Braunstein ne dă și soluția în final.

studii literare · filologie · lingvistică · studii clasice
filozofie · jurnalism · comunicare · critică literară
mentalități · sociologie · politologie · religie · teologie
mitologie · spiritualitate · **eseu** · antropologie · estetică
istoria ideilor · psihologie · biografii · studii culturale

ISBN 978-973-50-8669-5